

Hungary

VÉDBESZÉDEK

SAJTÓ- ÉS BŰNÜGYEKBEN

1870–1880.

TARTOTTA

Dr STILLER MÓR

BPESTI ÜGYVÉD

BEVEZETÉSÜL:

TÖRVÉNYSZÉKI SZÓNOKLATUNK ÉS ÜGYVÉDSÉGÜNK.

BUDAPEST.

PFEIFER FERDINAND BIZOMÁNYA.

1881.

Dr. Kovács Gyula tisztelt barátomnak, kitűnő bajtársamnak egynémelyikében ezen védelmeknek.
Stiller

VÉDBESZÉDEK

SAJTÓ- ÉS BŰNÜGYEKBEN.

1870—1880.

TARTOTTA

Dr STILLER MÓR

BPESTI ÜGYVÉD

BEVEZETÉSÜL:

TÖRVÉNYSZÉKI SZÓNOKLATUNK ÉS ÜGYVÉDSÉGÜNK.

BUDAPEST.
PFEIFER FERDINAND BIZOMÁNYA.
1881.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOM.

BEVEZETÉS:

TÖRVÉNYSZÉKI SZÓNOKLATUNK ÉS ÜGYVÉDSÉGÜNK.

VÉDBESZÉDEK:

TÖRVÉNYSZÉKI SZÓNOKLATUNK

ÉS

ÜGYVÉDSÉGÜNK.

Admonere voluimus non mordere,
prodesse, non laedere.
Erasmus.

AKÁR a *politikai*, akár az *egyházi* vagy az úgynevezett *akadémiai* szónoklatot vegyük, mindegyike ezen válfajoknak buzgó művelésben részesült nálunk, habár változó sikerrel is; mindegyikének van fejlődési története, van irodalma, mely selejtes vagy középszerű alkotások mellett, valóságos remekeket is képes fölmutatni.

Csak a *törvényszéki szónoklat* hever parlagon nálunk.

Hiába keressük itt a munkás rajt, mely odaadással és ügyszeretettel függött volna vagy függne e foglalkozáson. Hiába kutatjuk igazságszolgáltatásunk évkönyveiben a szónak fölkent mestereit, kik akár történetünk számos nagy politikai pereiben, akár előfordult nagyobb közbűnügyekben mint vádlók vagy védők a megsértett állam és társadalom vagy a jogtalanul üldözött egyén érdekében hangoztatták volna lángszavukat. Hiába fürkészszük az irodalomban azon törvényszéki szónoklati alkotáso-

kat, miket a kortársi kegyelet fentartott volna, — hacsak *Kölcseynek két-három* remek védbeszédjével az e nembeli irodalmat kimerítettnek venni nem akarjuk. *

Méltán *meglepő* ezen jelenség oly országban, melynek rendes törvénykezési intézmények által támogatott igazságszolgáltatása van évszázadokon át, és melyben évről-évre naponta ezrenkint végzik a jogvédelem nemes, de nehéz munkáját a törvényszéki termekben mint ügyvédek és vádlók.

Kétszeresen meglepő ezen jelenség oly országban, melyben a szónoki tehetség csaknem túlbuja hajtásokban fakad ki, és melyben a szó hatalma, bárhol és bármely alkalommal nyilatkozzék is, megragadó uralmat gyakorol a szellemek fölött.

Csak a törvényszéki terem maradt érintetlenül a szólás ezen varázsától.

E jelenség magyarázatot igényel.

A *multra* nézve sokan elegendőnek fogják tartani az utalást arra, hogy törvénykezési eljárásunk a bűnügyekben — az utolsó évtizedet kivéve — rideg titkos írásbeli alapokon nyugodott. Ily körülmények közt alkalma sem nyílhatott a törvényszéki szónoklatnak, hogy kifejlődhessék, mely csak ott érlelődik,

* *Kölcsey Ferencz* válog. munkái, Greguss Ágost által kiadva, 89—111. l. *Jakab Elek:* B. Wesselényi Miklós hűtlenségi bűnpere. I. köt. 108—313. alperes derekas védírata Kölcsey tollából.

hol a *törvénylátás nyilvános,* hol a feleknek igazságért való küzdelme *közvetlenül* a törvénylátó bíró előtt az *élőszó* izgató fegyvercsörtetése közt foly le, és hol a *vád és védelem* az igazságszolgáltatásnak *egyaránt jogosult* és szükséges tényezőiként ismertetnek el.

De ez egymaga tán még sem volna elegendő ok ama feltűnő jelenség megteremtésére. Van számos példa rá más országból, hol szintén az írásbeliség divatozott, és hol az irodalmi kegyelet mégis talált fentartásra érdemeseknek, hacsak írásbeli vád- és védiratokat, melyek az illető kor irodalmi igényei és ízlése teljes magaslatán állanak.

Nálunk kétségtelenűl az volt főleg döntő, hogy törvénykezésünk nyelve, különösen ép a főbenjáró perekben csaknem kizárólag a deák volt, és így *nemzeti* törvényszéki szónoklat *nem is fejlődhetett.*

Mindenek fölött azonban a multra nézve abban látjuk a törvényszéki szónoklat terén ama fájlalt meddőség okát, hogy egy-két nemzeti királyunkat kivéve, nem mutatkozott hosszú évszázadokon át az intéző körökben a *kellő érzék* az igazságszolgáltatásnak jelentősége iránt, és így nem is találkozunk azon kegyeletes méltánylással az igazságszolgáltatás tényezői iránt. Sem a biróság, sem az ügyvédség testületi szervezettel nem bírt nálunk, mely nemcsak erős *karszellemet,* de *karbecsületet* is teremtett volna. Nem állottak ezért nálunk soha a köztisztel-

tetés azon magaslatán, mint más szerencsésebb viszonyú országokban, minek következménye természetszerüleg az lett, hogy hol a *köztisztéltetés* hiányzott, ott csakhamar az *öntisztelés* is csökkenni kezdett es viszont.

Jellemző, mit ez irányban *Károlyi Sándor*, a híres kuruczvezér a XVIII. század eleje felé zamatos egyszerűséggel a perlekedő feleknek tanácsol: «Javallom is mindenkinek, szolgára, *procuratorra*, levélre ne bízza magát, hanem maga mindenkor jelen legyen, és præprimis *disponállya és informállya az bírót* cum sufficientibus rationibus: sőt ha nem értené, *értetésére valóval is értesse* — sapienti pauca».*

Másrészt azonban nem tagadható, hogy találkoztak mindig *egyesek*, bírák és ügyvédek, kik állásuk nagy kötelességeinek a legnehezebb viszonyok közt is öntudatosan megfelelni törekedtek. Elég utalnunk ez irányban a *Martinovics*-féle nagy politikai perre, melyben az előadó *Somogyi*, itélőmester a bírói, és *Szabó-Sárói* ügyvéd a védői függetlenség és önérzet gyönyörű példáit mutatták. Az előbbit a felsőbb helyről jött utasítások és pressiók egyeneslelkűségében és igazságosságában meg nem tántoríthatták. Az utóbbit pedig a hirhedt *Német János* közvádló ügyigazgató fenyegetése, hogy:

* *Horváth Mihály :* Magyarország történelme VI. köt. 254. l. 2. kiad.

„fejével játszik az úr, ha ily módon védelmezi a vádlottakat“ — sem volt képes védői odaadásában megrettenteni. *

Ha azonban a multra nézve elég magyarázatot és mentséget találunk a felhozott viszonyokban, hogy van az, hogy *jelenleg* is még mindig fájlalnunk kell a törvénykezési szónoklat csenevész állapotát?

Ide s tova egy évtizednél több lesz, hogy bűnügyekben a védelmezés az írásbeliség bilincseiből felszabadíttatott. Nem élvezzük ugyan még a szóbeliség és nyilvánosság valódi áldásait, mert nem *szerves rendszerét*, hanem csak egyes *foszlányait* bírjuk. De végtárgyalásaink nyilvánosak, azokon a vizsgálat adatait és bizonyítékait *közvetlenül* az ítélő biróság előtt szedhetjük apróra, azok eredményét a vád és védelem az *élő szó* egész hatalmával szabadon megvonhatja. Van sajtóügyekben *esküdtszékünk*, ezen termő talaja a törvényszéki szónoklatnak. Van *ügyvédi rendtartásunk*, mely az összetartozóság kapcsait fűzi, habár csak külsőleg is a testület egyes tagjai körül. Van kifejlődött *napi sajtónk*, mely ezer meg ezer szájjal hirdeti a törvényszéki drámák izgató jeleneteit és az ország legtávolabb zugában is képes felkölteni a szereplők iránt való érdeklődést.

Mindennek daczára nem látni, hogy legalább

* *Fraknói Vilmos*: Martinovics összeesküvése. 1880. Budapest, 341., 359. l.

ezen meglevő viszonyoknak megfelelő fejlődésnek indulna törvényszéki szónoklatunk.

Kétségtelen, hogy ennek oka első sorban mi *magunk ügyvédek* vagyunk. Bármily laza és silány legyen is a jelenlegi ügyvédi rendtartás, öntudatos fellépés, az összetartozóság erős érzete, a karbeli tekintély kegyeletes ápolása a törvény silány keretében is a testületi önérzet által erős és tiszteletre késztető társadalmi állást teremthetne meg nekünk.

E nélkül pedig szavunk *kongó hang* marad a törvényszéki teremben és azon kívül minden *erő és hitel nélkül.*

Műveltségünk általánosítására és belterjesbbé való tételére kell törekednünk, ha ki akarunk emelkedni azon prókátori felfogás szelleméből, mely a nagyobb nézpontoknak, az irodalmi csínnek souverain megvetésével puszta és száraz *szóvitákká* aljasítja védbeszédeinket.

Mindenek fölött pedig kell, hogy *magasabb fölfogás* gyökerezzék meg önkebleinkben az ügyvédség gyakorlásáról. Kell, hogy szemeink előtt lebegjen mindig azon kép, melyet *Campbell* az ügyvédről oly mesterileg ecsetelt, midőn megfelel magának azon kérdésre, hogy milyen volt a nagy angol ügyvéd *Erskine:* «Képzeljünk magunknak ügyvédet, kit lelkesít a nemes dicsvágy szeretete és eltölt a vágy, hogy becsületesen előmozdítsa az igazságszolgáltatás érdekeit, elégtételt szerezvén a sértettnek és oltalmat az ártat-

lannak; ügyvédet, ki odaadólag tanulmányozta a jognak tudományát és szellemét művelte és ízlését nemesítette az általános finomabb irodalom ismerete által; ügyvédet, ki képes nemcsak szavának hatalmával biztosítani a legjobb eredményt védenczeinek, kiket az ügyek változatosságában képvisel, hanem ki egyszersmind képes megdönteni a közszabadság elleni conspiratiókat, miket a büntető törvények elcsavarása által forralhatnak; és végre ügyvédet, ki a győzelmek által, miket nyer, és az elvek által, miket megállapít, honfitársai szabad alkotmányát elpusztíthatlan alapokra fekteti. Ilyen ügyvéd volt Erskine».*

Mindaddig, míg *önmagunk* nem fogjuk hinni foglalkozásunk ezen nemes feladatait, mindaddig nem leszünk képesek *másokkal* hitetni el azokat. És csak ha *önviselkedésünk* által igazolni fogjuk, hogy létezik *magasabb* valami, mint a *kereset csiklandozó ingere*, mi tevékenységünket sarkalja, lesz *állásunk* tiszteletes, *szavunk* hódító és *foglalkozásunk* kielégítő.

Szeretni kell tanulnunk az ügyvédkedést, és azon meggyőződést kell érlelnünk magunkban, hogy az, foglalkozás, mely oly változatos, hogy a legkitűnőbb szellemeknek is működési tért, oly tágkörű, hogy a legnemesebb ambitiónak is kielégítést nyújthat. E hit nálunk, fájdalom, alig talál még általá-

* *Speeches of Thomas Lord Erskine.* By Edward Walford. London 1870. l. XXIV.

ban hívőkre. Alig bukkan fel a nagy ügyvédi vízözönből valamely tehetség, *az első sikeres* szárnypróbálgatás után csakhamar *megkevesli a babért*, mit az ügyvédség gyakorlása nyujthat. Megtartja az ügyvédséget — *kenyérkeresőnek*, míg dicsvágya kielégítését *más*, országra szólóbb állásban keresi. Így önmagukban és másokban azon hiedelem gyökerezik meg, hogy az ügyvédség jó — *fejős tehénnek;* ez idő szerint az igaz, nagyon *sovány* fejős tehénnek.

Ezen gondolkozásmód azonban nem a talaj, melyben egy, hivatásában *lelkesült ügyvédség* és ennek kapcsában nemesebb *törvényszéki szónoklat* tenyészni szoktak.

Érzem, hogy kissé kíméletlenűl érintém önbajainkat; de minden maró szó önhúsomat is égeti. Mégis tettem azt azon erős meggyőződésben, hogy a természet ama nagy törvénye, mely szerint *minden regeneratió* első feltétele *önmagában* a beteg szervezetben fekszik, az ügyvédség organismusában is érvényesűl. Ha nincs meg benne ama hajtó, ellentálló erő, mely a lomha szerveket új, összhangzatos működésre pezsdíteni képes, minden kívülről jövő, bármily erős ösztön, csak mesterkélt állapotot fog teremteni. Kontár erőködés marad, melynek csak mulékony hatása lesz; valódi üdűlés azonban, melyből a teremtő egészség foly, nem várható.

De ép azért, mert hiszem, hogy ügyvédségünk-

ben a jelen elszomorító állapotban is megvan ama regenerationalis erő, nem általlottam súlyosan beteg voltunkat kiméletlenűl feltakarni.

Akarjunk lenni, és *leszünk!*

Igazságtalanok volnánk azonban, ha legalább futólag meg nem érintenők azon további mélyreható okokat, melyek ügyvédségünk és kapcsolatosan vele törvényszéki szónoklatunk jelenlegi állapotának megteremtésében közremüködnek.

Nincs emberi tevékenység, mely kizárólag önmagában viselné sikerének föltételeit.

A tudományos műveltség bármily halmaza, az erkölcsi erők bármily szerencsés találkozása, az ambitió bármily nemes irányzata legyen is meg valamely testületben, aligha fognak érvényesülhetni, ha azok örökös harczot kénytelenittetnek vívni ellenséges tényezőkkel.

Első sorban ily harczot kénytelen vívni ügyvédségünk ép azon tényezőkkel, melyek mindenekelőtt hivatva volnának azt vezetni és jobb törekvéseiben támogatni. Értjük a *törvényhozást és igazságügyi kormányainkat.*

Tagadhatatlan, hogy a törvényhozás a hazai ügyvédség ellen csaknem *példátlan bizalmatlanságot, sőt ellenségeskedést* tanusít, bárhol nyiljék is alkalma.

Az érthető, hogy autokraták esküdt elleni mindenha az ügyvédeknek. Tudják, hogy azok a

mindenütt üldözött szabad *szónak* menedékhelyet teremtenek a törvényszéki termekben.

De csaknem példátlan az, hogy egy szabad nemzet *szabad törvényhozása* oly mélyreható, oly tartós ellenséges indulattal viseltessék az ügyvédség ellen, mint ez nálunk történik, és hogy ez történjék, csaknem *osztatlanúl*, a törvényhozó testület *minden pártja* által.

Nem túlzás, hogy parlamentünknek bármely oldaláról is hangozzék fel az ügyvédség ellen a vészteljes *„átok reá“*, csakhamar *minden* párt keblében csaknem vallásos áhitatossággal visszhangzik rá a készséges *„amen“*. Nem elv, hanem előitélet szól immár ezen hangulatból, mely a szellemeket ily természetellenes irányzatra ragadta. Nem *mai* e hangulat a törvényhozás termeiben, és ha a jelek nem csalnak, fájdalom, nem marad csupán *holnapi*, hanem valóságos idült és majdan csak radikális módon gyógyítható betegséggé növi ki magát.

Ép azért nem eléggé sajnálandó, hogy *igazságügyi kormányaink* — Horváth Boldizsárét tán kivéve — nemcsak hogy érzékkel, hajlammal nem látszanak bírni arra, hogy ezen irányzatnak idejekorán *ellentálljanak*, hanem egyenesen *még legyezgetni* tartják szükségesnek.

Pedig eljövend az idő, midőn igazságszolgáltatásunk nagy reformmunkálatai végre a már meglevőkkel egy harmonikus egészet fognak feltüntetni;

midőn birósági szervezetünk állandóbb, egészségesebb alapokra leend fektetve; midőn büntető és polgári perrendünk a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság erős oszlopain fog felépülni; midőn a jelenlegi bizonytalanság a jogélet terén, egy igényeinknek megfelelő polgári törvénykönyv megalkotása által véget érend. Ha majd *ekkor*, ezen nagyszerű alkotások, melyekből másutt *bő áldás* háramlott az igazságszolgáltatásra, nálunk működésükben csak *kudarczot* fognak vallani, majd, de későn, rá fognak jőni a tudós politikai doktorok, hogy e tünemény oka abban fekszik, mert a jogszolgáltatás egyik oszlopát, az *ügyvédséget, könnyelműen romlásnak* indulni engedték.

Mert bármily kitünő legyen elméletileg valamely ország igazságügyi törvényhozása, el kell satnyulnia a gyakorlatban, ha a *biróság*, az *ügyvédség* nem állanak feladatuk teljes magaslatán. A biró alkalmazza a törvényt, az ügyvéd előkészíti ezen alkalmazást a jogi tények fejtegetése, a jogi elvek magyarázata által. De e fölött az ügyvédség a népnek a jogkeresés terén első *vezetője, oktatója, tanácsadója*. Az ő kezében van letéve tehát a nép első jognevelésének fontos ügye. Viselkedése, egyénisége, tanácsa által emelheti a *jogérzetet* a népben, vagy elnyomhatja. Működése áldás, de megmérhetlen átok is lehet az államra.

Nem-e *botor*, de több, nem-e *veszélyes* eljárás

tehát, ha ily testületet, melynek kezében ily nagy államalkotó hatalom fekszik, a törvényhozás minden módon lealacsonyítja önbecsülésben és a közbecsülésben; midőn rendszeres intézkedések által kényszeríti a jobb, önérzetesebb elemeket, hogy maholnap végleg kerüljék ezen foglalkozást.

Hihető-e, hogy gyarapodni fogna az Úr országa, hogy erősödni fognának benne erkölcs és vallás, ha a szószékekről az ájtatos, jámbor életű lelkipásztorokat elkergetjük és ledér, feslett ficzkókat állítunk oda?

Ezen vészteljes politika igen érzékenyen fogja magát megboszulni és teljesedni fog a jövő nemzedéken az Irás szava, hogy *az apák bűnei meg fognak toroltatni késő unokákon.* Mert a mit az utolsó évek rontottak az ügyvédségen, csak hosszú évtizedeken át lehetend majd megint felépíteni, és míg ez felépítve nem leend, egy valóban *igazságos, gyors és olcsó jogszolgáltatás lehetetlen.*

Fel kell hoznunk még a jelen állapotok teremtő okául a biróság viselkedését az ügyvédség ellen, mely tudvalevőleg legtöbb esetben olyan, hogy mélyen sérti az ügyvédi önérzetet. Tán elég az ezen két testület egymás közötti viszony jellemzése végett utalni azon különbségre, mely ez iránt másutt és nálunk uralkodik. Angliában a biró az ügyvédet *„my brother“*, Francziaországban *„cher confrère“*, nálunk *„ügyvéd úr“* megszólítással illeti.

Ezen üreseknek látszó alakiságokban egy egész *rendszer* fekszik.

Ott a rokoni barátságot, az ezzel járó kölcsönös tiszteletet, az érzelem és törekvés közös voltát, *itt* a megközelíthetlen feszesség, a kimért etiquettet és különvált elszigeteltséget; *ott* az érintkezési pontok keresését, *itt* a kölcsönös kerülést jelentik ama szólamok.

Innét nálunk az örökös berzenkedés egymás iránt nagyban és kicsinyben, a törvényszéki teremben és azon kívül.

Nem szükséges kiemelnünk, hogy ennak kárát első sorban az *igazságszolgáltatás* maga vallja. Mert a törvénylátás eme két tényezőjének disharmoniája folytán a jogszolgáltatás nehézkes, kicsinyes lesz; belevegyűl a pervitelbe önkénytelenűl egy bizonyos személyes elem, mely akadályozza, hogy tisztán *tárgyi* alapon maradjon az ügy. De e fölött mind a bíróság, mind az ügyvédség tekintélye is mélyen *szenved* a jogkereső közönség előtt, midőn a *kölcsönös bizalmatlankodás, idegenkedés* és *kicsinlés* jeleneteinek tanúja, melyeknek színhelyei a törvényszéki terem, a magánélet.

Így mind nagyobb és nagyobb körökre hat ki ama szerencsétlen igazságügyi politika, mely elég vak hinni, hogy az ügyvédség üldözésének következményeit *magára az ügyvédségre* lehet szorítani; mert valósult rajtunk is ama találó megjegyzés,

melyet egy franczia író hasonló viszonyok közt az ügyvédekről tett:

„*La loi s'est moquée de lui; il est son jouet jusqu'à ce qu'il ait trouvé* le *moyen de se venger d'un des ordre* legal par un désordre plus grand.“ *

Ezen elszomorító kép, melyet ügyvédségünk és törvényszéki szónoklatunk állapotáról s okairól futólag ecseteltem, tán nem a legügyesebb bevezetés oly műhöz, mely a törvényszéki szónoklatnak néhány szerény példányát akarja bemutatni az olvasó közönségnek.

Közel fekszik a kritikai következtetés, hogy milyen a *termő talaj*, olyan a *növényzet.*

Igaz. Ez szolgáljon is mentségül ezen védbeszédeknek. De elvégre minden egyes *magban* önálló *egyéni* élet lüktet, mely csak bizonyos határig változik el a külhatások alatt. Talán az egyéni élet ezen szerény védbeszédekben erősnek bizonyult. És talán tarthat igényt némi elnézésre olyan vállalkozás, mely a *mi* irodalmi törekvéseinknek *új*, eddig nem használt, de háladatos küzdtért — a *törvényszéki szónoklatét* — kívánja megnyitni.

Budapest, 1881. április havában.

* *Frédéric Billot:* Du barreau et de la magistrature. Paris, 1851. l. 353.

VÉDBESZÉDEK.

Erue eos, qui ducuntur ad mortem,
et qui trahuntur ad interitum liberare
ne cesses.
Prov. XXIV. 11.

PESTVÁROSI RENDŐRI ÜGYEK.

1870.

A jelenlegi «Neues Pester Journal» 1870. márczius 13-án egy czikket közölt, melyben elbeszéli, hogy a városi tanács P. K.-nak, akkori tanácsnoknak 1867-ik évben, mint akkoriban helyettes főkapitánynak 480 frtot adott át azon utasítással, hogy azokat az illető nyilvános házak tulajdonosainak adja át. Nevezett tanácsnok e pénzt egész 1870. év elejéig, bár már 1868. évben letette helyettes főkapitányi hivatalát — mint hivatalos jelentésében mondja — *iratai közt elfelejtette*, és csak 1870-ik év elején terjesztette azt ismét vissza a tanácsnak. Ugyanaz év elején a Thaisz Elek, jelenlegi főkapitány egy keringő hír nyomán kutatni kezdett ezen pénz után, s azt derítette ki az illető pénztulajdonosokkal tartott vizsgálatok által, hogy azok a föntebbi pénzekből mit sem kaptak. Thaisz Elek 1870 február 18-ikán elkészíti a jelentést ez ügyben a tanácshoz, február 23-án beterjeszti azt. De P. K. február 19-én be-

terjeszti az eltévedt pénzt a tanácsnak, azt hozván fel okul, hogy a pénzt hivatalos iratai közt mind akkoráig elfelejtette. A tanács e mentséget február 22-én e beterjesztést tárgyalván, tudomásúl veszi, a beterjesztett pénzt az illető tulajdonosai között kiosztatni rendelte.

A czikk rosszalván a tanács magatartását, e felett éles szavakban kikelt.

A városi tanács e czikkben foglalt s az ő *magatartására* ez ügyben vonatkozó következő *kifakadásokban*:

«Der liebe Gott hat unserem Stadt-Magistrat wenn auch nicht den nöthigen Verstand, so doch eine ebenso wichtige Eigenschaft für sein Amt verliehen: eine dicke Haut. Von all' den zahlreichen und berechtigten Vorwürfen, welche seit Jahr und Tag gegen den Magistrat erhoben wurden, fühlt dieser sich nicht getroffen, seine dicke Haut macht ihn unempfindlich für Alles, und was andern ordentlichen Menschenkindern die Schamröthe in's Gesicht jagen würde, das macht unsern dickhäutigen Magistrat um so dickhäutiger, das macht sie um so stärker und kräftiger diese liebe, dicke Haut. Der p. t. Magistrat hat aber nicht nur eine dicke Haut, er hat auch ein starkes Gewissen, d. h. ein solches, welches viel ertragen kann und auch viel zu leisten vermag» — *rágalmat* talált maga ellen s elhatározta, miszerint a sajtóügyi közvádló által megindíttatja a

nevezett lap felelős szerkesztője ellen a sajtópert a pestkerületi sajtóbiróság előtt.

Ez meg is történt, minek következtében 1870 május hó 24-re lett e panasz nyilvános esküdtszéki tárgyalása kitűzve, melynek folyamán az alant következő védbeszéd tartatott:

Tekintetes esküdtszék! *

Esküdtszéki intézményünk fennállta óta tudtommal az első eset ez, melyben egy önálló municipalis hatóság a sajtótörvényt híja segítségűl a közvélemény ellen. Súlyt fektetek t. esk. uraim e körülményre, mert egyelőre és eltekintve minden mástól is, igen szomorú jelenségnek tartom azt is már, hogy a szabad szót, a nyilt férfias kritikát félni és üldözni kezdik azon közhatalmak is, melyek eddigelé legmelegebb előharczosainak s pártolóinak tartattak. Eddigelé közállapotaink változatosságában állandónak csupán a törvényhatóságok azon mintegy hagyományos szeretetét tartották, melylyel azok minden időben a vélemény szabadsága iránt viseltettek. Pest város hatósága megingatta ezen általános hitet, megtagadta municipalis lételének alapföltételeit, a midőn üldözésbe venni határozta e város közönsége egyik tagját, önöknek t. esküdt uraim egyik polgár-

* Megjelent 1870-ben *Fekete Bernát* bizományában külön füzetben.

társát, mert ez szabad véleményt mondott e hatóság eljárása felett.

Jól tudom én azt t. esküdt uraim, hogy egy törvényhatóság is juthat azon kényszer helyzetbe, hogy megtámadott testületi becsületének védelmére keljen. De tudom azt is, hogy ezen testületi becsület nem azon képzeletes önbecsülésben fekszik, melylyel a testület maga iránt van, hanem igenis azon realis nyilvános, önkénytes becsülésben, melylyel azok viseltetnek iránta, kik e törvényhatóság kebelében élnek. E becsülés tehát, és annak állítólagos sértése, és következőleg ezen sajtóügy, mely ezen állítólagos sértés folytán támasztatott azon viszony szempontjából lesz megítélendő első sorban, mely e törvényhatóság és annak polgárai közt fennáll.

Ha pedig e viszonyt veszszük, úgy azt találjuk, hogy e törvényhatóság e város közönségének önválasztotta kormánya, akaratának végrehajtója, mely helyette szól, cselekszik, melyre községi egészségét, vagyonát, életét bízta, mely egész személyességét képviseli, melyre e város közönsége mintegy népfelségi souverainitását ruházta. A midőn ily fontos jogokat ruházott e hatóságra e városi közönség, kell hogy joga is legyen t. esküdt uraim, utána nézni, mint sáfárkodnak ezen becses jogaival, kell hogy joga legyen, nem csupán véleményét mondani e sáfárkodásról, hanem egyszersmind számon is kérni,

felelősségre vonni a hatóságot, s ez köteles számtételt adni, ez felelősséggel tartozik.

Ily viszony mellett t. esküdt uraim perbe fogni a város közönség egyik tagját azért, mert elég bátor volt utána nézni, mint sáfárkodott a hatóság a községi vagyon egy részével, nem jelenthet mást, mint municipalis kényuraságot akarni megalapítani; ily viszony mellett e sajtóügy nem jelenthet mást, mint kényszeríteni akarni, hogy a városi kormánynak ne csupán szabad korlátlan kezet engedjen e városi közönség, hanem hogy lemondjon még azon koldus jogról is, hogy legalább *fennhangon* panaszkodhassék.

E sajtóper tehát első sorban azon viszony természetét s szentségét sérti, mely e hatóság s a város közönsége közt fennáll; és ez az első szempont tehát t. esküdt uraim, mit önök becses figyelmébe ajánlok ez ügy elbirálásánál.

De e fölött ezen és ilynemű sajtópereknek politikailag *erkölcstelenítő* hatásuk is van. Nem azon politikailag erkölcstelenítő hatást értem én, mely abban fekszik, hogy ilynemű sajtóperek által e városi közönség tagjai *megfélemlíttetnek* municipalis *jogaik* gyakorlatától, s így az önkormányzati nyilvános élet iránt közönyösökké tétetnek; hanem igenis ki kell emelnem azon közerkölcstelenítő káros hatást, mely abban fekszik, hogy azok — mi több — egyenesen *polgári kötelességeik megszegésére indíttatnak.* Mert t. esküdt uraim azzal, hogy ezen város közönsége

törvényszabta időben és módon megválasztja municipalis közegeit, azzal nézetem szerint, az önkormányzati jognak csak formalis oldalát teljesítette.

Életet és valódi jelentőséget az csupán, a polgárok örökké éber gondviseléséből s részvételéből, buzgó felügyeletéből, fáradhatlan ellenőrködéséből meríti, melylyel azok a municipalis hatóság tevékenységét megfigyelik, nyomról-nyomra követik, pártolásukkal ápolják, s ellenszenvükkel elítélik s sujtják. Mind ezt tenni, t. esküdt uraim, nem csupán *joga*, hanem a közérdek nevében *kötelessége* mindenkinek. A midőn tehát a városi közönség egyik polgárát *ép ezen kötelességszerű eljárása* miatt kéri önök által t. esküdt uraim bűnösnek s megbüntetendőnek kimondani, egyenesen a polgári *kötelességek megszegését akarja önök ítélete által sanctionáltatni.* Ebben látom én e sajtóper közerkölcstelenítő hatását. Önök erre t. esküdt uraim segédkezet nyujtani nem foghatnak.

Ez a második szempont, mit önök becses figyelmébe ajánlok ez ügy elbírálásánál.

Nem mulaszthatom azonban el ezen sajtóügynek e fölött még kiváló *politikai jelentőségét* emelnem ki, melylyel különösen mostani időben bír, midőn a közvéleményben már megindult, s a törvényhozásban nem sokára meginduland a harcz a municipalis önkormányzat és az állam központosító tendentiái között. Most t. esküdt uraim minden ballépés, min-

den inkorrekt eljárás, minden illiberalis cselekvény, mi a törvényhatóságok által elkövettetik, kétszeresen súlyos következményű lehet. A municipalis elv ellenei amúgy is hangyamódra gyüjtögetik s halmozgatják már régóta — s fájdalom, nem siker nélkül — az adatokat a municipalis élet tarthatlansága ellen; óvakodnunk kell, hogy új fegyvert ez ellenek kezébe most ne adjunk. Ha pedig t. esküdt uraim ez intelligens város hatósága oly kevéssé respektálja a szabad vélemény jogát, hogy üldöztetését s megbüntetését kéri annak, ki ezen jogával ellene élt, úgy ez nemcsak új éles fegyvert nyujtand az önkormányzat régi elleneinek, hanem még legjobb barátai táborában is nem egyet fog eltántorítani a zászló alól. Ez pedig ép e döntő perczekben magának a municipalis ügynek koczkáztatása lehetend hosszú évekre.

Azért ez t. esküdt uraim a harmadik szempont, mit önök becses figyelmébe ajánlok az ügy elbirálásánál.

Elvégre t. esk. uraim, ki kell még emelnem azon körülményt, hogy e sajtóügyet nem *maga személyében* a hatóság, hanem a kir. *jogügyek aligazgatósága* által inditotta meg. Habár az 1848 : 18. tvczikk 19. §. *megengedi* ugyan, hogy ily esetben egy hatóság a közvádlót megbízzon panasztétellel, nem teszi azt *kötelességgé;* mert respectálta a municipium önálló személyiségét, mert respectálta elhatározásának sza-

badságát. Én ezért a városi közönség méltóságának, a municipalis hatóság függetlenségének sokkal megfelelőbbnek találtam volna, ha e város hatósága, mint souverain municipium *önképviseletben saját fiskusa* által jelent volna meg e sorompók előtt, s nem bújt volna ép ily alkalommal az állami közvádló atyáskodó oltalma alá, — kit különben teljes tiszteletemről biztosítok.

A városi közönség municipalis büszkeségét s önérzetét látom én megsértve, e sajtópanasz ez alakbani megindítása által; ezért t. esk. uraim, e szempontot szintén bátor vagyok önök becses figyelmébe ajánlani ez ügy elbirálásánál.

Ezeket tartottam szükségesnek a védelem tekintetéből a fenforgó sajtóügy természetének jellemzésére egyátalán fölhozni.

A dolog ilyetén állásánál, a midőn oly fontos érdekek sértetnek — mint kimutattam — átalában ezen s ilynemű sajtóügy *puszta megindítása* által, méltán kérdezheti, mik azon ellensúlyozó okok, mik daczára ennek vádló városi tanácsot e panasz megindítására bírták.

Én t. esk. uraim, *legjobb meggyőződésemmel mondom,* hogy ily *ellensúlyozó alapot nem találhatok* az incriminált czikkben, nem találhatok azért, mert nem ismerhetem el létezőnek azon egyetlen okot, mely kimentené e sajtópanasz megindítását, mert nem ismerhetem el létezőnek a városi tanács által

az incriminált czikkbe mintegy *belé erőszakolt rágalmazás bűntényét.*

Meg fogom kisérteni önöket is t. esk. uraim meggyőzni arról, hogy az incriminált czikk rágalmat a tanács ellenében *nem tartalmaz.*

E végből bátor vagyok mindenekelőtt a panasz voltaképeni tárgyát szabatosabban *körvonalozni.*

A mint az incriminált czikk felolvasásából megérteni méltóztattak, az lényegileg *két* részből áll. Az *egyik* rész, mely az egész czikknek alapját teszi, melytől az elnevezését is nyerte, egyszerűen elbeszéli azon önök előtt t. esk. uraim ismert esetet P. K. tanácsnok úr és az eltévedt 480 frtról. E részét az incriminált czikknek, némi kivétellel, vádló városi tanács teljesen be is ismeri, azt valónak vallja, annak *elbeszélésében rágalmat maga ellen nem lát.*

A *második* része az incriminált czikknek azon *következtetéseket s reflexiókat* tartalmazza, melyek ez elbeszélt eset alkalmából és a városi tanács magatartásából ez ügyben vonhatók. Vádló városi tanács ezen következtetések s reflexiók *jogosultságát maga irányában tagadja,* és azoknak közzétételében *lát rágalmat maga ellen.*

Én t. esküdt uraim megkisérthetném, s tán sikerrel, a városi tanács egész tevékenységével ezen következtetéseket begyőzni. Én ezt nem teszem; elégségesnek tartom utalni önök becses figyelmét azon sötét képre, melyet vádlott védencz önök előtt ecse-

telt; elégségesnek tartom ezt, s tartózkodom e sötét képhez még sötét vonásokat hozzáadni. Az incriminált következtetések jogosúltságát begyőzi a fennforgó eset is, s azért visszatérek ahoz. A városi tanács elismeri tehát az elbeszélt tényt, de tagadja következéseit.

Azonban az nem járja, hogy valaki bizonyos tényt elismerjen ugyan, de tagadja következéseit.

A fennforgó ügyben is az elbeszélt esetet, ama következtetésektől a megítélésben külön választani ezért nem lehet. Vádló városi tanács tehát vagy nem ismeri el ama pénzeltévedés esetét, úgy megengedem, tagadhatja az abból vont következtetéseket; ha azonban a tanács — mint a vádlevélben teszi — *de mint a fölolvasott hivatalos okmányokból is kitünik,* nemcsak be- és elismeri az elbeszélt *tények valóságát,* hanem bár későn és utólagosan, még rosszalását is fejezi ki a felett, úgy t. esk. uraim el *kell* fogadnia azon *következtetéseket* is, melyek a tanács irányában a tanács egyik tagja tettéből, és a tanács magatartásából vonattak az incriminált czikkben. Ha ezen következtetések nem dícséretet, hanem igenis komoly rosszalást tartalmaznak a tanács iránt, úgy t. esk. uraim vádlott védencz a *megsértett közérzület* nevében nem tett mást a *tanács ellenében, mint tett a tanács P. K. úr ellenében.*

De a vádló tanács a vádlevél folyamán azt állítja, hogy eme következtetések motiválására a kö-

rülményeknek a tanácsot illető része el lett ferdítve vádlott által.

Azonban ezen állítást megczáfolják a vádló maga által becsatolt és hivatkozott okmányok. Ugyanis azok szerint való, hogy P. K. jelenlegi tanácsnok 1867. évben, mint helyettes főkapitány 480 frtot vett át azon világos utasítással, hogy azokat a tulajdonosoknak visszaadja; való, hogy a tanácsnok úr ezen pénzt nemcsak hogy hivataloskodása ideje alatt az illetőknek ki nem adta, hanem hogy azt még régen hivatalának letétele után egész 1870. évig — hogy hivatalos nyelven szóljak — *iratai közt elfelejtette ;* való, hogy ezen egész idő alatt a városi tanács számvevőségi közege által nem is tudakolta a pénz hollétét; való, hogy a vizsgálatok nem a tanács kezdeményezése, hanem Thaisz Elek jelenlegi főkapitány által egy szárnyaló hir alapján indíttattak meg; való, bár a vádlevél tagadta, hogy ezen vizsgálatok még február 15-én kezdődtek; való, hogy P. K. úr február 19-én, *négy nappal* a vizsgálat megindítása után terjesztette be a tanács és tanácsnok által elfelejtett 480 frtot; való — bár szintén tagadja a vádlevél — hogy f. évi február 22-én, *midőn P. K. beterjesztése a pénz szerencsés megtalálásáról tárgyaltatott, a városi tanács azt egyszerűen tudomásul vette, annak újbóli kiosztását elrendelte, de P. K. iránt a rosszalásnak még egy árva szavát sem ejtette ki.* Való végre t. esküdt uraim, hogy csak márczius

29-én, — tehát az incriminált czikk megjelenése után 16 nappal látta jónak a tanács — a mint hallani méltóztattak — P. K. jelenlegi tanácsnok, ezen hivatalos mulasztását *hibának* nevezni és legmagasabb rosszalását kifejezni. Miért nem történt ez már február 22-én, mikor a pénzt P. úr beterjeszté, s miért csak márczius 29-én, az incriminált czikk megjelenése után 16 nappal, — vizsgálni nem kötelességem.

Kötelességem volt csupán kimutatni, hogy nem az incriminált czikk, *hanem igenis a vádlevél ferdített*, hogy tehát a körülmények márczius 13-án teljesen úgy álltak, a mint azok a czikkben előadatnak, s hogy tehát február 22-én, midőn P. K. úr a csaknem három éven át eltévedt pénzt beterjesztette, a tanács egyszerűen ügyrendileg azt elfogadta s mintha semmi sem történt volna, az illetőknek kiosztatni rendelte.

Ha már ezen tényállást a legegyszerűbb észjárású ember elé tárnók s felkérnők véleményét a tanács hallgatása felett a pénz beterjesztésének tárgyaltatása alkalmával, úgy — ha csak himezni-hámozni nem akarna és malitiosus nem volna — be fogná vallani, hogy a midőn a tanács ily eset fölött hallgat vagy *nem fogta fel* a dolog jelentőségét, vagy *érzéketlen* a körülmények azon bensőbb következményei iránt, melyeket az instinctiv érzés azonnal kitalál. Ha ezen következtetéseket vonná még a

legegyszerűbb ész, mennyivel inkább kell hogy vonja e tényállásból egy *intelligens journalista* — mint vádlott — ki a napi események változatos harczában embereket és cselekedeteket nem a csalékony küllátszat, hanem valódi benső értékük s jelentőségük szerint tanulta meg mérlegelni és becsülni.

Ez egyszer tehát a közszokás ellen vádlott intelligentiájára kell hivatkoznom, mint mentő körülményre.

De hát t. esküdt uraim, csakugyan rágalmazók-e ezen következtetések ezen körülmények közt, és egyáltalán rágalmazók-e e kifejezések ha valakiről mondjuk: «Gott hat ihm ein Amt, aber nicht den nöthigen Verstand gegeben», vagy *„er ist dickhändig; er hat ein starkes Gewissen“ ? ?* Én tagadom t. esk. uraim! Egy kelléket sem találhatni ezen kifejezésekben, *mit hazai törvényeink, mit az összes jogtudomány a rágalom fogalmának* megállapítására kíván. Ezek szerint a rágalom tényálladékához megkivántatik, *hogy valakire becstelenítési szándékkal tudva levő hamis becstelenítő cselekvényeket fogjunk.* Már pedig t. esk. uraim, senki sem fogja állíthatni, hogy ezen kifejezések *egyáltalán* cselekvényeket, annál kevésbé becstelenítő cselekvényeket fognak a tanácsra, mit különben maga a vádlevél sem állít sehol. Ezen kifejezések ellenkezőleg épen a tanács *mulasztására*, passiv *magatartására* vonatkoznak oly ügyben, és oly körülmények közt, hol határozott

cselekvésnek helye volt és szüksége fennforgott. E kifejezések tehát a rágalomnak törvényes és jogi fogalmát nem állapítják meg. De azoknak értelme sem jogosít fel, hogy azokból a rágalmazást ki lehetne magyarázni.

Mert az t. esk. uraim, ha valakiről állíttatik, hogy nincs annyi esze és értelme mint másnak van, körülmények közt az illetőre nézve tán *szerencsétlenség, de semmikép rágalom nem lehet;* ép oly kevéssé, mint az nem rágalom, hogy ez vagy amaz *nem szellemdús,* nehezebb vagy könnyebb *felfogású.* Az észbeli tehetségek megbírálása t. esk. uraim, egyáltalán *nem az esküdtszék,* hanem igenis a szabad *kritikának* feladata, mert t. esk. uraim ha az észbeli tehetségek elbírálását is az esküdtszék elé lehetne sikeresen hurczolni, úgy csakhamar minden szellemi impotentia az esküdtszéki verdikt által fogná s akarná ünnepelni rehabilitását.

Ép oly kevéssé tarthatni rágalomnak azt, ha valakiről az mondatik, hogy *vastagbőrű,* vagy erős lelkiismeretű. Ez t. esk. uraim azon alkalmazásban, mint az incriminált czikkben használtatott, nem jelent mást ez átvitt értelmében, minthogy a tanács érzéketlen, indifferens a journalistika, a közvélemény figyelmeztetései iránt. Már t. esk. uraim az egyik hallgatja, a másik fitymálja ez intő szavakat; az egyik fogékony, a másik indifferens, az egyik lelkiismerete scrupulosus, a másiké erős, elbíró. Ezek

merően egyéni dispositiók, lelki állapotok s tulajdonságok, melyek mellett t. esk. uraim igen sok tisztességes ember magas kort ért el s becsületes halállal mult ki, de melyek sem nem szégyenítők, sem nem becstelenítők. Sőt mondhatni, hogy nyilvános embereknél s testületeknél némelyike ezen egyéni dispositiónak mint pl. a vastagbőrűség csaknem politikai szükség; mert méltán igenis kicsinyesnek s igenis impolitikusnak lehetne mondani azon nyilvános embert s testületet, ki a közvélemény minden tűszurása iránt érzékenyekeskedni, s mindjárt a sajtótörvény vészharangját meghúzni akarná.

Önök tehát t. esk. uraim látják ezekből, hogy az incriminált czikk *nem sérteni, nem rágalmazni, nem személyeskedni* akart; az ügy túlkomoly voltával amúgy sem férne ez meg; hanem igenis — mint kiemeli — Im Interesse der Ehre der Magistrates, welche die hiesige Bürgerschaft nicht befleckt sehen darf — tehát egyenesen a *tanács becsültetése érdekében* komolyan *meginteni* akarta a tanácsot, hogy ne adjon magatartása által ez ügyben új alkalmat, új tápot az amúgy is elégületlen közvéleménynek. Mert t. esk. uraim a mi ma a prostitutió könnyen szerzett pénzével történt, az holnap megtörténhetik a kérges és becsületes munkának verítékes vagyonával, — mi ma százasokkal történt, megtörténhetik holnap ezresekkel — *megtörténhetik, hogy eltévednek hivatalos iratok közt.*

Palástolgató kimélet itt, mint egyáltalán hol közérdekek vannak a koczkán, valóságos bűn volna; kétszeres bűn volt volna vádlott-tól, kinek, mint journalistának, amúgy is hivatásos kötelessége, *bátran megmondani az igazat.*

Ezek után tehát t. esküdt uraim, kérem önöket, legyenek önök megemlékezők ezen panaszügy elítélésénél mind ezen felhozott s motivált körülményekre; legyenek önök megemlékezők, hogy e panaszügyben önök nem csupán védenczem, hanem ama összes fővárosi becsületes journalistikának ügyét és tevékenységét is birálják el, mely éveken át küzd már fáradhatlanúl egy egészséges önkormányzati igazgatásért; legyenek önök megemlékezők, hogy önök ítélete vagy szentesíteni s állandósítani fogja sötét községi viszonyainkat, vagy egy szebb jövőnek leend kezdete; *legyenek önök tehát megemlékezők, hogy ez ügy elbírálásánál önök nem csupán védenczem, hanem hogy e város közönségének ügyét is bírálják el.*

Ha önök mindezekről, meg fognak emlékezni, úgy bizton reménylem, hogy önök ítélete védenczemre nem *gáncs,* hanem *dícséret,* tevékenységének *nem megakasztása,* hanem *bátorítás további* hasonló *tevékenységre,* nem *elitéltetés,* hanem *felmentés* leend.

Ítéljenek tehát t. esküdt uraim!

*

Vádlott az esküdtszék által *egyhangulag* felmentetett.

PÓSTAI VISZONYOK.

1871.

Bugárszky Miklós volt postatiszt az 1870. év folyamán egy hosszú czikksorozatot tett közzé a *postai közigazgatás* viszonyairól, melyben különösen *G. M.* miniszteri osztálytanácsos, *R. J.* pesti kir. postaigazgató és *L. K.* miniszteri titkár, hivatalos működése igen erősen ostorozva volt. Nevezettek *hivatalos minőségükben* és mint magánszemélyek sértve érezvén magukat ezáltal, *Szabó János*, a kir. ügyek aligazgatója, mint közvádló által megindították a sajtóügyi eljárást Bugárszky Miklós ellen a pestkerületi sajtóbiróság előtt és őt az 1848. XVIII. t. cz. 11. és 12. §§-ban foglalt rágalmazás sajtóvétségének elkövetése miatt kérték felelősségre vonni. Az ügy nyilvános esküdtszéki tárgyalása *1871. márczius 27-ére* tüzetett ki, mely a nagy bizonyítási készlet, a számos okiratok felolvasása és mintegy 30 tanu kihallgatása miatt ugyanaz nap reggeli 9 *órájától másnap reggeli* $6^1/_2$ *órájáig egyfolytában* tartott. Ez volt egyike azon ritkább eseteknek, melyekben alkalmazást nyert sajtóügyi eljárá-

sunk azon intézkedése, mely szerint az esküdtszék ítélethozatalig — bármeddig tartson is a tárgyalás, — szét nem oszolhatik. A biróság elnöke, Sárkány József úr, ezért előzékenyen gondoskodott az esküdtek élelmezéséről, sőt már hálószobának is egy hivatalos helyiséget rendezett volt be az esküdtek számára.

A védbeszéd, mely alant következik, reggel 4½ órakor mondatott el.

Tisztelt esküdtszék! *

Midőn alkotmányos életünk visszaállításával rövid idő előtt a sajtószabadság is hosszú, halálos álmából fölébredett, a nép zöme osztatlan, őszinte hozsannával üdvözölte egy jobb jövőnek ezen új biztosítékát. Nem gondolta meg, hogy közéletünk ezen új eleme hatalom, mely nem csupán épít, hanem ront is; és fogadta azt minden kétkedés, minden hátgondolat nélkül, mert első sorban a *megszabadítót* látta benne, ki a rég lebilincsezett gondolatnak és szónak új, életteljes röptet ad; szent tüzet látott benne, mely nem gyujt, nem pusztít, hanem melegít, és mely hivatva van megvilágítani közéletünk leghomályosabb zugait, a hatalom legtitkosabb fondorlatait.

Igenis, tisztelt esküdt uraim, a nép zöme őszinte örömmel üdvözölte a sajtószabadságot, mert tudta,

* Egykorú hírlapok után.

hogy az ő uralmával *véget ér a hazugság uralma*; hogy emberek, tárgyak és viszonyok ezentúl csak azon színben fognak föltűnni, mely belső lényegökből és nem kölcsönzött külmezökből sugárzik ki, mert tudta, hogy immár lejárt a *titkolódzások*, a *megtévesztések ideje*, és hogy ezek helyett a *világosság*, a *nyilvánosság* és *igazság* leendnek a közélet mozgató elemei.

De míg a túlnyomó többség a kinyert diadal fölött örömünnepeket ült, egy töredék, bár számra kicsi, de hatalomra nagy, sötét lélekkel nézte a dolgok e fordulatát. E töredék szolgaságban születve, megrettent a szellem szabad mozgásától, mely hatalmas hullámzásban mindenütt sustorogni kezdett; sötétségben nevelve, visszariadt a világosságtól; és titokban szővén fondorlatait, remegni kezdett a *nyilvánosságtól*, mely *megvesztegethetlen őrként* tanuságot tesz mindenről mi történt és lett. E töredék nem tartozik a néptesthez; idegen tőle és csak nedvén élősködik.

E töredék nem képez ugyan külön osztályt, mely ridegen elválnék a társadalom többi részeitől, azonban — mintha tagjainak külön ismertető jeleik volnának — mégis megbontathatlanul *összetartanak*. Ámbátor közöttünk él, asztalainkat látogatja, társaságunkba jön, visszatart bennünket tőle mégis valami hideg idegenkedés; mert érzi mindenikünk, hogy nem hús a mi húsunkból, nem vér a mi vé-

rünkből. Ha közénk vegyül, bizonyosan nem a részvét sugallata vezeti, hanem a vágy, titkainkba lopódzni; ha felette állunk, sötét gyűlölettel, ha alatta, mély megvetéssel viselkedik irántunk. Már merő *létezése* ezen töredéknek vészterhes, kétszeresen vészterhes, ha közügyeinket vezeti. *Ezen* töredék volt az, mely hivatva érzé magát dohos hivatali szobáiból vezetni akarna a szabadon fejlődő életet, mely a megcsontosodott alakiságoknak minden felserkenő mozgást feláldozá, mely megölt minden életnyilvánulást, mert mindenhatóságával megsemmisített minden más tevékenységet és csak a magáét engedte érvényre jutni.

Tán felesleges tisztelt esküdt uraim önöknek megmondani e romboló töredék nevét. Kétségtelenűl él még önökben tevékenységének fájdalmas emléke, és önkénytelenűl elrebben önök ajkairól is ezen ecsetelt kép után a vészteljes szó: *bureaukratia.*

De kérdeni fogják tőlem, hogy minek idézem fel önök előtt sírjából e sötét szellemet? Hisz rég meghalt.

Én azonban azt felelém önöknek uraim, hogy még meg nem halt; azt felelem, hogy önök közt él, önök nyelvét beszéli, és hogy semmiben sem változott, mint hogy — még veszélyesebb lett.

Igenis uraim! mert míg *előbb*, mint a *kényuralom gyűlölt eszköze*, annak Kain jegyével homlokán általánosan felismerhető és azért kerülhető volt,

most az *alkotmányosság szent mezében* és harczi jelvényeivel jár és kel közöttünk, és megtéveszti azokat is, kik *ennek* lobogói, *ennek* jelszavai alatt őszintén küzdenek a szabadságért.

A bureakratia azon értelemben, a mint azt mindnyájan gyűlölni tanultuk, közéletünkből még egészen kiirtva nincs. És ha az alkotmányosság kiterjedt felelősségével, átlátszó nyilvánosságával a közigazgatás számos tereiről diadalmasan ki is szorította a bureaukratiát, egyik fontos terén hatalma még mindig megtöretlen, befolyása túlnyomó maradt.

Ezen fontos tere a közigazgatásnak pedig a *postaigazgatás.*

Vessenek uraim egy pillantást e térre. Nézzék csak, miként igazgattatik ezen nagy államgazdászati intézmény még mindig avult rendeletekkel, melyeket a boldogult udvari kanczellária a 30-as és a nyilt absolutismus az 50-es években alkotott. Nézzék ama nehézkes, csupa üres alakiságok- és apróságokban pihegő szellemet, mely azon rendeletekben él. Nézzék ama rideg incollegialitást, mely magasabb és alacsonyabb közt uralkodik. Nézzék ama megvető kicsinylést a nagy közönség iránt, mely hivatalos egyenruhát nem visel. Nézzék azon titokszerűséget és homályt, melybe a postaigazgatás burkolódzik, de nézzék különösen ama ijesztő mérvben szaporodó postai sikkasztásokat és lopásokat — szóval

az ezekben nyilvánuló corruptiót, e hű kisérőjét a bureaukratismusnak — és önök kénytelenek lesznek megvallani, *hogy itt egész meztelenségében honol még a bureaukratia.*

És mégis uraim, mily kárthozó, hogy az állami tevékenység épen *ezen* terén áll még fenn meg nem tört erőben ezen alkotmányellenes hatalom.

Mert uraim az állam elvonta az *igazságszolgáltatást*, az *adóügyet* és többet *mást* az önkormányzati törvényhatóságoktól azért, mivel azon általánosan kötelező *érvényt*, melylyel ezeknek mindenki irányában bírnia kell, csak az *állam* adhatja meg. Az állam *ezen* tevékenységeinek kiindulási pontja tehát csak a *hatalom*, a *tekintély*.

Egészen más kiindulási pontja van azonban az állam *postai* tevékenységének. Nem azért gyakorolja ezt saját közegei által, saját souverainitása alatt, mert érvényt e nembeli intézkedéseinek csak tekintélye által adhat, hanem egyszerűen az okból, mert azon nézetben volt, hogy az érdekek, melyek a postai intézménynyel kapcsolatban állanak, senki másnál nem annyira *biztosítottak*, mint az állam kezében; mert egy szóval a nagy anyagi vagyon, melynek forgalmát a posta közvetíti, csak az államra *bizható.*

Nem a hatalom, hanem egyszerűen a *bizalom* az állam megbizhatóságában tehát kiindulási pontja postai tevékenységének, vagy az érem másik oldalát

véve, a *bizalmatlanság* az egyesek és az önkormányzati törvényhatóságok iránt.

Elfogadom ezen álláspontot uraim; de épen azért, mert ez a bizalom és bizalmatlanság dolga, ép a postaigazgatás tekintetében a legnagyobb nyilvánosságot kell követelnünk, és meg nem elégedhetünk azon uralkodó bureaukratikus titkossággal.

Elfogadom ezen álláspontot, és mert ez az állam becsületességének és becsületének kérdése, oda kell törekednünk, hogy oly eljárásnak még lehetősége is kizárassék, mely ezen mindnyájunk előtt szent becsületességre a legcsekélyebb mocskot háríthatna.

Azonban tisztelt esküdt uraim, fájdalom, mi történik ezen irányban a postaigazgatás terén? Szükséges-e, hogy figyelmöket különösen felhijam aż ott ijesztő módon elharapódzott viszonyokra? Szükséges e, hogy szemeik elé tárjam a *megbizhatlanságnak* azon számtalan példáit, melyek a postaigazgatás lényegével oly éles ellentétben állanak? Szükséges-e önök emlékezetébe idéznem azon számos postai sikkasztást és harácsolást, melyek nálunk, fájdalom, napirenden vannak?

Üssék csak fel a *miniszteri köttségvetési előirányzatokat,* és ijesztő bizonyossággal találni fogják, hogy míg más országokban nagyobb postai forgalommal 20—30,000 frt, nálunk csekélyebb forgalom mellett 140—150,000 frt fizetendő postai sikkasztá-

sokért kártérítés czímén az állam által az adózók filléreiből. Hisz kénytelen ezt elismerni maga a közvádló is a tárgyalás során megejtett tanukihallgatások alkalmából; hisz magunk is napról-napra olvasunk kisebb-nagyobb postai sikkasztások és küldemények eltévedéséről; hisz mindnyájunk, kereskedők, iparosok, ügyvédek érezzük naponta a postaigazgatás nyomasztó megbízhatlanságát.

Nem-e jutottak már postai viszonyaink oda, hogy míg előbb pénzesleveleknél a borítékon tartalmukat jeleztük, most szándékosan abba hagyjuk, hogy a postai közegek figyelmét fel ne költsük?

Ha már most, tisztelt esküdt uraim, ily viszonyokkal szemben kérdik, hogy hát *ki felelős* ezekért, sokan önöknek azt fognák felelni, hogy természetesen az *illető szakminiszter*, kinek szakmájába a postaigazgatás tartozik. Igazuk van azoknak, kik ezt felelik önöknek, de csak — részben.

Közvetve a miniszter is felelős; de *közvetlenül* és első sorban kétségtelenül *az felelős*, kik a minisztérium kebelében a postaigazgatás élén állanak — *és ezek e sajtóperben épen a panaszos urak.*

Szomorú volna, ha az illető hivatalnokoknak hivatalos eljárásukért csupán a miniszteri felelősségnek amúgy is fölötte szellős köpenye alá kellene bújni, hogy személyes felelősségök alól szabadulja-nak. Absolutistikus kormányok alatt lehető, hogy a miniszter mindenhatósága által alárendeltjei eljá-

rását is födi. De alkotmányos kormány alatt nemcsak a miniszter, hanem hivatalnokainak mindegyike *saját személyében* is felelős.

Alkotmányos országban a felelősség a miniszterrel csak kezdődik, de nem végződik, lenyúlik az utolsó hivatalnokig.

Én legalább így értelmezem az alkotmányosságot, és értelmezik mások önökkel, uraim, kik nemcsak alkotmányos *formákat,* hanem valóságos alkotmányos *biztosítékokat* kívánunk.

Ezen szempontból kell önöknek, t. uraim, az incriminált czikkeket megítélni.

Vádlott, mint volt postahivatalnok, mint senki más volt abban a helyzetben, hogy a postaigazgatás legtitkosabb vakondútjait ismerje és megmutathassa. Ő, hosszú éveken át eszköze a *„rendszernek“*, tanuja a *működő személyek* ténykedésének, mint senki más azon helyzetben volt, hogy teljes szakismerettel ostorozhassa azt és leálczázza ezeket.

Igaz ugyan, hogy e személyek *magasabb hivatalnoki* állomásokon vannak. De ez nem elég ok a hallgatásra vagy elpalástolgatásra, sőt ellenkezőleg ok a szólásra.

Igaz az is, hogy a sérelmes czikkek nem csupán éles kritikáját, hanem teljes megsemmisítését tartalmazzák a legbensejében *rothadt rendszernek.* De ez nem lehet ép ezért szemrehányás vádlottra, hanem inkább dícséret.

Különben, uraim, bármiként döntse el önök ítélete ezen ügyet, nem fogják megtagadhatni vádlottól férfias elszántságának elismerését, melylyel ő az ismeretlen, a befolyás nélküli, bátorkodott szembeszállani — nagy állású és befolyású emberekkel, és pedig nem ön-, hanem közérdekből. Nem fogják tőle az elismerést megtagadhatni azért, hogy kíméletlenűl *napfényre hozta* a közigazgatás egy fontos ágában elharapódzott *visszaéléseket,* nem riadva meg a nagyok haragjától és a hatalom bosszújától, melyek oly mindenhatók.

Mert el kell önöknek is ismerni azok után, miket e tárgyalás során hallottak, hogy a vádolt czikkeknek más jelentőségök is van — minthogy csupán tárgyai legyenek e sajtópernek. E vádolt czikkeknek azon eléggé nem becsülhető jelentőségök van, hogy *alkalmat nyujtottak postaviszonyainkat, mikhez annyi szó fér, ezen népbíróság előtt az abban nyilatkozó közvélemény által elítéltetni;* azon jelentőségök és érdemök van különösen, hogy ezen tárgyalás által egész meztelenségében feltüntették előttünk azt, mi különben tán örökre eltemetve maradt volna a dohos hivatali szobákban és szúette aktákban, de mit tudnunk az első feltétel arra, hogy a bajon segítsünk.

Uraim! Önök *minderről* meg fognak emlékezni a döntő pillanatban, midőn ítélethozatal végett viszszavonulandnak lelkiismeretök csendes magányába.

Nem akarom, mert nem tartom szükségesnek, önök előtt hosszadalmasan az egyes *tanuk vallomásait* apróra szedni. Nem fogom különösen a panaszosok alatt alkalmazott hivatalnokoknak mint tanuknak vallomásait értékök és megbízhatóságuk tekintetében bonczolgatni. Sőt készségesen elismerem, hogy nagyban és egészben oly *szabadsággal*, oly *őszinteséggel* tétettek, mint az másként *becsületes* emberektől várható nem is volt, daczára a *függőségnek* panaszosoktól, mint felettes hatóságuktól.

Azonban mindennek daczára vallomásaikból kiérzik egy bizonyos neme a belső elfogultságnak, a megkötöttségnek, mely nem engedik mindig az egyes igazolandó tények körvonalait élesen *kidomborodni.*

De elvégre, uraim, a *bíró* csak az után ítélhet, a mit a tanu *megmondott;* önök azonban, *esküdt* uraim, az után is ítélhetnek, mit a tanu *elhallgatott* Önök tovább fogják fonni bizonyosan a vallomás fonalát, ha az netán közbejött tévedés, hiba vagy félreértés folytán meg is szakadt; önök okos, igazságos következtetéssel át fogják hidalni az űrt, mely itt-ott a tanuvallomás és a változhatlan tény közt tán tátong; tekintetbe fognak venni, mi világosan bizonyítva, de figyelmen kívül nem fognak hagyni, mi teljesen bizonyítható egyáltalán nem volt: — szóval, önök mellékeseket is fognak latolni, bár első sorban csak a *lényegét, csak valódi értékét a dolgoknak*

fogják tekintetbe venni, bármi által legyen is az eltakarva.

Csak ha *így* fognak eljárni, lesznek önök valóban *igazságosak*; csak így találandják önök, hogy vádlottnak a *bizonyítás sikerült.*

Védelmem vége felé siet.

Tisztelt esküdt uraim! A küzdelem, melyet, mondhatni csaknem egy egész hosszú napon át változó szerencsével, majd fokozódó, majd lankadó szenvedélylyel önök előtt küzdünk, vége felé közeledik. A képek, melyek figyelmöket hosszú órákon lebilincselék, oszladoznak. Önök szelleme elvégre nyugalomra tér, csak önök *lelkiismerete*, uraim, az igazságnak ezen őre, *marad ébren*, hogy a tünemények e tarka tömegéből kiválaszsza mi valódi, mi hamis, mi természetes, mi mesterkélt.

Nem az mit a *panaszos* itt fölhozott; az sem mit *vádlott* válaszolt nem kötheti meg kizárólag önök elhatározását; — hisz mint érdekelt felek kétségtelenül mindkettő túloz. Az sem befolyásolhatja lényegesen az önök meggyőződését, *mit én*, mint *védő*, önök előtt elmondtam, — tán elragadt az ügy heve. Az sem állapíthatja meg *kizárólag* önök ítéletét, mit a bizonyítékok egymást kiegészítő és megsemmisítő játéka önök előtt feltüntet; — hisz ki határozhatja meg, hogy mennyiben egyezők a külső törvényes vallomások a bensőkkel.

De igenis, uraim, kell hogy *az* és *kizárólag az*

állapítsa meg önök ítéletét, mi *mindezekben összevéve mint való* foglaltatik; *az,* mit önök lelkiismerete elő-szeretet és gyűlölet nélkül minden körülmény tekintetbe vételével mint a fönforgó viszonyok közt *legigazságosabbat* találni fog.

A bíró természetesen könnyebben dönthet ily bonyolult ügyben. Állása kevésbé kényes, mint az önöké, mert ítélete határát találja a törvényben, melyen ő túl nem teheti magát. *A bíró ítéletének törvényesnek kell első sorban lenni, nem igazságosnak;* ha ez is, nöm az ő érdeme, hanem a törvényé.

Önök állása, uraim, sokkal nehezebb és kényesebb, mert önök elhatározásaiban szabadok és semmi által korlátolva nincsenek. De azért *önöké az érdem szabad akaratukból, önszántukból igazságosaknak lenni.* Önök igazságosak lehetnek nemcsak a *törvénynyel,* de a törvény *ellen* is. Önök igazságossága ez irányban határt nem ismer, és a hatalom, melyet ez által önök szava rejt, bővebb és souverainebb, mint egy fölkent fejédelemé. Ő csak a *kegyelem* nevében, önök áz *igazság* nevében mentik fel a vádlottat; ő csak a *büntetést* semmisíti meg, önök magát a *bűnösséget* törlik el.

És mivel ezen csodálatos hatalom gyakorlatában önök egyedüli szabályozója az önlelkökben felismert *igazságosság,* útmutatóul vissza akarom híni emlékezetökbe a bibliából egy gyönyörű példáját az emberi viszonyokra szóló, valódi igazságosságnak.

A midőn ugyanis az Ur Szodomát bűnei miatt elpusztítani akará, eléje lépett Ábrahám és szóla: meg akarod rontani Szodomát és elveszteni az igazat a gonoszszal? És szóla az Ur, ha csak *tíz* jámbort találok benne, megbocsátok az *egész* városnak.

Esküdt uraim! Mérjenek *ezen* mértékkel, midőn vádlott *állításai* fölött ítélnek, és meg vagyok győződve, hogy határozatuk vádlott fölött felmentő leend.

Isten önökkel, tisztelt esküdt uraim!

*

Az esküdtszék elé a sajtóbíróság által 55 kérdés terjesztetett, melyek részint panaszosok *hivatalos működésére*, részint *magán személyökre* vonatkoztak.

Az esküdtszék vádlottat azon rágalmazás vádja alól, melyek panaszosok *hivatalos működésökre* vonatkozott, tíz szavazattal kettő ellenében *fölmentette*, de a *magánrágalmazás* vétségében *vétkesnek* találta.

A KISDEDEK PERE.

1871.

A BUDAI tabáni elemi iskolák tanítói ellen *Bernáth József* iskolai gondnok egy czikket tett közzé 1871. márczius 12-dikén, melyben a tanítás és tanulás sülyedését panaszolja nevezett iskolában, és melyben a tanítóknak a gyermekekkel való bánásmód fölött igen épületes dolgokat beszélt el. Különösen ki volt a czikkben emelve, hogy *annyira megüstöközik* a tanítók *a kis gyermekeket,* hogy egész csomagokban kezökben tapad a kitépett haj; pofozzák, ütlegezik, úgy hogy a kicsinyek gyakran *véresen* és *dagadva* kerülnek haza az iskolából. Panaszolja továbbá a czikk, hogy a fegyelem teljesen megfogyatkozott az iskolában, mit több példával bebizonyítani törekszik.

A megtámadott tanítók ennek folytán sajtópert indítottak rágalmazás miatt a pestkerületi sajtóbíróság előtt Bernáth József ellen a sajtótörvény 11. §. alapján, mfután ők *hivatalos* minőségök és tevékenységök tekintetében érezték magokat sértve.

Az esküdtszéki tárgyalás ez ügyben 1871. jun. 22-dikén tartatott meg.

Vádlott érdekében a következő védbeszéd tartatott:

Tisztelt esküdtszék! *

A közélet terén nagy és mélyebb gyökeret vert bajok sohasem erednek egyetlen *egy* forrásból. Tán érdekében állhat valamely pártnak kizárólag *egy* okban keresni a túlhatalmaskodott baj csíráit; tán czéljaiban fekhetik valamely külön érdeknek meghamisítani az elharapódzott kórállapot kiindulási pontjait; tán hajlandó és kész lesz a felületes elme ily jelenségek megítélésében a legközelebb és legszembeötlőbb okot választani; de mindezek a tünemények valódi magyarázatát s megértését megadni sohasem fogják, mert hiányzanak bennök az arra szükséges első kellékek, hiányzanak bennök az elfogulatlanság akarata s képessége.

Az, ki menten minden pártczéltól, ki kiirtva minden külön érdeket kebléből, csupán valódi ügyszeretetből vizsgálandja ama bajokat, ki eme vizsgálódásaiban nem érend be az első, egy szerencsés pillanatban talált plausibilis okkal, hanem el nem lankadva belevonand elmélkedése körébe minden lehető jelenséget, az, tisztelt esküdt uraim, kétségkívül tapasztalni fogja, hogy a közélet terén fölme-

* A „*Themis*“ jogi lapnak 1871 jul. 4-dikén kiadott 27. számában megjelent.

rült állandó kóros állapotok döntő alakot tán egy határozó körülménytől, de benső fejlődést és erőt száz meg száz távoli és közeli és legkülönfélébb forrásokból nyertek, s hogy azok mindaddig mig meg nem szüntek, mindazon számtalan forrásból huzzák titkos és mintegy láthatlan szállakon át tápláléku-kat. Csak ezen tapasztalat, a valódi termékenyítő tapasztalat; mert csakis ez vezet be bennünket amaz összes ellenes jelenségek voltaképeni műhelyeibe, csak ez ismerteti meg velünk az ottan működő összes pusztító tényezőket, s csakis ez nyujt azért útmutatást azok végképeni megsemmisítésére.

Mennyire igaz e tétel, mutatja, t. e. uraim, iskolaügyünk.

Fájdalom, hazánkban még mindig szó van népiskolakérdésről; fájdalom, mondom, mert a közvélemény ezen terminologia alatt azt érti, hogy van iskolaügyünk helyett «iskolabajunk». Össze is ültek s össze is ülnek időnként az avatott s avatatlan iskola-doktorok, tanakodnak s rendelnek, az egyik pártállása szerint csupán a *kormányhatóság tétlenségének* tulajdonítja iskolaügyünk szánalmas állapotját; a másik nemzetiségi és hatalmi szempontokból *„ázsiai indolentiánkban“* találja a baj kútforrását, mások ismét *társadalmi darabosságunkban*, némelyek ismét kizárólag azon *nyomoruságos anyagi helyzetben*, melylyel az iskolaügynek képviselői és végrehajtói, a tanítói kar nálunk küzdeni kényszerül.

Mindezen nézetnek van bizonyos határok közt némi jogosultsága, de csakis együtt véve; azonban a hiba épen abban fekszik, hogy mindegyik kizárólagos jogosultságot s elsőbbséget követel magának; s így tanügyünk bajai megítélése körül is nyilvánul az egyoldaluság átka, mely vagy nem éri el a valóságot, mert ki nem merít minden tényezőt vagy *túl* megy a valóságon, mivel az egyszer elfogadott nézet legutolsó parányi consequentiáit is csökönösen egyedül boldogító formulája alá akarja erőszakolni.

Pedig e különféle érdekből tüntetett okokon kívül vajmi sok más tényező eredményezte és eredményezi még jelenleg is, hogy tanügyünk bajai — mondhatni — oly annyira elfenésedtek!

Védbeszédem körén túl esném, t. e. uraim, ha önök előtt taglalni akarnám mindezen okokat. Szorítkozhatom *egyre* csupán ezúttal. Egyrészt azért, mert épen ez s következményei iskolai állapotainkra kellő méltánylást oly ritkán nyertek, bár messzeható fontosságuknál fogva igenis megérdemlenék; s másrészt, mert e jelenlegi sajtóper ép ezen ok következményeinek elfogulatlan megbírálása alkalmából indíttatott védenczem ellen.

Ezen ok, melyet kiváló részben terheli iskolaviszonyaink nyomorult állapotának bűne, t. e. u., azon eljárásban keresendő, nézetem szerint, melyet a tanügy képviselőinek, a tanítói karnak *egy része*,

magasztos hivatása teljesítésében ugyan, de e hivatás nagy és népalkotó elvei teljes megvetésével követ.

Távol legyen tőlem, hogy követ hajítsak azokra, kik tán nem egy ízben nyomorral, de mindenesetre az élet fáradalmával küzdenek; távol legyen tőlem, hogy csak egy fikarczot is csökkentsek azon bámulás és tisztelet értékéből, melyeket a tanítói kar önfeláldozó tevékenysége teljesen kiérdemel; sőt ellenkezőleg, ha valaki, úgy én magam is fennen becsülni tudom azon emésztő s fáradságos működést, mely zaj nélkül mintegy láthatlanúl, de eredményeiben, áldásosan építkezik az iskola csendes szentélyeiben a népek nagyságán s hatalmi állásán.

Ezek ellen, kik *ily módon* fogják fel, s kik *ily értelemben* teljesítik hivatásukat, a vád gáncsoskodás hangján kelni ki, annyit tenne, mint önnépünk, önvérünk jövőjén követni el gyilkosságot.

De, t. e. u., nem is ezekről van itt szó; ezeket minden nemesebb kebel részéről rég környezi a hála és elismerés. De igenis szó van itt *azokról* és *azok ellen*, — és kell, hogy szó legyen róluk és ellenök mindenütt, a hol csak alkalma nyílik a szónak, kik azon magasztos hivatást, melyre őket a törvény s közbizalom hívta, tetteikkel lealacsonyítják, kik a családoknak, a nemzetnek legdrágább kincseit, jövendőjöknek reménydús zálogait, az ifjú sarjadékot elvesztik; kik a helyett, hogy a szeretetnek, a sze-

lid erkölcsöknek tanait ültetnék a zsenge keblekbe, a gyűlölet és szenvedélyesség magvait hintik el durva eljárásuk által; kik a helyett, hogy már az ébredező lélekben tiszteletet gerjesztenének az *igazságosság és törvény* iránt, öncselekményeikkel mutatják, hogy az igazságosság még az ártatlan gyermek iránt sem gyakoroltatik, s hogy a törvény puszta hang, melyen magát túltenni a tanítói önkénynek is szabad.

Igenis, t. e. u., csak azokról s azok ellen van itt szó, kik *intés* helyett *botokat*, *tanítás* helyett *ütlegeket* osztogatnak, kik az iskolából *csárdát* csinálnak, hol nem a meggyőző *szó*, hanem a *fütyköš* az uralkodó.

Önök megértették, t. e. u., az incriminált czikkből, önök hallották fájdalommal az élő tanuvallomás szavaiból, *minő* tanmód szerint, minő taneszközökkel akarják ezek nagyra nevelni s oktatni gyermekeiket; de, t. e. u., önök megértették egyúttal, hogy e tanmód szerint és ez eszközökkel gyermekeinket oktatni *sohasem*, de igenis csak örök *nyomorékokká* tenni lehet.

De ha az incriminált czikkben fölemlített s a tanuvallomások által valónak bebizonyult durva bánás és eljárás teljes megtagadása a józan tanításmódnak, és főleg korunk humanisztikus fölfogásának, ha az mélyen sért minden nemesebb emberi szívet, mely kétszeresen melegen lüktet az ártatlan gyer-

mekért, úgy, t. e. u., én még ezek fölött igen bűnös merényletet látok bennök azon nagy és alaptörvényeinkben szentesített *elvek* ellen, melyekre honunk alkata és kormányzata jelenleg fektetve van.

Én nem érthetek egyet azokkal, kik az államéletet az egyes állami s egyéni tevékenységek mechanikus halmazatának tekintik, mely tevékenységek atomistikus különváltságban állanának egymáshoz. Ellenkezőleg, én azon nézettel tartok, mert a népek művelődési története is szól mellette, hogy az *államélet*, mint az *egyéni phisikai élet* egy valóságos élő *organismus*, s hogy abban a különféle tevékenységek benső harmonikus összeműködésben és összefüggésben vannak. Azon elv, mely életelve az *egyik résznek*, kell hogy életelve legyen a másiknak is; és azon eszme, mely élteti az egészet, élteti a legparányibb részt is. Lehet, hogy emez eszme, emez elv itt más nevezettel bír, mint amott; lehet, hogy lokalis okok folytán más alakban és közvetítésben tűnnek fel, mint ott; de lényegében ugyanazon eszme az, melynek örök törvényei szabályozzák az életet ott és itt.

Azért oly országban, melynek állami alkata a *rideg önkény elvén az egyéni szabadság s individualitás megvetésén épült* fel, ott, t. e. u., államélet minden terén, *ezen* elvek szabandnak törvényt. Ott, hol a *kancsuka* uralkodik a közjogban, a szabad egyéniség és önelhatározás méltánylása sem a *családi,*

sem a *községi*, sem a *vallás*, sem az *iskola* életében irányadó nem lehet s nem lesz.

Ott pedig, hol a nyilvános élet sarkalatos pontja az *emberi egyéniségnek* mint önczélú és önakaratú élő tényezőnek *becsülése*, ott, t. e. u., útat törend magának ezen magasztos elv a társadalmi együttlét minden nyilvánulásában, ott sikeresen átalakítand saját értelmében minden viszonyt, sőt minden szokást, s reájok sütendi saját signaturáját. Íme nálunk is megindult ama nagy fejlődési processus, mely végczéljaiban az egyéni individualitás felszabaditására vezet.

Az 1848-diki törvényhozás véres vajudások közt proclamálta *a vallás és oktatásügy, a föld és munka* szabadságát, későbbi törvényhozásunk megalkotta *a nemzetiségi, a zsidók egyenjogusitási, a községi, a megyerendezési* törvényt; eltörölte a *büntevők bot és testi* büntetéseit, s megalkotta a népiskolai törvényt, mely avatott s jóakaratú kezekben új virágzásnak indítani van hivatva az elcsenevészett iskolaügyünket.

Nem-e *kiindulási pontja* és czélja mindezen törvényeknek az egyéni individualitás *becsülése*, önelhatározási jogának *szentesítése* a köztevékenység minden terein?

És nem bűnös merénylet-e azoktól, kik a nemzeti szellem e nagyszerű áramlata ellenében fennen hirdetik cselekedeteikkel, hogy megvetik az egyéni

individualitás becsülését az iskolában; kik véres nyomokkal írják gyenge gyermekeink agyaira, hogy bennök nem a jövendő szabad polgárt, hanem önkényük és szenvedélyük kész játéklabdáját látják?

Különös elkeserítő jelenség, t. e. u., hogy midőn a *törvényhozás még az elkorcsosodott bűntevőben is tiszteli az egyéniséget,* megóvja életét s egészségét, és *megtiltja testi megfenyítésöket,* akadjon ember, ki a bűntevőtől megtiltott büntetést még durva brutalitással fokozva, egy zsenge ártatlan *gyermekre alkalmazza.*

Ezen önök előtt, t. e. u., általam jelzett eszmeláncolat folytán érezte és érezhette magát védenczem kétségkívül indíttatva az incriminált czikk írására.

Védenczem tette ezt nem mint magán ember, hanem mint *tagja* Buda főváros képviselő testülete által a törvény értelmében választott iskolai széknek. Tette ezt tehát törvényes állásában; tette azon kötelesség nyomása alatt, melyet kérlelhetlenül tőle megkövetel a népnevelési törvény, a midőn őt a 121. §. értelmében őrévé teszi a községi tanügynek; tette ezt azon kötelesség nyomása alatt, melyet mint az iskolai szék tagja tett esküjében fogadott, mely szerint az élő Istenre esküdött, hogy a község iskolájának s oktatásnak ügyét lelkiismeretesen s tehetsége szerint előmozdítva, és hogy mint az iskolai szék utasítása szól, szigorúan fel fog ügyelni a taní-

tók hivatali kötelességeik pontos teljesítésére és a növendékekkel való szelid bánására és tette, t. e. u., azon kötelesség nyomása alatt, melyet egy a tanügyért s haladásért melegen dobogó kebel önkénytelen mindig érez, midőn a tudatlanság s rosszakarat támadásai által veszélyeztetve látja e szent ügyet.

De, hogy csakugyan csupán ügybuzgalomból írta védenczem az incriminált czikket, mutatja legmeggyőzőbben azon körülmény, hogy az incriminált czikk szigorúan tartózkodott minden *név* megemlítésétől, és tartózkodott minden még oly csekély *körülmény jelölésétől,* mi csak legtávolabbról *sejteni* is engedné azok nevét, kiktől ama brutalitások és törvényszegések elkövetettek.

Az incriminált czikk, t. e. u., a *tárgyilagosságban* még tovább ment, a midőn nem vetve egybe az érdemeseket az érdemetlenekkel világosan kiemeli, hogy a felemlített durvaságok s törvényellenes cselekmények nem mind a tabáni tanítóktól, hanem csupán egy részétől eredt.

Hiányzik tehát, t. e. u., minden biztos támpont arra, hogy védenczem csak legtávolabbról is a személyek ellen kelt volna ki, hiányzik tehát egészen a védenczemre ráfogott rágalmazás subjectiv tényálladéka.

De, t. e. u., nem csupán alanyi tényálladéka hiányzik a védenczem által állítólag elkövett rága-

lom vétségének; hanem hiányzik főleg tárgyi tényálladéka is.

Mert vádlott azon tényeket, melyeket az incriminált czikkben fölemlít, nem megbízhatlan szószátyárok mendemondáiból merítette; vádlott azokat mint iskolaszéki tag egyrészt önmaga közvetlen, vagy az iskolaszéki elnöktől hallotta, kikhez, mint illetékes iskolai hatósághoz az illető elkeseredett szülék maguk vitték panaszukat; ő mint törvényes iskolai közeg, önmaga látta a kitépett hajcsomókat, a véres fejeket, a feldagadt gyermekarczokat; ő mint törvényes őre a községi iskolaügynek önmaga tapasztalta, miként vettetnek meg naponta ledér cynismussal a községi és országos iskolatörvények. És főleg azért hiányzik a tárgyi tényálladék, mert az önök előtt alig elhangzott tanuvallomások által, vádlók mint községi tisztviselők ellen felhozott állításai védenczemnek az 1848. XVIII. tcz. 14. §-a értelmében több mint felesem begyőzve vannak."

Ily körülmények közt tán fölösleges is tovább reflektálni a vádlevél azon állítására, mintha az incriminált czikkvádlók magán jellemére vonatkoznék. Ez egészen körén kívül esett az incrim. czikknek, s azért egész helytelen, ha a vádlevél a sajtótörvény 12. §-ra van alapítva.

Mindezekből, t. e. u., önök látják, hogy nem magánérdek, hanem egy mindnyájunk előtt magasabb ügy, a népnevelési ügy érdeke sugallta véden-

czemnek az incriminált czikket, önök látják, hogy nem journalisztikai viszketeg, hanem egy az eskü szentségével megerősített törvényes kötelesség szorította kezébe védenczemnek a tollat; önök látják, hogy nem önalkotta rémképeket festett önök előtt, hanem csupán az elkeseredett szülék panaszait, a bántalmazott zsenge gyermekek segélykiáltozásait tolmácsolta önök előtt.

Én ezért *nyugodtan* bocsátom ez ügyet önök elitélése alá, mert meg vagyok győződve, hogy önök verdiktje a megbecstelenített iskolára *újbóli beszentelés*, a megzaklatott szülei keblekre *megnyugtatás*, a kis ártatlan gyermekekre a *béke* szózata leend.

T. e. u.! Mindezen szent érdekek nevében vádlott fölmentését kérem önöktől!

*

Vádlott vétkesnek mondatott, de megkegyelmeztetett.

MAGYAR SOCIALISTÁK.

1872.

A

idején
nyolc
munl
ista
tek
Zsig
kodo
vizs
és l
vol
dol
me
mi
sz
vá
ki
E

A PESTI kir. fenyítőtörvényszék előtt *1872.* ápril hó 22-én kezdetét vette ama nagy és annak idején meglehetős zajt ütött *hűtlenségi* per, mely nyolcz napon át folytattatott le a pesti általános munkásegylet tagjai ellen, és mely *„magyar socialista“* per nevezete alatt lett ismeretes. Vádolva lettek a hűtlenség bűntényével *Külföldi* Victor, *Politzer* Zsigmond, *Farkas* Károly, *Ihrlinger* Antal, *Szvoboda* Lajos és *Essl* András. Más 21 tag ellen, kik a vizsgálat során szintén bele lettek vonva ez ügybe és hosszabb-rövidebb tartamú vizsgálati fogságban voltak a fővádlottakkal, később a vád elejtetett. Vádolva voltak pedig azzal, hogy a munkásegyletnek, melynek alapszabályai 1870. június 11-én belügyminiszterileg helybenhagyattak, bár a munkások szellemi és anyagi támogatására alakult, nevezett vádlott tagjai e helyett a legféktelenebb socialistikus szellemet kezdének terjeszteni a munkások közt. Ezt pedig egyrészt egyleti közlönyük, másrészt pe-

dig a külföldről behozott ily tartalmú röpíratok, hirlapok terjesztése útján eszközölték. Vádoltattak azzal, hogy ezen röpíratok és hírlapok forradalmi irányúak, és az alkotmány megtámadását és felforgatását czélozzák, a mennyiben az aristokracia és papság ellen izgatnak, a közös tulajdonra törekszenek, strikokat idéznek elő, az általános szavazatjogot, az állandó hadsereg eltörlését követelik, a respublikáért, a párisi commune elveiért propagálnak, és általános népszabadságot hangoztatnak. Vádoltattak továbbá, hogy a párisi communének némely tagjával, továbbá a hirneves európai forradalmi agitátorokkal folytonos levelezésben állanak, és hogy egyikében ezen leveleknek a gellérthegyi erőd fegyveres megtámadása, bevétele van jelezve, hogy ezáltal a fővárost hatalmukba ejtsék. Vádoltattak végre azzal, hogy a commune áldozataiért gyászmenetet rendeztek a városligetbe a Marseillaise éneklése mellett. Ezen perrel kapcsolatosan egy más hűtlenségi per lett Politzer Zsigmond ellen eldöntve, melyben ez bűnösnek is mondatott.

Szvoboda Lajos vádlott munkásegyleti titkár védelmében mondatott az itt következő védbeszéd.

Tekintetes törvényszék!

Több egy esztendőnél, hogy a korona ügyésze porszemet porszemre, követ kőre halmoz, hogy abból a hűtlenségi bűntény mesterkélt vádját con-

struálja. Több egy hétnél, hogy törekszik önök előtt t. biráim és a közvélemény előtt egyes részleteiben mutogatni és próbálgatni a vád alapjait, hogy meggyőzze önöket, miszerint ez alapok szilárdak, az anyag tartós; és íme, bár a védelem ezen egész időn át még meg sem érinté komolyan ez épületet tartó oszlopokat, porszem porszemre, íz ízre, darab darabra hull alá, és maga az egész ügyészi alkotmány önmagában roskad össze.

Oly nagy pusztán a nyilvánosság hatalma is, hogy mi a hivatalos szobák fojtó légkörében még mint ijesztő valódiság létezett, a nyilvánosság elé hurczolva holt, életnélküli váznak bizonyult be. Oly nagy a nyilvánosság hatalma, hogy maga a tisztelt ügyészség megrémülve önalkotta művének következményetől, minden más kényszerítő ok nélkül önmaga kénytelenül elejteni vádlottak legtöbbje ellen a vádat.

Pedig a helyzet a vád beterjesztése óta máig legkevésbé sem változott, pedig a lefolyt tárgyalás alatt mondhatni semmi különös és *más* ki nem deríttetett, mi már előbb a vizsgálat folyamában kitüntetve nem volt.

De ha a közvádló a vád megszorításával annak szép bizonyítékát adta is, hogy jobb meggyőződése ellenére a vádat fentartani nem tarthatja önlelkiismeretével megegyezőnek, úgy ez a vádlottaknak nem lehet elegendő elégtétel azon sanyargatásokért, me-

lyeket szenvedniök kellett, és melyek annyival sajgóbban fájnak, mert maga a közvádló bizonyítja eljárása által, hogy azokat egész ártatlanul szenvedték.

Ha a közvádló azáltal, hogy a vádat a vádlottak legtöbbje ellen elejtette, *védőjévé* vált ezen vádlottaknak, úgy kell, hogy az *eddigi védő* is szerepet váltson és a védelem békeszavai helyett a vád súlyos csapásait mérje azokra, kik e visszás helyzetet teremtették és mondhatni könnyelműen ráuszították a hatalmat a védtelen, ártatlan emberekre.

Én legalább részemről nem vehetem egyszerűen tudomásúl a közvádlónak — több vádlott tekintetében — felmentésre szóló előterjesztését. Hanem kötelességemnek tartom egész *eredeti semmiségé*-tűntetni fel a vádnak, azon vádlottak tekintetében is, kik ellen, és ezek közt védenczem Szvoboda Lajos ellen is, vádját fentartotta.

Fölötte veszélyesnek tartom, tek. törvényszék, a polgárok szabadságára nézve, ha a kormányok, akár gyűlöletökben, akár szeretetökben nem megállapodott *elvek,* hanem az uralkodó politikai *divat* által vezéreltetik magukat. Veszélyesnek tartom, mert ily kormányok nézeteikben és czéljaikban ingatagok, kiszámíthatlanok; ma lábbal tipornak, mit tegnap bálványoztak, ma törvényeinek szentesítenek, mit tegnap a hatalom legélesebb fegyvereivel üldöztek. Veszélyesnek tartom e változékonysá-

got, mert megingatja bizalmát a népnek azok iránt, kiknek kezébe tette le sorsát és megtanítja őt is nem a törvényes rend és szabadság állandó elvei, hanem a hullámzó napi politikának változó divatjai után rajongni. És veszélyesnek tartom végre azért is, mert *cselekvésre* készteti a kormányokat a szabadság ellen, nem azért, mert benső szükség, — de mert az *uralgó politikai divat* kivánja úgy.

E politikai divat különben rövid idő alatt meglehetős tarka változásokat mutat fel.

A francziaforradalom után irányelv lett a kormányoknál a «jakobinismus» gyűlölete.

Mi sem maradtunk hátra az európai divat mögött, — mint Martinovics és társai véres tragödiái mutatják.

Később a *szabadkőmívesek,* majd a „*liberalisok*" lettek mint államveszélyes elemek a kormányok üldözéseinek tárgyai; majd szokásba jött a „*demokratákat*", mint forradalmárokat üldözni. Ki fürtös hajat, nagy karimás kalapot viselt, mint titkos összeesküvőt vadállatként országról országra kergettek. Majd a szelidebb „*reformerek*"-re kerűlt a sor; és hogy mi sem maradtunk ezen divat mögött hátra, mutatják történetünk lapjai a bécsi congressus óta 48-ig.

A legújabb időben a párisi commune borzalomteljes orgiái alkalmat nyujtottak ismét az európai hatalmasságok közt egy új jelszót forgalomba hozni

és az üldöztetés új tárgyait jelölni ki. Divatba jött *„social-demokrata“*, *„internationale“* jelszók alatt a munkásokat üldözni.

Divatba jöttek a «munkásperek».

Mintha csak azt gondolta volna minden kormány, hogy souverainitásáról lemond, hacsak legalább egy *kis munkásperecskét* nem insceniroz; és így lőn, hogy a mi Versaillesben komoly valódi tragödia, kiérdemelt bűnhödés volt, más helyütt, bár gyöngébb utánzásban, nevetséges komédiává, igazságtalan üldöztetéssé fajult.

Rohamos gyorsasággal követték egymást erre az angol, belga, ausztriai és németországi socialdemokrata és munkásperek, melyeket ügyes és ügyetlen ügyészek több-kevesebb szerencsével nagy felségsértési perekké tudtak fölfúni.

De a divat ragadós, és lévén nekünk is *munkásegyletünk,* bár munkások nélkül, és lévén — hála istennek — hazai ügyészségünk és alkotmányos kormányunk, csakhamar megszülettettek nálunk is egy kis munkáspert, melyet azután jó, magyarosan *„nótás pernek“*, vagy ha úgy akarják *hűtlenségi* pernek kereszteltek el.

Így magyarázom meg *én* legalább magamnak a fennforgó, úgynevezett hűtlenségi pert.

Nem benső szükség, nem az állami élet lényegének veszélyeztetése, nem a társadalmi rendnek *megkisérlett* erőszakos vagy *tényleg* eszközölt fölfor-

gatása késztette a tisztelt kir. ügyészséget a perbefogatási indítvány megtételére; nem, hanem egyszerűen — az *uralkodó politikai divat.*

De hát mik azon *cselekmények,* melyek alapján a közvádló a hűtlenség vádját indokoltnak látja vádlottak ellen.

Természetes, hogy mindenikünk a hűtlenségi bűntény megemlitésénél a közvádló által, a híres *1723. évi kilenczedik törvényczikkre* gondol, és hogy már előre berzenkedik ama hazagyilkos tettektől, mikről majd a közvádló el fogja lebbenteni a fátyolt. Természetes, hogy mindenki visszafojtott lélekzettel várta, hogy mily cselekmények azok, melyekkel az „*infidelitatis nota*“-jával megbélyegzett ezen emberek, úgy a mint az ama törvényünkben meg vagyon írva «a szent korona, a királyi felség és az ország közálladalma ellen világosan feltámadtak és ellenszegültek». Mindenki várta, hogy a vád laterna magicája, kellő sötétségű színezéssel elő fogja tüntetni azon emberek képeit és tetteit, kiket eme vádlott csoport «az ország álladalmának fosztogatására és háborgatására ide behozott vagy toborzott» — a mint ez szintén ama törvényünkben meg vagyon írva.

Mindebből semmi.

Férfias *tett* helyett, látunk gyermekes handabandát; *cselekvő* ferfiak helyett, látunk egy pár foglalkozás nélküli socialistikus commis voyageureket.

És higyje el a közvádló úr, hogy a szent korona, a királyi felség és az ország közálladalmát meg nem ingatja azon eszmezagyvalék, mit az országba hozott néhány külföldi röpirat tartalmaz. És higyje el, hogy nem háborgatja az ország álladalmát azon nehány német atyafi sem, ki mint úgynevezett «munkás agitator» — az 1871-iki Istvántéri munkásgyűlésre — és tán még inkább, egy kis vendégszerető magyar dinom-dánomra rándult le hozzánk.

De igaz, elfelejtettem, hogy csakugyan több más is történt, és pedig nem ártatlan dolog — ezen vádlottak által.

Elfelejtettem, hogy ők kiáltványokat, röpiratokat terjesztettek a *magyarországi* munkások közt — *német* nyelven, melyek külföldről kerültek és melyekben az általános választási jog, az általános hadsereg feloszlása, a munkának állami segélyezése, a munkások szabad strikolása, a korlátlan szabad sajtó, népállam, az aristokratia eltörlése és több más ily épületes dolog követeltetik — a különféle német — szerzők által.

Elfelejtettem, hogy 1871 julius 11-én az István térnek egy szurtos helyiségében több munkás egyleti tag és ezek közt állítólag védenczem is gyűlést tartott, melyben elhatároztatott a párisi commune áldozataiért *„gyászt ölteni“*.

Elfelejtettem végre azt is, hogy ezután kivonult, a gyűlésezett csoport vörös lobogóval és kokárdával,

— a vád hangsúlyozott kifejezésével élve — *„katonai rendben“* a városligetbe, és — nem tudom bizonyosan — hogy csak ott-e *gyászoló borozgatás* közt, vagy már útközben a városliget felé a «Marseillaise» gyujtó danáit énekelte — kisérve a tettre kész, lelkesült — utczai fiatal nemzedék által.

Ezen valódi hűtlenségi tetteket csakugyan majd elfelejtettem felsorolni.

De hagyján mindez.

Komolyabb színt kezd ölteni a helyzet; mert levelek találtattak a munkás egylet irományai közt, melyek által igazolva van, hogy ezen átkozott államostromlók összeköttetésben állottak az európai «Internationale» hírneves vezetőivel, és hogy ezen levelezés védenczem neve alatt folyt, ki tudvalevőleg titkárja volt a munkásegyletnek.

Sőt mi még komolyabbá, csaknem reménytelenné teszi vádlottak helyzetét az, hogy nyomai fedeztettek fel annak is, hogy szándékukban volt — egy sötét zimankos éjjelen természetesen — megrohanni az ősz Gellérthegyet és erődjét. Világos, hogy ennek czélja természetesen csak az lehetett, hogy onnét azután üszköket hányjanak a büszke fővárosra addig, míg az kapuit megnyitandja a vérpiros lángoknál száguldozó socialistikus martalóczoknak!

Ezek volnának tehát a vádnak régen várt leleplezései ezen pártütési drámában.

De hisz ama nehány levél, mely csakugyan némely külföldi munkásagitátortól érkezett az egylethez, nem tartalmaz semmi felhivást valamely a törvény által körülirt hűtlenségi cselekményre és legrosszabb esetben csakis azokat terhelheti, kik azokat irták és elküldték, de nem azokat, kikhez érkeztek. Nem terhelheti tartalmuk különösen védenczemet, mert hisz az egyletnek szóltak, és csak az ő kezéhez, mint titkáréhoz voltak czímezve, de nem terhelhetik különösen azért, mert hisz a vád nem is állítja, hogy bármelyikét azon dolgoknak, miket ama levelek tartalmaznak, védenczem elkövette vagy csak megkísérlette volna. Sőt ellenkezőleg a közvádló úr ép imént elhangzott vádbeszédében maga is kiemelte, hogy «a conceptio stadiumán túl» az általa államfelforgatóknak jelzett irányzatok nem érettek meg.

A mi pedig ama gyerekmesét illeti, melyben a Gellérthegy ostroma ágyúdörgés és fegyverropogás nélkül szerepel, és melyről védenczem legelőször hallott valamit e tárgyalás során, azt hiszem, — jó lesz csakugyan ily felnőttek társaságában erről hallgatni. Hisz valóságos ezermesterek, felhőkön nyargaló garabongcziások lehetnek vagy azoknak tartatnak a vád által vádlottak, hogy nehány rosz papiroson nyomtatott külföldi kiáltványnyal és röpirattal, egy kis vörös lobogó rongygyal ostrom alá fogni és el is foglalni tudják a jó nagy magaslaton fekvő, éjjel nappal elzárt erődöt.

Valóban nehéz, tek. törvényszék komolynak maradni és hahotára nem fakadni azon a gondolaton, hogy *ezen* vádlottakra, *ezen* viselkedésük és ténykedésük alapján és *ezen* bizonyítási anyaggal akarja valaki rásütni a *hűtlenség, a pártütés bűntényét.*

Találóbb csapást alig lehetett a vádra mérni, mint tette páratlan maró satyrával kitűnő védőtársam és barátom *Funták* azon párhuzammal, melyet vont ezen modern pártütők és ama nagy büszke alakok közt, melyeket történetünk mint pártütőket ismertet meg.

A vád egyáltalán tek. törvényszék, ezen ügyben két nagy organikus betegségben szenved.

Az egyik az, hogy hűtlenségi cselekedeteket lát minden még oly *jelentéktelen* dologban, tüntetésben, utczai botrányban sat., melyet a munkásegylet valamely tagja elkövetett; és hogy mindazt egy nagy, előre kiszámított államfelforgató terv részleteinek tartja.

A másik az, hogy a büntetőjog terén nem ismert és meg nem engedett solidaritást vesz kiindulási pontul, az egylet tagjai közt, anélkül, hogy kinek-kinek *egyéni* tényleges részvétét az egyes cselekedetekben pontosan körülírni és rábizonyítani törekednék.

Egész igazságügyi bölcsessége a vádnak ama ismert középkori német jogi példabeszédben: « Mit-

gefangen, mitgehangen» látszik feküdni, mely azonban vajmi kevés bölcsességet, de még kevesebb igazságosságot tartalmaz.

Mindenütt csupa rémeket lát és komoly igazságügyi harczot küzd e gyermekijesztők ellen, nem vevén észre, hogy csapásai — az üres levegőt szeldelik.

Mondják azért ki tehát végre, tisztelt biráim, a régen várt szabadító szót, mely megtörje a vád ezen káprázatát, és mely kézzelfoghatólag és meggyőzőleg megmutassa neki, hogy a mi ellen ő küzd, az — önalkotta rém; a mit ő üldöz, az — futó árnyék. Mondják ki e varázst-oldó szót — a *felmentést.*

*

A törvényszék a munkásegyleti tagok ezen hűtlenségi perében Szvoboda Lajost, valamint a többi vádlottat is *felmentette.*

A «LÉLEKIDÉZŐK» PERE.

1873.

A HETVENES évek elején itt Budapesten sokat lehetett hallani a *spiritisták* és lélekidézők furcsa és mulattató műveleteiről.

Az akkori hírlapok tudomást minderről csak akkor kezdének venni, midőn a lélekidézők állandó clubbot alapítottak egy helybeli orvos vezetése alatt, és alapszabályok alapján egyletté alakúltak. A *Pesti Napló* 1871. évi 125. számában egy erősen satyrizáló tárczát közlött róluk, de utána a *Const. Neues Pester Journal* már határozottan *szédelgésnek, ámításnak* bélyegezte ez üzelmeket 1873. febr. 20-án megjelent egy hosszabb czikkben. Kiindulási pontúl vett egy esetet, melynek tudomására jutott, mely szerint egy elmekóros gyermek szülei ennek gyógyítása végett azon orvoshoz fordultak, ki mint a «spiritisták vezére» a hírnek bizonyos nemére tett szert. Ez állítólag gyógykezelés helyett a beteg gyermeket a szellemidézés tanítványává avatta, sőt a gyermek szülei körűl is kezdé fonni hálóját, míg elvégre

a szülék rájöttek e különös gyógymód rugóira és kitették állítólag a spiritista doktornak a szűrét. Ezen czikk közlésében rágalmazást látott magára nézve dr. Grünhut Adolf orvos, és azért nevezett lap felelős szerkesztője, *Schnitzer Ignácz,* ellen a pestkerületi sajtóbiróság előtt sajtópert inditott, melynek esküdtszéki tárgyalása *1873. október 20-án lőn megtartva.*

Az ez alkalommal elmondott védbeszéd a következő:

Tisztelt esküdt uraim!

Azon számos sajátságok között, melyek korunk törekvéseit jellemzik, nincs tán egy sem, mely oly általános s mélyre ható volna, mint a *reclam-csinálás.* A *reclame* valóságos *typikus vonása* lett mind magán, mind közéletünknek; rátapadt összes tevékenységünkre, megtöltötte a légkört, melyben lélegzünk, megragadta a szokásokat, melyekben nevekedünk, egygyé vegyült eszméinkkel, gondolkozásunkkal, melyek bennünk kelnek. A reclame valóságos *uralkodó vallás,* mondhatnám korunk *aranyborjuja* lett, melynek oltáraihoz egyaránt zarándokol hivő és hitetlen, *koldus* és *gazdag,* a legkisebb *szatócs* és a legnagyobb *miniszter.* Mindenki csak ettől vár segítséget, minden törekvés csak általa remél elismerést, minden tevékenység csak általa sikert.

A *reclame,* uraim, valóságos *hatalom,* mely napról-napra több teret hódít magának.

Az utczai kuruzslók, a vándor komédiások légkörében az országúton születve, betolakodott a mesterember, a nagy ipar és kereskedés, a művészet műhelyeibe és szolgáivá tette azokat. Hatalmába kerítė a szószéket a templomban, a népgyűlésen, sőt a parlamentekben, és eszközeiül használja azokat.

Sőt mi több, mióta az igazságszolgáltatás kilépett titokszerűségéből a verőfényes nyilvánosságba, a *reclame magát az igazságszolgáltatást is önczéljai elérésére felhasználja és kizsákmányolja.*

Önök, tisztelt esküdt uraim, különösen ez utóbbit tán hihetlennek, túlzottnak fogják tartani, minek valóban első pillantásra tetszhetik is. De t. uraim, nem-e elég ez irányban felhínom önök figyelmét azon számos tendentiosus perekre, melyeket egynémely uralkodó párt a kisebbség tagjai ellen indítanak; más-e ez *reclame*-nál az uralkodó elvek érdekében. Vagy nem-e reclame uraim, ha bizonyos elnyomott politikai vagy socialis pártok egyes esetekben, mint gyakran történik, üldöztetést, nyilvános törvényszéki eljárást *provocálnak* maguk ellen, hogy a *martyrságnak reclame*-ja által érdekeltséget keltsenek maguk ellen, s így párthíveket szerezzenek.

Meg fogják vallani, uraim, egyrészt, hogy mind ez bár más alakban, de mégis csak reclamecsinálás marad; meg fogják vallani, hogy csakugyan vannak

módok, melyekkel magát az igazságszolgáltatást is használják fel eléggé lelkiismeretlenűl egyesek és összeségek eszközűl — reclame-csinálásra.

De méltán kérdhetik önök, uraim, mi összefüggésben áll mindez a fenforgó sajtóügygyel? Méltán kérdhetik, hogy ha el is ismerik, miszerint valóban a reclame eszközeiben nem válogató, hogy nem vet meg semminemű eszközt, legyen az bármily magasztos, bármily hitvány, hacsak czéljaira alkalmatos, ha mindezt elismerik t. esküdt uraim, mégis kérdhetik, miként hozom én ezt vonatkozásba a védelemmel?

Én azt felelem önöknek, hogy mindez igenis a védelemhez tartozik, és önök maguk is kitalálták már a kapcsot, ha kissé visszagondolnak ezen sajtópör lefolyására, mely — nem másnak tűnhetik fel önök előtt is mint — *nagyszerű reclame*-nak, mit különben igen ügyesen inscenirozni tudtak a tisztelt *lélekidéző urak.*

Mert az teljesen világos előttem és *kirí* a vád minden sorjából, hogy *nem* valamely egyénen elkövetett *becsületsértés* szándékoltatik itt megtoroltatni, hanem igenis szándékoltatik a *spiritismus* és *szellemidézés* tanainak egy·kis *sallangos név,* egy kis *czafrangos hír,* egy kis *csörgő reclame* szereztetni.

És meg kell vallani uraim, hogy az eszköz, ha nem is új, ha nem is tiszta, de mindenesetre czélravezető. És ha — mit föl kell tennem hívő spiritis-

tákról, — hogy e sajtópert csak valamely kipróbált *„szellem“* sugallatára indították meg, úgy e tisztelt *túlvilági* szellem úr igen furfangos ficzkó lehet, ki mindenesetre *ezen* nyomorvilágnak is igen jól ismeri minden gyöngéit és bibéit, és ki nagyon jól tudhatja, hogy mai napság reclame nélkül — még *szellemeket idézni sem érdemes.*

Az utolsó években t. e. uraim nálunk sok mindenféle *furcsa tan* burjánozott fel az általános szabadság ótalma alatt. Mind e tanok természetesen *„nélkülözhetlen szükségletek“* kielégítésére voltak hivatva. Mind e tanok *boldogságot* és *örök békét* voltak hozandók a sok egyiptusi baj által zaklatott ország és társadalomra. A legfurfangosabb politikai és socialisticus, vallási s állítólag tudományos eszmék járták be az országot, hívőkre és hitetlenekre találva, a mint ez már mind ily új találmányoknál van. A szó teljes értelmében szabad volt a vásár minden hóbort gondolatnak, és szabadságában állott mindenkinek *saját gusztusa* szerint, *okosnak* vagy *bolondnak* lenni, vagy tetszeni; — természetesen bizonyos határig, — mert hisz hát — alkotmányos ország vagyunk. Ezen czifra időbe esik a *spiritisták* és a *„szellemidézés“* keletkezése is Pesten. Mely állammentő gondolat képezi e csodálatos tannak az alapját, vagy mily égető szükséglet kielégítését vették czélba e tan követői, azt még a haza bölcsei kikombinálni képesek nem voltak. Tény az, hogy egy szép

reggelen benyitnak a belügyminiszteriumban — félreértés kikerülése végett be kell vallanunk, — hogy nem valami transcendentalis úton vagy mint *Makbet* boszorkányai, seprűnyelen, — hanem valóságos emberi módon — *alapszabályokkal* és kellőleg *fölbélyegezett* kérvénynyel, melyben indokoltan egy Pesten keletkezett „*lélekidéző egylet*“ engedélyezését kérik. Elgondolhatni uraim, hogy dugdosták össze ez áldott jó urak a miniszteriumban *fejeiket,* mint ütögették fel a *foliansokat,* hogy legalább valami „*praècedenst*“ találjanak e furcsa egyletre, és miután szerencsésen a Corpus jurisban azt találták, hogy már a híres *Könyves Kálmán* több század előtt határozottan azt állítá és bizonyította királyi szavával, hogy: *non sunt strigones,* ők ez egyletnek is megadhatónak vélték az approbatumot, és a *lélekidézők egylete belügyminiszterileg megengedtetett!*

Beavatottabbak ugyan azt állítják, hogy ezen helybenhagyás nem minden tusa nélkül történt a belügyminiszterium részéről. Állítják, hogy egész komoly át- és leiratok váltattak a közlekedésügyi miniszteriummal, mely határozottan ezen egylet engedélyezését magának reclamálta, miután tudvalévőleg ezen *szellemidéző* egylet voltaképen egy rendes *járatú és egyenes közlekedés* berendezését és fentartását czélozott a *túlvilág* eddig meglehetős hozzáférhetlen országa és *szép hazánk* között.

Mint látszik azonban egyelőre mégis a *psychi-*

atrikus közegészségügyi és *rendőri* szempontok maradtak döntők, mi okból csakugyan a belügyminiszterium illetékes ez ügyben.

A lélekidéző egylet szerencsésen meg lévén alapítva, a különben tiszteletes *„Gründerek“* — ezek közt panaszos — megelégedéssel dörzsölhették kezeiket. Volt immár egyletük, de a voltaképeni *„üzlet“*, a hívők tömeges hozzátódulása az új boldogító tanhoz, mint látszik, nem igen akart előre menni.

Csodák is történtek, az igaz, halom számra az egylet körében; de fájdalom az intézőkön kívül *nem volt közönség,* mely áhítattal lássa és hallgassa azokat.

A legkülönfélébb állású és foglalkozású *szellemek* csak úgy *jártak-keltek*. az egylet helyiségében, mint a potya tiszteletbeli vendégek valamely külvárosi casinóban; politizáltak, szidták az «átkozott kormányt», mintha csak ők is valódi *adófizetők* volnának. De fájdalom, fizető vendégektől üresek maradtak e helyiségek. Már pedig egy túlvilági lélek is szereti az *évdijas* társaságot. Szóval uraim, volt temploma az új tannak, voltak felkent, ihletett papjai, — de a hívő nyáj, — ez élő és *éltető* elem, ez hiányzott.

Más új tanok keletkezésüknél, legalább heves megtámadásban részesültek; beszéltek, írtak róluk *komolyan,* habár *ellenséges* szellemben. A spiritismus tanát valósággal *agyonhallgatták* a közvélemény

közegei; s ha megzavarta is valami e csendet — az nem a megtámadás, a komoly érvelés, nem, az — a *jóízű kaczagás hangja volt.* — Már pedig új találmányokra vonatkozzanak azok, akár kis vagy nagy gyermekek, valamely új eredeti játékszerére vagy valami magasztosabbra, például egy túlvilági szellem präparálására, mi sem veszélyesebb — mint a *közvélemény részvétlensége*, vagy — *kaczagó részvéte.*

Ily szomorú viszonyok közt valóságos mennyei mentő esemény volt a szegény agyonhallgatott spiritistákra, a midőn ez év elején a vádolt helybeli nagy befolyású néplapban az e sajtóper tárgyát képező *spiritista-ellenes* czikk megjelent. Volt kétségkívül nagy öröm Izraelben és okkal; hisz elvégre eljött a régen várt idő, melyben a hallgatás átka az új tan felűl el-elvonulni készült. Egy *nyilvános* törvényszéki tárgyalás eredménye teljesen fölér mindazon kínnal és sebbel, mit a vak részvétlenség hónapokon át ütött az annyi boldogságot igérő spiritismuson.

És uraim, mi természetesebb, hogy kaptak ez alkalmon, mely egyhamar tán nem kinálkozott volna ismét; mi természetesebb, mint hogy hévvel belekapaszkodtak e czikkbe, hogy azt sarkkőül használják a lélekidézés tanainak emelendő nagy és dicső jövőjének!

Mi tagadás benne, uraim, ezen *realis, emberi* sajtóper — bármily legyen is sorsa — valóban töb-

bet lendít a lélekidézés tanain mint ha egy egész armadiája a felidézett szellemeknek űznék furfangos játékukat — *üres padok előtt.* Ime, uraim! az a sors ironiája, hogy *mi, józan, müvelt* emberek, kik kétségkívül mindnyájan valóságos *hereticusai* vagyunk a szellemidézés tanainak, önkénytelenül, akarva nem akarva *eszközei* legyünk a spiritualismus terjesztésének.

Valóságos ironia, hogy a *hírlapok,* melyek ezen tanokat még nyilvános felemlítésre sem méltatták, ime hosszú hasábos leirásával e sajtóper tárgyalásának közvetve reclame-ot csináljanak a spiritistáknak, és ezért még — *hirdetési díjt* se követelhessenek.

Azt hiszem uraim, hogy önök is át fogják látni a körülmények ezen különös constellatióját és megerősödött önökben is kétségtelenül immár azon meggyőződés, hogy ezen sajtóper csakugyan nem más, mint egy ügyesen inscenált — *reclame.*

E szempont nem mellőzhető ezen ügy elbirálásánál.

De feltűnő lehet önök előtt, hogy eddigelé, miért nem szóltam a panaszosról és miért nem a voltaképeni panaszról.

Ennek egészen egyszerűen az az oka, hogy voltaképen én nem tudom *ki* a vádló. Látom ugyan a vádlevél fején, hogy a doktor úr a panaszos, látom színről színre a tisztelt doktor urat a vádló padján. Hallottam elhangzani hírét mint *kitűnő*

orvosét, nagy enberbarátét — tisztelt ügyvédje szájából, mit mindent további bizonyítás nélkül elhiszek; meggyőződtem arról is lelkesült szavaiból, hogy nem csupán egyik meleg hívője a spiritismus tanainak, hanem hogy egyik bátor előharczosa, ihletett hirdetője és szószólója, — de megengedve mindezt, megengedve azt is, hogy mindez érdemteljes és dicső is, ezáltal nincs igazolva az, hogy *mi joggal áll ő* a vád élén? Mert nézetem szerint egyáltalán nem az a panaszos a biró előtt, ki önmaga a panaszos szerepét vállalja, hanem igenis az, ki a sérelmes kifejezésekben kétségtelenűl és mindenki által felismerhetőleg mint *sértett* jeleztetik. A vádló tehát panasztételre csakis akkor van alaposan jogosítva, ha az incriminált czikkben jelzett és ő közötte a teljes azonosság magából a vádolt czikkből bizonyítható. Ott, hol ezen kétségtelen azonosság nem létezik, magában összeesik a vád, mert nincs meg az első kelléke, — a vádló.

De ezen azonosság bizonyítására nem elég uraim, hogy panaszos kimutassa, hogy az incriminált tételek ő reá *is* illenek; hanem megkívántatik, hogy beigazoltassék, hogy azok egyáltalán *másra nem illenek*. Csakis akkor, ha mindenekelőtt az állítólagos sértett egyén iránti azonosság ily módon teljesen és minden kétséget kizárólag magából a vádolt czikkből bizonyítva van, lehet mondani, hogy *ennek* az egyénnek egyáltalán van *panaszjoga*.

Ha már most *ezen* érvelés mértékét — melynek helyességét alig lehet kétségbe vonni — alkalmazzák önök a fenforgó ügyre, úgy önök is kénytelenek megvallani, hogy vádló úrnak panaszos joga nincs, hogy *ő vádlókép nem szerepelhet*. Azon *kellék*, mely minden embernél az azonosság bizonyítására első sorban döntő, a *név*, a vádlott czikkben teljesen hiányzik. Még csak kezdő vagy végső betűje vádló úr nevének sincs jelezve a megtámadott czikkben.

Vádló képviselője ugyan azt mondhatná erre, hogy lehet valakit oly körülményesen megjelölni, hogy azt mindenki felismerheti, *név nélkül* is.

Elismerem ezt magam is, de meg fogja engedni az én tisztelt kartársam, hogy ez sem történt a vádolt czikkben. Mert először *„spiritista doktor“* nem oly jellemző megnevezés, hogy *csak* panaszosra illenék, hanem illik a többi doktorok mindegyikére ki mind főszerepet játszik a szellemidéző egyletben. De másodszor azért sem, mert minden sértegetés nélkül állíthatom, hogy ezer újságolvasó közt tán kettő sem tudja, hogy Pesten van egylet, mely más hasznos foglalkozások mellett még a szellemidézést is űzi mesterségeként. Nincs egy sem azon ezer közt, ki tudná, hogy ezen szellemi idézők közt a vezér egy orvos, és ezen orvos épen panaszos volna —, ha csak mindezt neki meg nem mondják most — *a hirlapi tudósítások.*

Nem lehet tehát kétség az ügyek ezen állása mellett, hogy vádlónak nincs joga magára venni azt, mi a vádolt czikkben egy spiritista doktorról mondatik: «hogy nem tudni vajjon ő szándékos ámító, vagy maga is megcsalatott csaló».

Azonban ha már magára akarja venni, úgy el nem mulaszthatom, mégis önök emlékezetébe visszahíni egynémely érdekes jelenetét a mai tárgyalásnak.

Ezek közt *kidomborodik* Schrecker fényképész vallomása, melyből megtanultuk azt, hogy panaszos általa *szellemeket* kisértetett lefényképeztetni. Tanú fel is mutatott önök előtt ily szellemfényképet — gondolom *Lincoln*-ét — és valóban szánalomra gerjeszthetett bennünket, hogy ama nagy respublikai elnök szelleme csak egy kis nyomorult fehér pontocska volt egy piszkos fekete papirszeleten. Panaszos maga is beismerte, hogy számos híres elhalt egyén szelleme lőn így fényképezve. A hívőknek alkalmasint azután ezek mint — nyavalyát gyógyító szent képek adattak oda — *spiritistikus Péterfillérekért.* Az is emlékezetes jelenet, midőn ezen tanú szemébe mondta panaszosnak, hogy őt mint orvost hítta beteg gyermekéhez; de hogy csakhamar rájött, hogy beteg gyermeke ugyan épül, erősödik, de nem egészségben, hanem — a spiritismus eszeveszett tanaiban.

Nos uraim, én önökre bízom — mert magam el nem dönthetem — vajjon ámítónak vagy ámított-

nak akarnak-e olyan embert tartani, ki szellemeket idéz és *fényképeztet* és ennek lehetőségét beteggel, egészségessel egyaránt el akarja hitetni, ki nem átallja a beteget túlvilági «szellemmé», és az egészségest szellemileg beteggé tenni.

Azonban panaszos úr nem csupán saját személye tekintetében érzi magát sértve és emel panaszt, hanem a vádlevél azt mondja, hogy első sorban a vádlott czikk *sértő a spiritismusra magára*. Ő tehát a spiritisták nevében lép fel panaszosként.

Ez uraim voltaképen a *lóláb,* melyet bár igyekezett nagy ügyesen takargatni vádló, mégis végre kibúvik.

Ime tehát eljutottunk azon *titkos gondolathoz,* mely e sajtóper *legbensőbb* indoka.

Nem ezen vagy azon *doktor;* nem ezen vagy azon valódi vagy hamis *próféta híre* áll koczkán. Nem uraim!

Maga a *lélekidézés, vallása* van veszélyben. Maga a spiritismus áll itt e sorompók előtt és akar *elégtételt* önöktől és *elismerést.*

Ép ez okból önök verdiktje nem közönséges jelentőségű. Önök verdiktjének értelme nem csupán az: ezen *vádlott* bűnös-e vagy nem, hanem az is, hogy *szabad-e* nálunk egy *hóbort eszmét* magyarán *bolondnak mondani*. Önök verdiktjének értelme az, szabad-e nálunk az amúgy is elég nyomortól *elkíno-*

zott népet legalább a szellemi nyomor, az *elbutulás* és *babona* átka *alól fölszabadítani.*

Erre csak igenlőleg felelhet önök lelkiismerete; miért is reményteljesen várom vádlott fölmentését.

*

Az esküdtszék vádlottat *egyhangulag felmentette.*

AZ UJPESTI ZENDÜLÉS.

1874.

A BUDAPESTI fenyítő törvényszék előtt 1874. jun. hó 22-én kezdetét vette egy felette nagy kiterjedésű bűnper tárgyalása, mely *14 napon át* tartott. Ez a per az *ujpesti zendülés* nevezete alatt ismeretes és tárgyát következő eset képezte. Ugyanaz év márczius havában Ujpesten az adóvégrehajtó, bizonyos *Imre Mihály*-nál adófoglalás végett megjelenvén, ez adójának megfizetése után a végrehajtóval szóba keveredvén, a végrehajtó feljelentése folytán a községi bíró által 1 órai fogsággal büntettetett. A mint ki akarták bocsájtani a büntetés után, azt találták, hogy nadrágja szíjján felakasztotta magát. A népben azonnal ennek megtudta után azon hír kezdett keringeni — a község bírája amúgy sem lévén valami kedvelt egyén — hogy *Imre Mihályt a község közegei agyonkínozták.* A bonczolás napján óriási módon gyülekezvén a nép a bonczolási hely körül, egyes lelketlenek kirohantak a bonczolási helyről a nép közé és elhitették vele, hogy az orvosok is

erőszakos halált konstatáltak, minek ép ellenkezője volt igaz. Ujpesten általános izgatottság uralkodott ennek folytán. Még fokozódott ezen izgatottság a temetés napján, mely épen vasárnapra esett, mely már a temetőben is erőszakoskodásokban nyilatkozott az amúgy is gyönge rendőri erő ellen, de mely azután a temetés után érte el tetőpontját és különféle bűntények elkövetésében tört ki a felbőszült néptömeg részéről. Ugyanis a tömeg előbb a községi bíró háza elé vonult, azt felgyujtási és pusztítási fenyegetésekkel rombolni kezdé. A rendbiztost felismervén, őt üldözőbe vette, halállal fenyegette, úgy hogy ez csak menekülés által menté meg életét, bár a tömeg menekvési helyét is ostromolni és rombolni kezdé. Több pandurt vasvillával, doronggal súlyosan megsebesített. Egy polgárt, ki békíteni akarta a tömeget, súlyosan tettlegesen bántalmazták, házát és üzletét, hová menekült, rombolni és rabolni kezdék. És végre a község házát és a jegyzőét felgyujtották és rabolták.

Ezen merénylet elkövetésével *90 egyén* lőn vádolva, kik *16 ügyvéd* által voltak védve. A per és részletei természetesen a legnagyobb érdeket keltették a fővárosban.

A vádlottak egyike, *Széchényi Miháy,* ujpesti mesterember volt, kinek érdekében tartatott a következő védbeszéd:

Tekintetes kir. Törvényszék!

Vannak néha mozgalmas idők, midőn valamely nagy eszme teljesedésének kábító reményében, vagy valamely óriási csapás nyomorában a szellemek ittasokká lesznek, a midőn a legerősebb egyéni akarat is az általános áramlattal elsodorva, önmagából kivetkőztetve lesz. Ilyenkor az emberi szenvedélyek hőmérséklete *kigyuladásig* fokozódik és lázas izgatottság rendes kedélyhangulattá, és eszeveszettség normalis gondolkodássá válik.

Midőn ily időkben s ily körülmények közt követtetik el valamely, bár rendkívüli bűntény, az állam törvényes rendje és a társadalom szentesített békéje ellen, — ez általános megrémülést okozni aligha fog.

És ez természetes. Mert hisz kiki tudja, hogy ott, hol a vak szenvedélyek harcza dühöng, rendesen leggyorsabban fogamzik meg a *bűntény*; és hogy, midőn a tömegek hiú remények vagy a kétségbeesés által feltüzelvék, az első, mit keresztre szoktak feszíteni — a *törvény*, és mit lábbal szoktak tiporni — a *rend*.

Ha azonban oly időben és oly körülmények közt intéztetik durva merénylet a közbéke ellen, midőn arra, *legalább külsőleg*, semmi kényszerítő ok fenforogni nem látszik; ha úgyszólván szélcsendes, verőfényes időjárás mellett hirtelen neki dühödni

látjuk a tömegek szilaj szenvedélyeit és fergetegként rombolni a rend törvényes korlátait, a közbéke szentesített garancziáit, — úgy méltán remegni kezd mindenki java, élete biztonságáért.

A bűnös merénylet, mely fölött önök, tisztelt uraim, törvényszéket ülnek, elismerem, szintén *ily* körülmények közt követtetett el, — de csak látszólag. Elismerem, hogy *külsőleg* nem igen vehető egyhamar észre azon hatalmas rugó, mely oly rettenetes mérveket és alakot öltött mozgalmat előidézni képes volt, és mely megmagyarázhatná és kimenthetné a rombolás azon erőszakosságát, mely életet, tulajdont és tekintélyt nem kimélve áthömpölygött egy ipardús vidéken.

Elismerem, hogy a *politikai* élet rendes medreiből nem igen tért volt ki, és hogy látszólag sem csábító politikai phantasmagoriák, sem *realis politikai szükségletek* nem kavarták fel mélyebben a tömegek szenvedélyeit. Elismerem végre azt is, hogy *nem vallási* ellenszenvek fanatisálták az őrültségig az utcza mozgékony s merényletkész lakóit, és hogy nem képzelt vagy való *társadalmi nyomor* nyomta a pusztító üszköt azok markába, kik ezen sajnos események előidézői.

Egész határozottsággal mondhatni, hogy ezen vészes mozgalomban egyikét sem találni azon nagy *historiai eszméknek,* melyek bár különféle alakzatokban és időben, de mindenha és mindenütt élénk

fermentatióba hozták és rajongókká tették az embereket.

Érzem azonban, tek. Törvényszék, hogy midőn konstatálom ezen bűnténynyé minősített mozgalomnak, hogy úgy mondjam, teljes *eszmesivárságát*, bevallom önmagam azt, hogy az csaknem *okadatlan* és teljesen összefüggés nélküli a fenforgott általános viszonyokkal; megfosztom az egész esetet azon *feszitő érdeklőt*, mely még a bűnös cselekményekhez is fűződik, ha azokban egy öntudatos egészben és mindenben átkaroló *akarat* nyilvánúl. Érzem azt, hogy midőn ezt teszem, elölöm tán, de mindenesetre meggyöngítem azon *kibékitő* érzést, mely mindenkit elfog még oly eset iránt is, midőn valamely, bár bűnös merénylet, egy *magas eszme dämoni hatalma* alatt fogamzott és érett meg. Hisz ez azon érzés, mely fokozódásaiban *megszentesiti a bűnt*, és martyrkoszorúkat fon a bűnös feje körűl, és mely megbocsájtani tud minden nyomort, minden rosszat, mit az okozott, hacsak benne valamely nagy *alkotó gondolat* látszik viaskodni és életre törni ki.

De midőn mindezt az *igazság érdekében*, mely felette áll a *védelem* fölött, bevallanám, nem szeretném, ha azon következtetést vonnák önök, biráim, mintha *ezen* bűnös mozgalom ment volna minden kibékítő elemtől, mintha hiányoznék benne minden olyan körülmény, mely tekintetbevételre és méltatásra igényt tarthat és érdemes is.

Mert nem szabad elfelednünk, hogy azon elementáris eszméken kívül, miket említék, vannak *alábbrendeltek*, hogy úgy mondjam *kisebbszerűek* is, melyek bizonyos körűlmények találkozása mellett a *tömegekre* ép oly mély befolyással vannak, melyek ép oly alkalmasak a szenvedélyeket rajongásig fokozni, mint *azok*.

Ha csak azt nem akarjuk elfogadni, hogy vannak az emberi természetben tünemények, melyek minden *indító* ok *nélkül* hirtelen jelentkeznek; ha csak azt nem akarjuk elhitetni magunkkal, hogy lehető az emberi szenvedélyek eruptiója, a nélkűl, hogy bizonyos vulkanikus erők közreműködjenek, — úgy el kell ismernünk azt, hogy ezen szilaj népmozgalomnak is kell hogy legyenek, habár titkos forrásai, hol látatlanúl meggyülekezett a romboló elem.

Ezen forrásokat kutatni és kimutatni egész hálózatát azon ereknek, melyek által eme vészes merénylet azokkal összefügg és belőlök táplálékát húzta, legsajátlagosabb és legháladatosabb feladata a védelemnek. Mert bár igaz, hogy rendezett igazságszolgáltatási viszonyok közt a *bűntényt bűnténynek* kell declárálni, legyen elkövetésének *indoka* bármi, vagy az általa *elérendő czél* bár mily magasztos; mégis a *beszámítás* és *büntetés* fontos kérdésének egész eldöntése nagyrészt attól fog függni, mennyire sikerült a védelemnek, meggyőzni a biróságot arról, hogy a

bűneset körülményei olyanok, melyek a bűnösség vagy büntetés mértékének leszállítását vagy teljes kizárását indokolják.

De midőn ily nemű bűnesetekben, mint minő a fennforgó a védelem erre vállalkozik és így a *vádlott különleges érdekének* szolgál, egyúttal egy *általános érdek* szószólójává lesz. Mert midőn a védelem a vádlott érdekében fölkeresi az ily csoportos bűntény legtávolabb okait és azok súlyát és befolyását mérlegeli, midőn kimutatja a kifakadt undorító fekély kórcsiráit, egyúttal fontos *ujjmutatást* nyújt azok számára, kik az emberek kormányzásának nagy művészetét gyakorolják.

Igenis tek. Törvényszék, kell, hogy a *védelem* ily esetben nagyobb *arányokat* öltsön, kell, hogy a törvényszéki terem szűk határait túllépje és áthangozzék a kormányzók termeibe is, és hogy az igazság szent nevében félelem nélkül a *hatalom intézkedéseinek félszegségeit* mutassa ki és ostorozza.

Hisz egyike a kibékítő elemeknek, melyek minden ily nagy népmozgalmak folytán elkövetett bűntényekben fekszenek, az, hogy valamely *nagy tanúlságot* tartalmaznak, melynek megértése és alkalmazása azután *eredményeiben* behegeszti és elfelejteti azon sebeket, miket ama bűntények a közérdeken ejtettek.

Vajha gyenge szavamnak sikerülne e tanúlságot

megértetni és vajha Önök itélete nem csupán e bűnös mozgalmat *befejezné,* hanem *megnyitná* útjait egy józan, a valódi közérdekeket átkaroló mozgalomnak — a *közigazgatás terén.*

Három forrás az, t. Tszék, melyekből ezen elítélés alá került bűnös mozgalom dús táplálékát húzta és melyek azt oly vészes áradattá növesztették, mint minőnek e tárgyalás azt ijesztő részleteiben föltüntette. Az egyik a tömegek műveltségének valóban ijesztő *elhanyagoltsága,* mely minden babonára kész, bár mily badar és eszeveszett legyen is az; a másik az *adóbehajtásoknak* valóban néha vérlázító *kiméletlensége* és végre az ez időszerinti *megyei közigazgatás* teljes impotentiája.

Szándékosan állítom a valóban nyomorúlt műveltségi állapotokat az előtérbe; mert csak *ezek* teszik megmagyarázhatóvá azt, miként találhatott hitelre azon őrült hír egy ezerekre menő, a főváros legközvetlenebb közelében élő tömegben, hogy állítólag a *törvény* és *rend közegei agyon kinoztak volna egy polgárt.* És agyon kinozták volna nem is valamely közveszélyű ellenszegülés közvetlen megtorlásában, hanem azért, mert ő, egy kis, vidéki adóvégrehajtó irányában nem a kellő deferentiával viseltetett. Hogy a váratlan halál által a kétségbeesésig fölizgatott *hozzátartozói* az elhaltnak, a fájdalom őrültségében e véleményt táplálni képesek voltak, azt értem. De hogy egy egész nagy néptömeg, melynek legtöbbjét

a halotthoz sem a rokonság, sem a barátság köteléke nem is fűzi, sőt tán nem is ismeri, határozottan elhigyje meggyilkoltatásának őrjöngő meséjét, meggyilkoltatását a községházában a törvény emberei által; és hogy e tömeg féket vesztve neki rontson annak, minek szentnek kell lenni minden községben — a községháznak, és szilajon pusztítsa vagyonát és életét azoknak, kik az ő vagyona és élete felett őrködnek, — ez oly jelenség, mely csak ott lehető, hol a tömeg más iskolát nem ismer, mint a *korcsmát*, más mulatságot, mint a *kártyát*, más lelkesedést mint a *mámort*. E jelenség komoly figyelmét kell hogy híjja fel mindazoknak, kiknek kezében van letéve a *nép nevelés* ügye. Mert ha *ez* lehető az ország értelmiségének gyúpontja mellett, a kormányhatalom palotáinak úgyszólván ablakai alatt, mily borzasztó perspectivák nyilhatnak, ha hason körülmények találkozása mellett *távol* vidéken tör ki a nép könnyűhívősége által lángra kapott szenvedélye.

Ez az első újmutatás és tanúlság, melyeket ezen vészes mozgalomból meríthetünk.

A második forrás melyből a bűnös merénylet táplálékát húzta, az *adóvégrehajtások* körül nálunk követett eljárás.

Tisztelt védőtársaim elég alkalmat vettek maguknak az adóexecutióknak országszerte és Új-pesten követett sanyargatásairól szólani.

E végtárgyalás egész elkeserítő meztelenségében föltünteté azon *rendszertelenséget, megbízhatlanságot* és egyúttal azon kegyetlen *kiméletlenséget*, mely az adók behajtásánál uralkodik, és a bepillantás, melyet ez által a közigazgatás ezen ágába nyertünk, mélyen *aggasztó*. Oly adórendszer és kezelés, mely mellett soha sem lehet kitudni, *mi* a valódi adótartozása valakinek, mely mellett ki van téve az ember, hogy mint a Danaidák hordójába ismét és ismét kénytelenűl amúgy is szűk filléreit *ugyanegy* tartozásért befizetni; melynél a végrehajtás — mint ezt Új-pesten tapasztaltuk nem kiméli a párnát, a melyen egy halállal küzdő hörgi ép utolsó lehelletét; — ily adó rendszerről és kezelésről, annak szívtelenségéről, frivolitásáról és lelkiismeretlenségéről a művelt ember is *sokat*, a műveletlen tömeg pedig — *mindent* kész elhinni.

Ez egy újabb ujjmutatás, melyet e véres dráma elénk nyújt.

Végre annak tulajdonítható ily rettenetes megáradása a tömegek szilaj rombolásvágyának, *hogy a megyei közigazgatás rendszere jelenlegi* alakjában teljesen *tehetetlennek* bizonyult.

Tudom azt, hogy a vád, melyet itt nyiltan emelek, felette súlyos; de tudom azt is, hogy *nem én* vagyok az első és egyedűli, ki ezen vádat emeli, hanem emelték és emelik legjobbjaink, kiknek az élet- s vagyonbiztosság a hazában, kiknek az ország be-

csülete szívén fekszenek. A mit én teszek, az csak bizonyítása azon vád alaposságának, azon fájdalmasan bő tapasztalatok nyomán, miket e tekintetben ezen bűneset nyujtott.

Idézzék csak uraim vissza emlékezetükbe az eseményeket és viszonyokat, a mint azok ezen hoszszú tárgyalás folyamán át, nem a vádlottak, nem csupán az érdektelen tanuk, hanem maguk a közigazgatás közegei által elmondattak.

Ott van a község birája, ott van a község jegyzője, ott az esküdt, ott a tanács tagjai, kik mind igazolják, hogy Imre Mihály öngyilkosságának napján már forrongni és sustorogni kezdett a népszenvedély. Igazolják, hogy a rákövetkező napon a hullabonczoláskor már-már csalhatatlan jelei mutatkoztak a mélyreható izgatottságnak; hisz hallották, hogy a bonczolás színhelye körül nagy néptömeg hullámzott, és hogy a bonczolás befejezte előtt már fenyegető ordítás hangzott fel mindenütt a tömegből, hogy Imre Mihály a községházában meggyilkoltatott.

Mindennek daczára azonban, hogy ez a megyei közegek szemeláttára, fülehallatára történt, és hogy ezen *előjelek* mindenki előtt egy nagy *keletkező vihart* sejtettek, a hivatott közegek semminemű komoly intézkedést nem tettek. De igen — a csendbiztoshoz küldtek, hogy *2—3 szál pandurt* bocsásson rendelkezésre egy fölbőszült néptömeg ellen.

De ez még hagyján. Elvégre csalatkozhatik a legelőrelátóbb ember is néha; bár föltűnő, hogy annyi hivatalos közeg közt *egyetlen egy* se bírt csak távoli értelmével annak, hogy mit jelentenek a mindenütt mutatkozó égi jelek.

De ha a mulasztás, mely még *ekkor* követtetett el, csak *vétkes* volt, úgy a mulasztás, melyet a közigazgatási közegek a *temetés napján* tanusítottak, már valóban *bűnössé* vált. Mert az eset utáni napon már az események tudva voltak ijesztő meztelenségökben a megyén, a fővárosban; és nem-e csodálatos, hogy ama *nagy tisztviselői testületben nem akadt senki,* kinek szeget ütött volna a dolog, ki meggondolta volna, hogy Újpestre az út legfölebb egy fél órácskába kerűl mindössze, és hogy mégis jó volna a *központból* valakit kiküldeni, hogy személyes meggyőződést szerezzen magának, s hozzon a központba.

Ez nem történt; sőt mi több, a szolgabiró, kinek, — a mint egy tanu vallotta — az eset feljelentetett mindjárt megtörténtekor, nem is nézett az esemény szinhelye felé; sőt a bonczolásra sem küldött ki hivatalos orvost. A központot és a szolgabirót tehát felette nagy felelősség terheli ez ügyben. Még nagyobb azonban kétségkívül az esemény színhelyén jelen volt közegeké. A község birája, a jegyző, a tanács, az esküdtek, a csendbiztos, mind féltek — mint egyik másik vallja, — hogy a temetés rendzavarás nélkül megtörténni nem fog. A temetés közt

is, mely óriási néptömeg kiséretében ment végbe, már-már kitört a zavargás, és így tudniok kellett, hogy a temetés *után* csak nagyobb mérveket fog ölteni a zavargás. Tudták, hogy vasárnap lévén, a munka szünetel, és hogy ép a munkásosztály szabad s az utczán jár-kel, vagy a korcsmákban mulatoz. Tudhatták tehát, hogy ilyenkor a legcsekélyebb mozgalom zavargássá, a legkisebb zavargás veszélyes jellegű zendüléssé fajulhat.

És mégis mintegy összetett kezekkel nézték, mint vonul sűrűbbre-sűrűbbre a vészthozó fergeteg.

Így azután megmagyarázható ama rombolás és pusztítás vadsága és fékezhetlen volta. Nagyra lett az növesztve az indolentia által.

De így azután érthető az is, hogy *ily* alakban a közigazgatás csak — *botrány.*

Ez az utolsó tanúlság, mely önkénytelenűl is felmerűl az előttünk elvonult eseményekből.

Azonban szükséges, hogy ez általános szempontokról áttérjek elvégre *Széchényi Mihály* védenczem védelmére. Ebben valóban felette rövid lehetek. Rövid lehetek azért, mert ténykedése ezen nagy merénylet körül olyannyira jelentéktelen, hogy más körűlmények közt még komoly figyelemre sem méltatott volna. Ténykedése olyan, hogy egyáltalán csodálkozni lehet, miként lett ő voltaképen annak alapján mint vádlott a törvényszék sorompói elé állítva.

A vád szerint védenczem bűnrészes volna a zendülésben.

Ebből tehát következik, hogy vezérszerepet nem játszott; intézője, szerzője e zendülésnek nem volt, hanem csak mellékszemély.

De hát mi által tett szert azon kétes hírnévre, hogy ő is szerepel e bűnperben? Mily természetű azon tenykedés, mely bűnrészességét megállapítja?

Ezek azon kérdések, melyekre kielégítő feleletet hiába vártam a vád tisztelt képviselőjétől.

Tán ott találták a merénylet színhelyén, midőn üszköt vetettek a község házára? Tán segítette tettel vagy szóval a dühös ostromlókat, midőn rombolni kezdék a füstölgő romokat? vagy ott látták tán tevékeny részt venni azon szilaj hajtóvadászatban, melyet a felbőszült tömeg a csendbiztos vagy pandurjaira vagy békés polgárokra tartott?

Mindebből semmi. Egy tanu, vádlott munkatársa, mindössze azt vallja, hogy vádlott a műhelyből egy késsel távozott azon nyilatkozattal, hogy a község házához megy. Egy másik tanu pedig csak felismerni vél tanuban egy egyént, kit tanu egy kendőt lobogtatni látott a községi biró háza előtt.

Ezen két meglehetős tartalom nélküli vallomás valóságos termékeny Bosco-kalap lett a t. ügyész-

ség kezében. Kihúz belőle kivánság szerint mindent, mi szükséges, hogy ezen ártalmatlan és ártatlan emberből bűnrészest csináljon.

Kihúz belőle egy egészen a részletekig construált vádat. Ha a tanu csak azt vallja, hogy vádlott egy késsel távozott otthonról, és csak *mondta,* hogy a községházához megy, a tisztelt ügyész úr már *látja* is vádlottat ott, mint villogtatja az égő községház vérpiros fényében az öldöklő vasat — természetesen halállal fenyegetve minden józan és békeszerető polgárt. Ha a másik tanu vádlottban csak felismerni *véli* azon egyént, ki kendőt lobogtatott a tűzhelyen a nép előtt, a t. ügyész úr természetesen már *minden kétségen kívül* felismeri vádlottat. Azon ártatlan kendő, melynek még színét se mondta meg tanu, az ügyész úr szemében alkalmasint már is egy vérvörös lobogó, mely elkábítja az elmét, elkápráztatja a szemet és vad keringésben hajtja a feltüzelt vért gonosz tettről, gonosz tettre.

Így azután egy szokásos *csizmaszárkésből* lett egy halálthozó villámló *zendülési eszköz,* egy ismeretlen rendeltetésű *fityingből* egy lázadási, lelkesítő *lobogó,* és egy meglehetős távol álló kiváncsi *nézőből,* egy tevékenyen résztvevő *zendülő és lázadó.*

Uraim, tisztelt biráim, én ezen ügyészi regénynyel szemben nem kérek mást, mint rideg mérlegelését a tanuvallomásoknak; kérem, hogy abból semmit el ne vegyenek, de ahhoz semmit — ne is

tegyenek. Én ekkor teljesen nyugodt vagyok védenczem sorsa iránt, mert ekkor önök itélete csak felmentő lehet. Ezt várom is az előadottak alapján a a tek. törvényszék igazságától.

*

Az első biróság vádlottat bűnösnek találta, de a felsőbb biróságok teljesen *felmentették.*

ZSIDÓ-TÖRTÉNETI ELLENTÉTEK.

1875.

A «SZENTESI LAPOK» 1874. szept. 27-én dr. Götzl Bertalan aláírással hosszabb czikket közöltek, melyben az akkori szentesi rabbi hivataloskodása a zsidó községben igen erős kifejezésekkel megtámadva lőn. Különösen ki volt emelve, hogy ő «házsártos», «veszekedő», hogy «sejtelme sincs a lelkész béketerjesztő missiójáról», «a hitközségi elöljáróság ellen vallási ügyek miatt fenyítő pöröket indít», «lelkészi és vallástanítói kötelességeit nem teljesíti, békerontó, s oka a hitközségi viszályoknak». A megtámadott lelkész sajtópert indított a pestkerületi sajtóbíróság előtt rágalmazás miatt a czikk szerzője ellen, mely pernek esküdtszéki tárgyalása 1875. február 18-án lőn megtartva.

Vádlott érdekében következő védbeszéd lőn tartva.

Tiszteit esküdt uraim!

Az idő, melyben a *zsidó-élet* legbensőbb viszonyai nyilvános vita és közismeret tárgyai voltak,

nem rég zajlottak még le.*) Még csak nehány év előtt is, mondhatni, *országos* ügy volt a *zsidó ügy.* A napi sajtó élénken foglalkozott ezen akkoráig merő specialitásnak vélt tárgygyal, és a nagy közönség felekezet s politikai párttekintetek nélkül valóságos állást foglalt az előbb idegenszerűeknek látszó *„óhitűség“* és *„újítás“* kérdéseivel szemben, melyek a zsidő életet legmélyében felkavarták. Szóval, a nyilvános részvét, melyet a zsidó-ügy keltett, mind általánosabb, mind mélyrehatóbb lőn.

Ha *ekkor* kerül ezen sajtóügy elbírálás alá, úgy az önök feladata fölötte megkönnyűl.

Önök közepette állanak ekkor önmaguk és a vélemények hullámzó harczában. Önök közvetlen tudomást nyernek ama érdekek és törekvések jogosultságáról s valódi értékéről, melyek engesztelhetlenül szemben állanak egymással. Önök *saját tapasztalataik,* saját élményeik alapján és azoknak életfris benyomása alatt mondhatnak ítéletet *azon elvek* fölött, melyek a küzdő táborokat egymástól elválasztották és még jelenleg is elválasztják.

Azonban *azon idő óta* az évek hosszú sora vonult át önök emlékezete fölött. Nagyobb szabású mozgalmak, az egész nemzetre szóló küzdelmek, melyekben az ország állami önállósága s fennállhatása forgott szóban, foglalkoztaták az önök haza-

*) A zsidó emancipáció és congressusi idők.

fiúi elméit, küzdelmek, melyeknek fejlődési processusát nyomról-nyomra dobogó szívvel és az aggodalom minden izgatottságával követők mindnyájan. Hisz mondhatni, hogy azóta, hogy önrendelkezési jogunkat visszanyertük, nyugalmat és békét szellemeink nem találhattak, s hogy azóta, hogy a harc *állami szabadságunkért* egyelőre befejeződött a korona és a nemzet ama nagy kiegyezési actusával, megkezdődött az ép oly elkeseredett, az ép oly kitartó, bár alakjában változatosabb harcz annak *fentartása* és *berendezése* iránt.

Ily viszonyok mellett csodálni nem lehet, ha háttérbe szorul minden mellékkérdés, mint minő elvégre a zsidó ügy is, bármily fontossággal bírjon is az hazai izraelitákra. Csodálni nem lehet, ha önök is, körülfogva a jelennek súlyos feladataival, emlékezetükből tán elszalasztották egy csak nem rég múltnak napi rendjén állott alábbrendelt ügyet, mint minő a zsidó ügy.

Ez, t. uraim, kötelességemé teszi azt, hogy közvetítsem önökkel ezen múltat, hogy feléleszszem önökben ama benyomásokat, melyeket a zsidó ügy körül akkorában nyertenek; kötelességemmé teszi, hogy visszahívjam önök emlékezetébe ama közelmúltnak *pártjait,* azok *törekvéseit* és azok *jelszavait.* Ezek nem puszta hangok voltak, hanem azon élő nyelvezet, melyen magukat ama törekvések s iránylatok megértették.

Nem esetlegesség műve az, t. uraim, hogy a magyar törvényhozás mindjárt, midőn *országos törvényt* hozni képes és jogosítva volt, kötelességének tartotta a zsidó honpolgárok egyenjoguságát törvénybe igtatni. Annak, hogy a törvényhozás mindjárt a koronázási 1865/67. országgyülésen megalkotta a XVII. törvényczikket a zsidók egyenjogosításáról, annak mély jelentőségű háttere van, és ezen törvénynek meghozatala historiai *kényszerűség* volt, mely alól továbbra kivonni magát *nagy politikai hiba* lett volna.

A zsidó-ügynek hazánkban ép úgy van története, mint van minden kérdésnek, mely valamely *nagy elv* megoldását czélozza. Nincs rá példa, uraim, hogy az államéletben valamely nagyobb eszme megtestesítése küzdelem nélkül éretett volna el, és ha meg is történt néha, hogy maga a *megteremtés műve* a lelkesülés pillanatnyi mámorában vagy a kényszerűség ellenállhatlan nyomása alatt fejeztetett be, e megszülemlést kétségkívül a kín és fájdalomtelt *viselőség ideje* előzte meg, melyben az eszme hosszabb vagy rövidebb fejlődés közt életre küzdötte fel magát.

Halhatatlan, t. e. uraim, kétségkívül az 1848-ki törvényhozás, hogy a nemzeti lelkesülés egy nagyszerű föllobbanásában felszabadította a parasztságot az urbériség és papi szolgáltatások terhes békóiból, hogy proklamálta a közteherviselést, jog-

egyenlőséget a vallás gyakorlásában és a gondolat szabadságát.

De a *megszülemlésnek* e nagy jelentőségű *gyors aktusát* megelőzte évszázados fájdalmas *viselőség* és vajudás. És a történet s országgyüléseink diárumai *véres* meséket beszélnek nekünk testvérgyilkos harczokról, melyeket a föld-, a vallás- és jogegyenlőségért őseink egymás ellen vívtanak; a történelem elmeséli nekünk azon kínteljes martyrság emlékeit, melyet a sajtószabadságért csak még néhány évvel annak proklamálása előtt is a Wesselényiek, Lovassyak és Kossuthok eltűrni voltak kénytelenek.

A zsidó-ügynek, mely az emancipationális 1867-diki törvényben lelte egyelőre megoldását, szintén van hazánkban küzdelemtelt története.

Az igaz, hogy ez nincs összeforrva az ország történetével; az igaz, hogy a zsidó jogegyenlőségért véres harczok nem vívattak az ország többi lakosaival, hanem a zsidók hátán verték el itt-ott a *jogegyenlőtlenség* apróbb csetepatéit; azonban a békés küzdelem a zsidók részéről kedvezőbb és a jog- és igazságnak megfelelőbb állásért folyton folyva keresztül vonul ez ország történetén is.

Nem szólok arról, hogy első királyainktól le a múlt századig a zsidók helyzete számos intézkedés tárgyát képezte. De kiemelendőnek tartom, hogy 1790-től nem volt csaknem országgyűlés, melyen a zsidó-ügy akár kérvények, javaslatok, akár törvény

alakjában nem került volna a törvényhozás elé. Mint a kísértet, mely nyugalomra nem térhet, míg a fölszabadítás szava nem hangzik el fölötte, fölföltünedezett ezentúl a zsidó-kérdés, valahányszor csak alkalma nyilott.

E mozgalom a zsidókérdés terén azonban egész a 40-es évekig *igen szerény czélokat* tűzött ki volt magának. Akkorában még a zsidók *szabad békés lakhatási* joga az országban, *háborítlan* életfentartásuk és *keresetük, vallásuk* akadálytalan *gyakorlása* volt kétségbe vonva. *Ezeket* tárgyalták még az 1790—91 38. tczikk, és az országos küldöttségek *javaslatai* az 1792, 1807 és 1831. évekből; ezek ellen *szólaltak* fel és kezdék meg az agitátiót a zsidók *kérvényeikben* az országgyűléshez 1792, 1807-ben; *ő felségéhez* ugyanez évben, *József nádorhoz* 1811-ben és később az 1825—27-iki országgyűléshez. Azonban mindezen törekvéseik a zsidóknak sikertelenek voltak. Meghozta ugyan az 1840. törvényhozás a *29-ik* czikket *„a zsidókról“*, melyben kimondta a zsidók szabad lakhatását, a bányavárosok kivételével — kimondta a zsidók jogát szabad kereskedésre, ipar 's mesterség űzésére; megengedte, hogy azon foglalkozások gyakorlása, telkeknek vásárlása ott, hol eddig is megvolt a szokás alapján engedve, továbbra is megengedve legyen. *Ezen álláspontot* azonban rég túlszárnyalta az idő.

Ha a század első negyedében ily megoldása a

zsidó kérdésnek kielégítő is lett volna, ez a 40-es években többé nem lehetett az. A zsidóságnak időközben a *művelődésben* tett tetemes *előhaladottsága* a szabadelvűségnek Európaszerte s hazánkban is tett mind nagyobb hódításai, az irodalomban és szószéken Deák, Eötvös és Kossuth által tett meleg fölszólalásai, egyes megyeknek utasításai követeiknek a zsidó-ügy iránt, élükön nemes *Pestvármegye*, mely kivánta, hogy a *zsidó vallás recipiált vallásnak* vétessék fel — éles ellentétet képeznek az 1840: 29 czikkel, melyet fent elemeztünk.

Az 1844-iki országgyülésen egy repräsentátió tárgyaltatni kivánta a zsidókérdést; az 1848-iki országgyülés pedig vége felé határozott javaslatot készített, melybe már azon pont volt fölvéve, hogy *zsidók és keresztények közti házasságok érvényesek* és azok megkötésére a polgári házasság léptettetik életbe.

Azonban ezen javaslat törvénynyé soha sem vált és így egyelőre nem valósúlt az akkori időben szerte szét keringő szólam, hogy „*Árpád vére Izrael pénzével vegyüljön*“.

Még egyszer fölvette azután a magyar törvényhozás a zsidókérdést, és pedig a nemzetgyülés Szegeden 1849 julius 28-án, a midőn *Szemere Bertalan* miniszter egy 4 §-ból álló törvényjavaslatot terjesztett be a zsidók teljes egyenjoguságáról és a zsidók és keresztények egymás közötti házasságok ér-

vényéről. E törvényjavaslatot a nemzetgyűlés el is fogadta.

De a nemzetgyűlés, mely 1849 április 14-én Debreczenben a Habsburgház dethronisátióját mondá ki, ezáltal alkotmányos forradalom teréről az alkotmányellenes forradalom álláspontjára lépett és törvényei azért a magyar államjog fölfogása szerint törvény érvénynyel nem bírtak. Így a zsidók iránt hozott eme törvénye is országos törvénynek nem tekintethetett, de hatályba sem léphetett, mert hisz tudjuk, hogy a kezdetében oly nagyszerű szabadságküzdelmünk már-már utolsó vonaglásaiban czikázott csak még, hogy azután rövid hónapok mulva a história egyik legmegrázóbb katastrofájával végződjék *Világos* könnyáztatta vidékein.

Az ezután bekövetkezett rémuralom nyomoraiból a *zsidóknak is jutott jó nagy osztályrész.* Hazafias magatartásukért a függetlenségi harcz alatt az absolutismus őket külön *mint zsidókat* is sujtá.

Azonban meghozta másrészt ezen magatartásuk gyümölcsét is. Mert alig derengett fel ismét az alkotmányos élet, több helyt a megyék szervezkedésénél *beleválasztták a zsidókat is a választmányba,* megadta neki több központi bizottság az *országgyülési választási jogot* is önkénytesen — bár politikai helyzetük csaknem egészben még az 1790 állásponton állt.

Az 1867 : XVII. tczikk elvégre szentesítette ezen

időközben fejlődött *tényleges* viszonyokat, megadta nekik a politikai jogegyenlőséget, megadta elvégre a *jogot* arra, hogy a zsidók is magyaroknak érezhessék magukat, mert a *kötelességet* erre rég érezték és *teljesítették* is.

Ezen törvény megadta ugyan a külső *szabadságot,* de nem a belső *rendet,* megoldotta a zsidóság összességének állását az állammal szemben, de nem az egyesnek az összes zsidósággal szemben; rendezte tehát külső viszonyait, de községi belső viszonyait egész előbbi rendezetlenségükben hagyta.

Ezen önkorlátozása, ezen önmegszorítása a magyar törvényhozásnak, mindenesetre nagy politikai mérsékletet és bölcseséget tanusít.

Azon *határig sem* menni, ép oly politikai botlás lett volna, mint *azon túl* menni; az első esetben a *politikai jogegyenlőségnek,* a másikban a *felekezeti önkormányzat* jogának elvén ejtett volna csorbát.

Azért ép úgy mint jelenti az emancipatió törvénye a politikai jogegyenlőség szentesítését, azáltal mit mond; ép úgy jelenti a zsidó *felekezeti autonomia* elismerését, a midőn erről hallgat. Igazolják e fölfogást az események, melyek a zsidóság kebelében e törvény meghozatala után fejlődtek.

Mert alig csendesedtek el a zsidó községekben az örömünnepek őszinte hálaimái, melyektől visszhangoztak az emancipátió megadása miatt országszerte a zsidó templomok; alig lebbentek el a béke

és egyetértés szent szavai azok ajkairól, kik a közörömben egymással fraternizáltak, s már is megindult a nagy véleményharcz a *szervezkedés* és a községeknek berendezése; már is gyülekezni kezdtek a táborok, külön *orthodox* és *neolog* zászlóik alá, hogy egymás ellen síkra szálljanak.

A zsidó községi élet még jelenleg is a legnagyobb *ziláltság* képét nyujtja. Előbb és még most is nagy részt a zsidó községeken kizárólag a *papi* hatalom uralkodik. Ez volt az egyedüli hatalom, melynek befolyása alatt közvetlenűl és közvetve intéztettek a községi ügyek. *Ő benne pontosult össze* jóformán ezért az egész felekezeti községi élet, melynek irányt ő adott, és melyet a vallás nyujtotta eszközökkel és *büntető hatalmával* belátása szerint ő szabályozott.

Az *egyházi fegyelem* fenntartásának ürügye alatt meg lett bénítve a legcsekélyebb szabadabb mozgás a községi életben, elölve *minden haladás* csírája. Az egyházi fegyelem tespedésben tartotta az *iskolát*, megcsontosítá *az isteni szolgálat formáit*, régi avult alakjában, és anathemisálta a laikus elem döntő befolyását a községi vallás- és iskola-ügyek vezetésére.

És ezen egyházi fegyelem, mit a zsidó papok sok helyütt gyakoroltak, nem ártatlan excommunicatiókban, kitagadásokban állott, hanem nagyon is *érzékeny büntetésekben, elzárásokban* sötét kamarákban, sőt mint a szegedi nagyhírű rabbi *Löw* beszéli,

szégyenpad és nyakvasok alkalmazásában nyilvános helyen, milyen nyakvas egy példányát a *nagy szt. miklósi zsidó község* Torontál megyében, *jelenleg is üléstermében emlékül őriz.* Az állami és tvényhatósági közigazgatás közegei támogatták ezen egyházi fegyelmet, világi assistentiájukkal, mert hisz ily beavatkozásnak, közhatalomnak a felekezetek vallási ügyeibe ama kor fölfogásának megfelelt. Így ép a zsidó papok nem egyszer adták példáját azon botránynak, hogy egyes zsidókat merő *vallási kötelességek teljesítésére* az állami hatalom közbenjárása által kényszerítették, hogy tisztán vallási kérdések eldöntését, ott hol egyesek a papi anathemákkal nem törődtek, világi biróságok elé hurczolták. Hisz magam is emlékszem még, pedig nem mondhatnám, hogy öreg vagyok, arra, hogy szülővárosomban egy zsidónak a rabbi megkeresése folytán *pandurok által záratták be szombaton a boltját,* hogy vallási mulasztások miatt nagyon reális világi büntetések szabattak egyes vallási makranczoskodók ellen.

Jellemző ez irányban a makói *rabbi* hőstette, ki 1840-ben *Makón,* a zsidó sátoros ünnepen a már megkezdett isteni tiszteletet félbe szakította, mert észrevette, hogy a megjelent *zsidó nők* közűl többen vallásellenesen a szokásos *paróka nélkül* voltak frizirozva. Az e miatt keletkezett per azután az akkori földesúr, a *csanádi püspök Lonovits* előtt folyt, mely azzal végződött, hogy a fenkölt szellemű püspök

nem a papnak, hanem — a *szép makói nőknek adott igazat.*

Ily és hasonnemű perek, örökös denuncziátiók a községi tagok ellen a világi hatalomnál országszerte napirenden voltak.

Ehez járult, hogy az ország ama számos zsidó községei közt *semmi szerves összeköttetés,* azoknak egy magasabb szervezettől való kapcsa nem létezvén; minden *egyes* községi élet úgy fejlődött, a mint azt az esetleges helyi papi befolyások regulázták.

Ily viszonyok mélyen elkeserítték azon jobb gondolkozású és önérzetesebb zsidókat, kik értelem és érzékkel bírtak rendezett viszonyok iránt és már évtizedekkel ez előtt igen erős küzdelem kezdett fejlődni a papi hatalom ezen túlkapásai ellen majd egyesek, majd egész községek által.

E küzdelem kezdetben szerény mérvű és csaknem hatástalan volt, mert intézményeket, melyek századokon át gyökeret vertenek, *egy* csapással meg nem dönthetni A kezdeményezők kénytelenek voltak nem csupán a papság befolyása, de a közhatalom ingerentiája ellen is küzdeni, mely azt támogatta. És csak *nyomról-nyomra, évtizedek* serény és kitartó munkája után érethetett az el, hogy az egyesek csoportokká, a csoportok pártokká tömörülhettek és ezután nyiltan s eredménynyel folytathatták a *szellemi felszabadítás* nehéz küzdelmét.

Bár e küzdelem alakja uraim, változatos, bár

majd a zsidó vallásgyakorlat és *szertartás rideg formaisága* ellen, majd a hitközségek szervezkedésének jellenlegi elve és alakja ellen, majd a *laicus* elemnek majd az iskolának elnyomása ellen van irányozva, e küzdelem kiindulási pontja és további folyamának signaturája mégis csaknem kizárólag *az ellenhatás a papi uralom túlkapásai ellen.*

E küzdelem sem az emancipationalis törvény, sem az azután a kormány által a községek szervezkedése tekintetéből 1867 decz. 14. egybehívott országos *zsidó congressus* által nem csillapíttatott le, hanem élesíttetett; nem fejeztetett be, hanem inkább megújíttatott, mert immár határozottabb, öntudatosabb alakot nyert.

Igy mai napság is a zsidóság benne van e küzdelemben és bár csak ritkábban kerülnek nyilvánosság elé egyes részletei, *a zsidó községek élete száz meg száz sebből vérzik el* ezen emésztő viaskodás alatt.

És e helyütt t. uraim alkalomszerű lesz önök figyelmét egy körülményre felhínni, mely nélkül a kép mit önök a zsidó községek belküzdelmeiről, nyertenek, teljes nem volna, és mely mutatja, mely csodálatos *történeti motivumok* rejlenek gyakran a látszólagos véletlenségben.

Ezen körülmény uraim, azon szerep, melyet az *orvosoknak* a zsidóság művelődési és jogegyenlőségé küzdelmeiben jutott.

Azon sötét időkben, midőn a zsidók még *ghet-*

tókban kényteleníttettek lakni, s valóságos páriákként kerültettek s üldöztettek, a *zsidó orvosok* voltak azok, kik a pápák, királyok, és főurak udvaraiban tudományuk miatt keresve és szívesen alkalmazva lettek. Ők voltak *élő czáfolatai* azon balhiedelmeknek, mik a zsidók művelődésképessége és jelleme fölött még akkorában divatoztak.

Nem egy ízben uraim, az ő befolyásuknak volt köszönhető valamely enyhébb bánásmód, emberiebb eljárás hitsorsosaik iránt. Mindezekért a zsidóság mint *büszkeségükre* tekintett.

Később, midőn az *államhatalom ellenében* a zsidók egyenjogusításának ügye volt kinyerendő, *ismét a zsidó orvosokat* — hosszú időn át a zsidóságnak egyedüli világilag művelt tagjait — találjuk a mozgalom élén.

Midőn azután a zsidó *hit községek autonomikus szervezkedése* körül megindult a mozgalom, midőn a zsidó papi hatalom túlcsapongásai ellen itt ott megindult a hadjárat ismét, és ismét a haladásért lelkesülő zsidó orvosokat látjuk előharczosokként, kik elvégezve sanyarú munkájukat a beteg *zsidóknál*, siettek írt és enyhet hozni a beteg *zsidóságnak*

Hisz, hogy csak egy közeli példát idézzek fel önöknek, utalok fővárosunk kebelében történt eseményekre, hol az emancipationalis törekvésekben, a zsidóközségi autonomia körüli küzdelmekben a nagyműveltségű zsidó orvos dr. *Hirschler* állott vezérként.

E jelenség, mily érdekes, ép oly figyelemre méltó a *fennforgó esetben,* melyben szintén egy *zsidó orvos* áll szemben egy *zsidó pappal;* áll önök előtt *ugyanazon az alapon,* melyen a zsidó orvosokat az *autonomia védelmezésében* eddig láttuk papi tulkapások ellen.

Megnyitottam tehát t. uraim önöknek ezen vázlatos előadással azon *történeti alapot,* melyen e sajtóvád megfogamzott. Bepillantást adtam önöknek a működő *erők* és szereplő *elvek* tusáiba, melyeknek e sajtóvád *lételét* köszöni.

Így reménylem, sikerült önökben felkölteni, hogy úgy mondjam, ama *historiai hangulatot,* mely nélkül ezen sajtóügy igazságos elbírálása *lehetetlen,* mert megértése *hiányos* maradott volna.

Ha önök uraim, már most *ezen* előzmények világánál vizsgálandják meg ezen sajtóvádat, s annak alapját képező incriminált czikket: úgy önök azt találandják itt *nem a peres felek magánügyéről* van szó. Vádlottnak a panaszos rabbi magánszemélyéhez, magánjellege- és életéhez annak örömei- és szenvedéseihez semmi köze. Az alkalom, melynek a vádolt czikk köszöni lételét, az ügyek, melyek ama czikkben megpendíttettek és melyekkel panaszos rabbi vonatkozásba hozatik, — mind mutatják, hogy panaszos urat mint *községbeli lelkészt,* mint *közmegbizatásban* eljáró személyt illeti e czikk.

Nem Friedmann Benjamin és dr. Götzl Berta-

lan közötti *magánügy* forog szóban, hanem igenis fennforog a *mintegy történeti küldetéssel bíró zsidó orvos* ügye a *zsidó pappal* szemben.

Fenforog két *typikus* alak ügye, melynek mindegyike a zsidó községi élet küzdelmeiben egy-egy *elvet* képvisel: az egyik a *papi hatalom* kényuraságát, a másik a hitközségi *önkormányzati szabadságot.*

Ezen hosszú, kínos, és még be nem fejezett küzdelem az, melyet e sajtóvád képvisel. És azért ezen per nem a muló, változó egyének pere, hanem pere azon ecsetelt történeti elveknek, melyek uralkodnak az újabbkori zsidó művelődési és önfelszabadítási történetén, mely egyikének neve a *haladás,* másikáé a *hátramaradás.*

Melyikét ezen elveknek fogadják el önök ítéletök alapjául, melyikének ezen irányzatoknak adjanak önök verdiktjök által igazat vajjon a papi zsarnokoskodás, vagy a községi önkormányzati szabadságnak, a *haladásnak* vagy a *hátramaradásnak,* — az iránt önök fenkölt műveltsége mellett kétségem nem lehet. Mert meg vagyok győződve, hogy önök ítéletökben követni fogják ama nagy szellemű *bírótársuk* Lonovics püspök itéletét a makói perben, követni fogják a *világtörténet* ítéletét, mely igazat — *a papnak nem adott.*

*

Vádlottat az esküdtszék *egyhangulag felmentette.*

A «KRACH» ÁLDOZATA.

1877.

A BUDAPESTI *Ferencz-Józsefvárosi takarékpénztár* 1869-ik évben 400,000 frtnyi alaptőkével mint részvénytársulat megalakult. Csakhamar kiterjedt üzleti körre tett szert, és a forgalom, melyet váltóleszámítolás és más banküzletek, nemkülönben a takarékpénztári és betétüzlet által eszközölt, milliókra ment évenkint. Ennek folytán meglehetős magas osztalékokat volt képes részvényeseinek is fizetni. De közbejött a végzetteljes *1873.* évben kitört *gazdászati válság,* a betevők hirtelen megrohanták az intézetet, hitele megrendült, és így vezetői, legnagyobb erőmegfeszitéseik daczára sem voltak képesek megmenteni az intézetet a bukástól, és kénytelenek voltak csődöt kérni az intézet vagyona felett. Ennek folytán az intézet vezetői ellen fenyítő feljelentés tétetvén, csaknem négy évi vizsgálat után elvégre *1877. évi* ápril 16-án kezdetett meg ezen nagy bűnügy tárgyalása a budapesti fenyítő törvényszék előtt, mely *hat napon* át szakadatlanúl tartott,

és melyen az igazgatótanács 9 tagja állott mint vádlott a biróság előtt *csalás bűntényének* vádja miatt.

Az alant következő védbeszéd *Kanitz Mór* volt igazgatósági *alelnök* és *Nagy István* volt *igazgatósági tag* érdekében lett tartva. A vád sulya, tekintve hogy az intézet bukásakor az intézeti elnök elhalt, az alelnök ellen irányult.

Tekintetes fenyítő törvényszék!

Különös jelenség, hogy valahányszor akár politikai, akár nagy gazdászati catastrófák rázkódtatják meg a társadalmat, az emberek mindig hajlandók elhitetni magukkal, hogy azok *egyesek cselekvényeinek* müve.

Csak rövidlátóság és elfogultság okozhatják azt, hogy az emberek szemet hunynak az események hatalma előtt, mely hosszú időn át előkészíti ama catastrófát, és hogy azután minden szerencsétlenséget, minden nyomort, mik rendesen kisérői ezen rázkódtatásoknak, *egyes* egyének rovására írják.

Innét van, hogy csakhamar föltámadnak ily időkben mindenünnen titkos és nyilt *denunciánsok*, kik akár magánérdekből, akár hogy saját hiú reményeik elveszte, vagy személyes sérelmeik miatt bosszút álljanak; akár, hogy saját üzelmeiktől a közfigyelmet elvonják, vad kajánsággal keresik az egyeseket, kiket bűnösöknek megbélyegezvén, odadobják *áldozatúl a törvény pallosa* alá.

Hány ily szerencsétlen áldozatot lehetne az igazságszolgáltatás évkönyveiből felsorolni, kik csak azért lettek bűnösöknek kimondva, mert a nagy társadalmi vagy gazdászati rázkódások utóhatásai a szellemekben egész a birói szentszékhez felhatoltak, mert azok emléke kiforgatta a birói itéleteket is magasztos higgadtságukból és pártatlanságukból.

Valóban nem szorul példázgatásomra annak igazolása, hogy ily körülmények közt mily számtalanokra lőn a bűnösség megbecstelenítő bélyege sütve, kiket későbbi idők, nyugodtabb felfogás rehabilitáltak.

És tekintetes törvényszék, nem ugyanazon jelenséget tár-e fel ezen bűnper is elénk? Nem-e kiindulási pontja ezen bűnpernek szintén egy nem csupán hazánkat, hanem mondhatni az egész európai continenset gazdászati alapjaiban megrendítő rázkódás? Nem-e köszöni lételét e bűnper is *egy delator* áskálódásainak, *Jordán Károlynak,* ki maga is ugyanazon minőségben és állásban, mint Kanitz és vádlott társa ugyanazon *intézetnél,* ugyanazon *cselekményeket* végzette mint ezek, és ki csodálatos módon még vizsgálat alá sem vétetett; és nem-e hangoztatták fel ép ő és szegődött segédei legelőször, csupa sértett hiúságból, üzleti concurrentia szülte bosszúból az intézet összeroskadása alkalmával ama vészteljes szózatot ellenük, hogy *„feszítsétek fel“ ?*

És tekintetes törvényszék, nem-e félhető, hogy

elvégre a tisztelt biróság is emberekből állván, *keb-lében is visszarezeghetnek* ama végzetteljes, alig lezajlott időnek *emlékei,* mely egy irtózatos, mert hirtelen áradatként elseperte százezrek vagyonát és existentiáját?

Nem félhető-e, hogy a tisztelt biróság az igazságszolgáltatás magasztos érdekében távol állván a mindennapi élet alantas üzelmeitől, már bűnt fogna látni ott, hol még criminalistikus vétség sincs, és büntetendő vétségeket, hol *nem más, mint a kor általános balfelfogása szülte botlások tünedeztek fel?*

Én reményleni bátorkodom, hogy az ez irányban való megnyugtatást önök itélete teljes mértékben nyujtani fogja.

Igen mélyen jellemző ezen ügyre, hogy az mily különféle felfogások tárgya lett azon idő óta, hogy megindíttatott és befejeztetett.

Míg a vád alá helyezési stadiumban a kir. ügyészség hamis bukással vádolta a vádlottakat, és pedig az általuk képviselt intézet csődje alapján: addig az eljáró biróság egyéni csalásnak qualificálta azon egyes ténykörülményeket; — míg az ügyész az összes vádlottakat indítványozza vád alá helyezni, addig az eljáró biróság csak Kanitzot, Szumrákot, Frankot és Lőböt helyezi vád alá: erre a tek. kir. itélőtábla ismét az összes vádlottakat helyezi vád alá.

Elérkezvén ime a végtárgyalás napja, az ügyész elejti a hamis bukás vádját, a csalás tényálladékát

az egyes tettek által egyenként látja megállapítottnak', és elejtvén vádját a vádlottak legnagyobb részére, csak 4 vádlottra tartja azt fenn.

Méltán felköltheti ezen jelenség egész figyelmét a biróságnak, és arra kell hogy indítsa, miszerint ezen, a társadalom jogérzetét felette nyugtalanító ellenmondásnak véget vessen, s pedig az által, hogy nem subjectiv alapokra álljon, mint a vád, hanem álljon az egyedűl illetékes, az egyedűl biztos és szilárd alapra, a *büntetőjog örök elveinek alapjára.*

Ha ezen alapról fogja vizsgálni az egyes cselekményeket akár elvontan, akár összerűségükben, úgy szent meggyőződésem, hogy ezen cselekményeket akár egyenként, akár összeségükben, mint «üzletvezetést» véve tán a rideg *moral* szempontjából kárhoztatandónak fogja declarálni, azokat azonban a szokásos büntetőjogi fogalmak alá vonni legjobb birói meggyőződés szerint lehetetlennek fogja tartani.

Áttérve immár a vád megfelelésére, két sarkalatos kérdést kellett magamnak, mint jogásznak, kitűzni, mely helyes eldöntésétől függ az, vajjon jogilag indokolt és helyes-e a vád. 1. Megállapítják-e a vádban fölsorolt ténykedések akár együttesen a csalás tárgyi tényálladékát, és igazolva vannak-e a csalás tényálladékának kellékei? 2. Felelőssé tehető-e Kanitz Mór azokért és beszámíthatók-e neki mint bűnszerzőnek?

A vád abból indul ki, hogy azon tények, melyek összerűségükben, a csalást megállapítják, a szakértői vélemény által igazolva vannak, mert az az intézet könyveiből van merítve.

Ezen tények pedig összeségükben egy *lelkiismeretlen gazdálkodásnak,* szédelgő műveletnek, gazdálkodási rendszernek tűnnek fel, mely gazdálkodás által a csalás meg volna állapítva.

A vád érzi maga is azt, hogy azon egyes tények, melyek a szakértői véleményben elősorolvák, önmagukban a csalás tényálladékát meg nem állapíthatják, ép azért folyamodik ahoz, hogy construál magának egy oly fogalmat, melynek legalább külső alakja, ha tartalma által is nem, megközelítse a csalás fogalmát.

De méltán kérdhetni, ha az egyes tények, melyek azon «gazdálkodást» képezik, önmagukban nem képesek csalást megállapítani, a mennyiben mindezen tényekben a csalási szándék, a megtévesztés, ezen sarkalatos kellékei a csalásnak, hiányzanak, úgy miként lehető az, hogy összevéve mégis csalást eredményezzenek ezen tények?

Ha ezen tények csak összeségükben eredményezik a csalást, úgy méltán kérdhetni mint jogász, mely cselekménynyel kezdődött, mely cselekménynyel végződött a csalás?

Méltán kérdhetni, mivel van igazolva, hogy mindezen egyes cselekményeknek más szándékosan

akart czélja nem volt, mint hogy végeredményben a csalást perficiálják? De méltán kérdhetni, miben állt az összcsalásban a megtévesztés, ha az egyes cselekményekben ezen nélkülözhetlen kellék hiányzik teljesen? És végre, ha csak az összes tények eredményezték a csalást, honnét van azon feltünő jelenség, hogy mégis többen az igazgató választmányí tagoknak, kik *önbeismerésök* szerint az illető könyvek alapján ezen egyes műveletekben részt vettek és öntudatosan vettek részt, nagykorúak, és ép elméjüek levén, mégis ezen tények eredménye, az állítólagos csalás alól fölmentetni indítványoztatnak.

Mindezen egyszerű és a esalás fogalmából folyó kérdések, melyek jogász előtt önkényt felvetődnek, s melyekre feleletet adni kell, ha megálljon a vád, megoldást nem nyerhetnek. Nem nyerhetnek pedig azért, mert a vádban a szakértői véleményből felsorolt tények alapján lehet tán az *erkölcs* vagy az *üzleti routine* szempontjából kárhoztatandó eljárást, de csalást soha sem megállapitani.

Innét van, hogy a vádban minden lehető mellékes körülményekre bőven és kimerítően történik provocatio, de *óvatosan kerülve, van határozott és világos* hivatkozás a csalás legegyszerűbb de *legsarkalatosabb kellékeire.*

Mik tehát azon tények, melyek a csalást tárgyilag igazolnák?

A vád a szakértői vélelem alapján a következőket sorolja fel:

Az igazgatótanács *rendkívüli hitelt élvezett,* hogy az élvezett hitel után *oly kamatot fizettek,* mely a betétek után fizetett kamatlábbal arányban nem volt, hogy különösen az intézet *elnöke* és *alelnöke* váltóik után *kisebb kamatot* fizettek, mint milyennel idegenek terheltettek.

Hogy az igazgató tanácsosoknak való hiteladás maga nem bűntény, hogy csak még az alapszabályokkal sem ellenkezik, azt igazolnom nem kell; sőt ez rendes üzleti ága lévén az intézetnek az alapsz. 45. §. alapján, az igazgatók tekintetében kivétel nincs téve, sőt a 71. §. egyenesen ily kölcsönökre utal. Csak elnök és alelnök van *személyesen* kivéve ez alól. De ez is csak alapszabályilag de nem büntetőjogilag, ha csak csalás által nem biztosították maguknak ezen előnyt, mi nem is állíttatik. Ha tehát a hiteladás maga nem bűntény, az pedig igazolva nincs, hogy megtévesztés által tettek szert hitelre, úgy azon körülmény *tetemesebb* vagy *csekélyebb mértékben* élvezték-e a hitelt, teljesen közömbös.

Különben, ha tekintetbe vétetik, hogy Vidacs, Kanitz, Rumbach, Dötzer akkorában — mint igazolva van — igen tetemes vagyonnal bírtak; hogy váltóik akkorában — a nemzeti bank állítása szerint a vizsgálati iratoknál — 5 és $5^1/_2$% leszámoltattak,

úgy az általuk élvezett hitel rendkívülinek nem mondható.

A *hitelnyujtás* az egyeseknél egyáltalán csak *attól függvén,* hogy az illető váltókötelezettek *mily vagyoni viszonyok* közt voltak, kikkel együtt fordúltak elő a váltón, az, vajjon az egyik vagy másiknak nyujtott hitel nagy vagy kicsi, csakis a hitelnyujtás idejétől függ, de egyúttal fölfogás dolga.

Hogy az illető vagyoni viszonyai voltak mérvadók a hitelnyujtásnál, kitünik onnét, hogy maguk az igazgatók közűl is, egyik több, másik kevesebb hitelt bírt; utalok ez irányban csak Nagy-, Szumrák-, Horváthra.

De utalok különösen azon körülményre, hogy *egészen idegenek is igen tetemes hitellel bírtak és pedig* egyszerűen az okból, mert jóknak, vagyonosoknak tartattak.

Ez irányban kiemelem, hogy a vizsgálati iratok szerint az 1873. év kezdetén beállott általános krizis folytán történt bukások alkalmával az intézet idegen adósai közűl egyenes váltóadósokként, péld. ifj. *Windisch Ferencz* 52.000 frtnyi, *Preusz* 23.000 frt, *Fröhlich* és *Kaltenstein* 32.000 frttal, *Benke építőmester* 32.000 frttal *buktak meg* és maradtak adósai az intézetnek, ámbátor ők igazgatók nem voltak.

Eltekintek másoktól, kik még nagyobb hitelt élveztek.

De természetszerűleg nem-e indokolt, hogy az

igazgatók egymás viszonyait jobban ismervén, mint az idegenekét, biztosabb elhelyezésnek vélték a pénzt náluk, mint idegeneknél; és nem-e igazolja ezt azon körülmény, hogy 1869. év óta 1873-ig az igazgatók által élvezett hitel után mit sem vesztett az intézet, és hogy csak az intézet *bukása által és után lettek kénytelenek csődöt mondani azon nehány igazgatók is, kiknél az intézet veszít.*

Igazolandó volna tehát még, hogy nem-e élvezték ugyanakkor vagy máskor *idegenek* is vélelmezett vagyoni állásukhoz képest nagyobb hitelt. De minden körülmények közt igazolni kellene, hogy ezen hitelnyujtás az igazgatók számára csalási szándékkal és megtévesztések útján csalattak ki az intézettől, mit az ítélet nem is állít.

Meglehet, hogy *egyes esetekben* az igazgatók váltóik után csekélyebb leszámítolási kamatot fizettek, mint mennyit a betevőknek fizetett az intézet. De hogy ez *mindig* történt, az tagadtatott s nincs igazolva.

De a szakértők nem vették maguknak azon fáradságot, és a tekintetes bíróság nem látta szükségesnek őket utasítani, hogy az igazság érdekében mutassák ki a könyvekből, hogy ugyanazon időben *idegenek, kiknek ugyanazon jó üzleti hírnevök volt,* és kik ugyanazon jó vagyoni viszonyokban voltak, nem-e fizettek szintén kevesebb leszámítolási kamatot? Már pedig ezek szerint lett volna megítélendő az összehasonlítás.

Ha az üzletet, a mint az az életben mutatkozik, elfogultság nélkül vizsgáljuk, úgy ezen eset igen gyakran előfordúlhat, és előfordúl a legsolidabb intézeteknél is.

Mert a váltóleszámítolás után fizetendő kamat magassága két körülménytől függ.

Az illető vagyoni viszonyaitól és a bank azon időbeni pénzbősége- vagy szűkétől.

Az elvitázhatlan tény, hogy gr. Károlyi György váltóját példáúl, eltekintve minden más körülménytől, sokkal olcsóbb kamatláb mellett veszi bármely intézet, mint másét, ki tán nem oly kétségenkívüli biztos.

Veszik különösen akkor, midőn ez állandó cliense az intézetnek. Másrészt olcsóbb a kamat, ha a banknak sok pénze van, mit különben hevertetni kellene és *egyáltalán* semmi kamatot nem hozna, ha csekély kamattal is túl nem adnak rajta.

Különösen midőn pénzbőség van, akkor tömegesen viszik a betevők a pénzt az intézetekbe, melyek után, miután rendes betevővel van dolga az intézetnek, állandó vagy nagyon csekély különbözetű kamatot fizet.

Ilyenkor pedig kevés rendesen a pénz utáni *kereslet* váltók alapján, és így a bank kénytelen volna a betevők által hozott pénzeket, melyek után neki kamatot fizetni kell, egészen hevertetni, és így egészen elveszíteni nem csak a betevőknek fizetett ka-

matot, hanem az illető időre és betett összegek utáni üzletre eső üzleti költség részét is.

Az intézet ekkor azt mondja magának, inkább adom 1%—2% olcsóbban oda a pénzt és veszítem csak ezen 1—1%, — mint veszítsem az egész kamatot, mit a betevőnek fizetek; hisz ezen állapot amúgy is változó, és rendesen egy-két hét alatt az egyensúly amúgy is helyre van állítva.

De megeshetik, hogy betevők huzamosb, vagy oly idő óta bírnak betétekkel, midőn utánok nagyobb kamat lőn kikötve, és így ezen összegek után ezen állandó nagyobb kamat foly, míg időközben e pénz megszaporodott, és így azon, hogy egészen el ne veszszen a kamat, túl kell adni csekélyebb kamattal.

Megeshetik az is, és ez gyakori, hogy a betétek után különféle kamatláb van megállapítva, hisz köztudomású dolog, hogy hosszabb fölmondásu betétek után nagyobb és rövidebb felmondásu után kisebb kamat fizettetik.

Hogy lehet tehát ily körülmények közt elhatározni, és birói meggyőződéssel, mely minden kételyt kizárjon, mondani, hogy mi okból lett ezen vagy azon igazgatónak váltója kisebb kamattal leszámítva, mint tán azon időben egyes betétek után fizettetett.

És hogy csak egy esetet hozzak fel az iránt, hogy ily dolgok természetszerű folyományok minden pénzintézetnél, kiemelem, hogy a *hazai taka-*

rékpénztár, melyet lelkiismeretlen gazdálkodással vádolni nem lehet — egyenes értesülésem után — jelenleg, miután üzletpangás van és e miatt pénz váltókra nem igen kerestetik, de a bizalom által, melylyel bír, elhalmoztatik betétekkel, és így milliókkal bír dispositiójára, a betevőknek 5%-ot fizet, *de száz meg százezreket* $4\frac{1}{2}$*%-kal helyez el más intézeteknél, melyek nincsenek annyira pénzbőviben.*

A vád szerint az is megállapítja a csalás tárgyi tényálladékát, hogy a szakértők szerint adatok vannak arra, miszerint az *intézet vezetői* 6% *kamatot fizettek váltóik után, akkor, midőn ugyanazon váltók csak 7, 8 és több %-kat voltak leszámítolhatók.*

Ily meztelenségben oda állítva és kiszakítva ezen tényt az egész üzleti eljárásból, különösnek tetszik ez kétségkívül, ámbár ebben csalást megállapítani jogásznak lehetetlen.

Hisz történt-e megtévesztés ezen tény által, még ha egészben így állana is a dolog, és ki tévesztetett meg és különösen mily tény által tévesztetett meg valaki?

De a szakértők ezen állítása nem is vehető és nem is érthető kiszakítva az egész üzleti eljárásból.

Méltóztassék csak a leszámítolási és visszleszámítolási üzlet természetes lefolyását venni.

Valamely pénzintézet pénzeit, melyek akár betétek, akár más források után rendelkezésére állnak, nem hevertetheti a pénztárban. Ő tehát azokat

értékesíti váltók leszámítolása által, tehát kamatoztatja. De a kapott váltó is értéket képviselvén, azon időn őt, melyen át ez még le nem járt, szintén kamatozhat és visszleszámítolás által új pénzforrást nyit.

Megeshetik már, és ez ama 1872—1873. évi mozgalmas időben, midőn a pénzpiacz örökös hullámzásoknak volt kitéve az óriási speculatio által, hogy az intézet valamely nap reggelén még pénzbőviben volt, tehát leszámítolhatott váltót kisebb kamatlábbal, de már ugyanaz nap folytán tán csökkent a pénzkészlet, akár hogy a nemzeti bank megszorította a hitelt, akár hogy később betévők jelentkeztek, kik pénzeiket kivenni akarták az intézetből. Kénytelen lehetett tehát az intézet, hogy meg ne akadjon esetleg időnként csekélyebb kamatlábbal visszleszámítolt váltókat, nagyobb kamatlábbal visszleszámitoltatni. *Ezek az egyes üzlet természetes esélyei*, miből azonban nem következik, hogy azért ezen mindig igen csekély kamatdifferenczia valóságos veszteség is, mint a t. ügyész úr hiszi.

Mert az üzlet természete szerint az is meglehet, hogy azon pénzzel, melyet az intézet 6% kamatlábbal leszámítolt és 7% kamatlábbal visszleszámítolt váltóból ma nyer, *másnap* már megint oly váltókat számítol le, melyek ismét 8—9%-al *számítol le.*

Hisz a visszleszámítolás által nyert pénzt szintén forgatja az intézet!

Itt tehát nem mondhatni, hogy veszteség volt, hanem *directe tetemes* haszon.

Különben valamely intézet sohasem visszleszámol *egyetlen és egyes váltókat* más intézetnél, hanem mindig több ezer forintokat képviselő váltókat egyszerre — a mint ezt a szakértők is egybehangzólag constatálják. — Az illető intézet összeállít, naponkint, a mint szükséglete tartja portefeuillében lévő váltóiból egy egész *csoportot*, és természetesen oly módon, hogy abba bele vesz néhány jó, kitűnő czégű váltót és vele több úgynevezett «gyengébbet», kevesebb elismert hitelű czégtől.

A visszleszámítoló intézet megvizsgálván az ily módon hozzá benyujtott csoportot, egy átlagos kamatlábot vesz magának, gondolván, hogy pl. ezen prima váltót elfogadom $4^1/_2$—$5^0/_0$-al, a másikat $5^1/_2$—$6^0/_0$-al, egészben véve tehát veszem ezen vagy azon kamatlábbal, megállapít tehát egy *átlagos* kamatlábat az egész csoportra.

Így azután megesik, hogy a csoportban van egyes jó czégű váltó, mely az intézetnél csak $5^0/_0$ *kamattal fizettetett, de visszleszámítoltatott* $5^1/_2$—$6^0/_0$*-tal.*

Nem mondhatni tehát, hogy ezen *egy* váltó visszleszámítoltatott $5^1/_2$—$6^0/_0$-al, bár ő csak $5^0/_0$ kamattal vétetett, mert az egész *csoport* visszleszámítoltatott így, és az által, hogy ezen jó váltó visszleszámítolásáért $6^0/_0$-tal fizetett az intézet, *visszleszamítoltatott szintén* $6^0/_0$*-tal oly gyengébb váltó egész*

csoportja, mely után, ha egyedül *nyujtatik be, vagy 6½—7% vagy több kamatot kellett volna fizetni,* vagy melyet egyedül tán nem is fogadtak volna el visszleszámítolás végett.

Tehát itt is *egyenes haszon* és nem kár háromlik ily esetben az intézetre.

Végre figyelembe veendő itt is, hogy a szakértők csakis arra terjeszkedtek ki, miként bántak el az igazgatók váltóival, de arra nem terjedt ki figyelmük, hogy százezrekre megy azon jobb czégű *idegenek váltóinak is száma,* melyek az általam előadott üzlet természete szerint *gyöngébb váltókkal egy csoportban* nagyobb kamattal lettek visszleszámítolva, mint milyennel egyenként leszámítoltattak.

Különösen egy igen eclatáns példa constatáltatott ezen vágtárgyalás során, t. i. a *pesti hengermalom váltóival.*

Ez intézet váltói a legkeresettebbek közé tartoztak azért, mert a nemzeti bank igen szivesen vette, patronisálta; leszámítoltattak 5½%-al, de csoportban visszleszámítolás útján az intézet fizetett 6—7% kamatot is, miért, mert velök egy *egész csoport gyönge váltón is túladott.*

Ha tehát *idegenek váltóinál* is — és ez csak egy eset a számtalan közül — esett ez meg, és megesett egyenesen *üzleti előny szempontjából,* akkor ezt az üzlet vezetőinek, kiknek váltói 1872—1873-ban elsőrangú papir volt, terhül betudni nem lehet. Nem

lehet különösen azért sem, mert e fölött ha történt is, ez csak sporadice, esetről-esetre, a mint épen az üzlet esélyei hozták magukkal, történt.

Elvégre ezen esetnél is kérdeni kell magát a bírónak, miként állapíthat meg ezen üzleti cselekvés csalást?

Mi által történt a megtévesztés, mi nélkül csalás nem gondolható; kit tévesztettek meg az üzletvezetők ezen üzleti cselekvény által? Tekintve már azon számos indokot, mely üzlet szempontjából eszközlendőnek parancsolja, vagy melyből természetszerüleg megmagyarázhatónak és kimenthetőnek tünteti fel ezen eljárást, — mondhatni-e nyugodt lelkiismerettel és minden kételyt kizárólag, hogy ezen művelet *csalási szándékkal* történt, mondhatni még azt is birói positivitással, *hogy kár esett ?*

Határozottan nem!

Azt hozza továbbá fel a vád a szakértői vélemény alapján, hogy vannak adatok, mely szerint egyes *váltók, melyek a bírálat alkalmával visszautasíttattak, méyis honoráltattak.*

Meg kell jegyeznem, hogy ez határozottan valótlan, mert lehetlen és határozottan tagadtatott.

Ez lehetetlen az eljárás szerint, mely váltóbírálatnál követtetik.

A szakértők ezen állítása csakis azt mutatja, hogy banküzletről fogalmuk sincs. Ezen állításuk különben csakis következtetés.

Mert ők azt, hogy egyes váltók leszámítoltattak, daczára annak, hogy visszautasíttattak a censuránál, abból következtetik, hogy azon váltók nincsenek fölvéve a censura-könyvbe. Ők ezt nem hozzák fel, hanem azt, miszerint oly váltók is számítoltattak le, melyek a censura-könyvbe beírva nincsenek, vagy utólag irattak be.

Ezt nem csak tagadták az összes vádlottak, de tagadták a kihallgatott döntő tanuk, a pénztárnok stb.

Mi a censura?

Összeül minden nap egy bizonyos része az igazgató tanácsnak és előveszi megbírálás végett a benyujtott váltókat. Ha keresztül ment a váltókon, beírja az illető hivatalnok: ezen vagy azon váltó elfogadtatott vagy visszautasíttatott.

Az igazgatók azután eláírják ezt a könyvben.

Az elfogadott váltó az illető hivatalnok által azután a pénztárnokhoz vitetik, ki azokat kifizeti.

E bizottság ülése nincs épen bizonyos időhöz kötve és megesik, hogy gyakran *ülés közben* vagy ülés *után* is behoznak leszámítolás végett váltókat.

Meglehet, hogy a tagok még együtt vannak, meglehet, hogy sürgős a váltóleszámítolás, és így együtt lévén a tagok, bár az ülésnek vége van, azt vagy elfogadják, vagy visszautasítják, hisz ez üzleti coulance, s a bírálati ülés nem *színházi előadás*, mely *után bezárják a bódét.*

Ha ily eset történik, tekintve, hogy a bírálati

könyv már űlésben nincs, szóbelileg utasíttatik az űlés elnöke által az illető hivatalnok, hogy a váltót honorálja, miáltal a *bíralat-könyvből kimarad.*

Az is megesik, hogy némely váltó ismert aláirásokkal formalis űlés nélkül is elfogadtatik, ha a pénztárban pénz van; mert hisz az aláirások ismervék, a visszautasításra más ok nem lehet, mint az, hogy tán az intézet pénzkészlettel már nem rendelkezik.

Ily váltók sem iratnak be a váltó-bírálatkönyvbe.

Vagy gyakran, mint történt és mi constatáltatott a végtárgyaláson, a *tőzsdén* vagy *magánügynök által* az elnök vásárol jól ismert váltókat; ezek sem *irathatnak be a bírálatkönyvbe.*

Elvégre oly intézetnél, mely — mint a szakértők constatálják — egy év alatt 4—5 *millió forintnyi váltó escomptiroztatott,* hozzávetve még az 1873. évet, midőn minden üzlet valóságos hóborttal végeztetett, nem eshetett-e meg, hogy *ily óriási forgalom* mellett, itt-ott, vagy többször váltó *elfelejtetett* a bírálatkönyvbe beiratni, ha tekintetbe veszszük különösen azon a *szakértők, vád, vádlottak és tanuk által constatált tényt*, hogy Löb könyvvivő egyáltalán alkalmatlan és képtelen volt arra a munkára, hogy egy oly nagy forgalmu intézet könyveit rendbe tartsa, s hogy *Telbisz,* ki a bírálatkönyvbe való bevezetéseket teljesíté az űlésben, *alárendelt hivatalnok volt.*

De ha tudja az ember, hogy ez a bírálatkönyv

egy egyszerű úgynevezett *„Schmierkönyv“* minden rendszer, minden szabály s megállapított forma nélkül, ha meggondoljuk, hogy ez oly lényegtelen, miszerint némely intézetnél nem is vezetnek ily füzetet, hanem a szerint, a mint elfogadják vagy nem a benyujtott váltót, egy egyszerű jel által megjelölik a váltón miheztartás végett a pénztárnoknak, — azon meggyőződésre kell jutni, hogy ezen vádpont *lehet tán egy rendetlen belkezelésaek, de nem csalási vádnak alapja.*

Annál kevésbé, mert hisz először ily váltók, melyek a bírálati könyvben bár elő nem fordulnak, számos idegen emberekéi is, és mert föltéve, hogy az is való és igazolt volna, miszerint visszautasított váltók fizettettek ki, nem is állítja a vád, annál kevésbé igazoltatott, hogy ezen tán fölületes belkezelés által honorált váltók által kár okoztatott volna egyáltalán.

Igen jellemző, hogy az is hozatott fel, mint a csalást megállapító körülmény, hogy egyes igazgató *tanácsos váltója lejáratkor nem óvatoltatott, nem pereltetett,* sőt egyes esetben egy ilyen váltó csak 6 hónap mulva lett az illető által egyszerűen mással kicserélve.

Azt kereken tagadták az összes vádlottak és a tanuk mindnyája lehetlennek declarálták, hogy ez utóbbi eset előfordult volna.

A szakértők — kiknek véleményét később jogi-

lag még bővebben méltatni fogom — ezen állítást egyszerűen onnét *következtetik,* mert valamely váltót 6 hónappal lejárat után ugyanazon elfogadással ellátva, ugyanazon összegről kiállítva a bírálati könyvbe bevezetve találták és lejáratkor a pénztárban mint kifizetett nem jelentkezik.

Elfelejtik azonban, hogy ezen okoskodás azonnal halomra dől, ha azt veszszük tekintetbe, hogy ama váltó lejáratkor kicseréltethetett más váltóval, *melyen más kibocsájtó volt mint az előbbin.* Ezt új váltónak vévén a szakértők, következtették, hogy miután a lejárt s ki nem fizetett előbbi váltóhoz hasonló váltót is találtak, *ez okvetlenül prolongátiója annak.*

Ilyen kétes s többértelmű körülményekre alapítja a vád a csalás súlyot vádját.

És kérdem, mióta tekintetik az üzleti életben *váltók prolongálása* csalásnak, vagy mi módon véli a csalást fölfedezni az ügyészség abban, hogy egy intézet egy váltót lejáratkor azonnal nem perel, vagy nem-e ép a *takarékpénztárak rendes üzlete, hogy váltók lejáratkor más váltókkal kicseréltethetnek, ha az időközi kamat vagy amortisationalis quota törlesztetik.*

Hisz a szakértők nem is állítják, hogy ez idegen adósok váltóinál szintén nem történt volna, mi hogy történt, a könyvek igazolják. A midőn tehát az alapszabályok 71. §. szerint igazgató választmányi tag hitelt vehet, világos, hogy *ő irányában is a törlesztés*

és prolongálás azon módja érvényesíttethetik, mint a többi adósnál. Egészen más volna, ha az constatálták volna a szakértők, hogy azon váltók sem nem fizettettek, sem nem pereltettek, sem nem cseréltettek volna ki más váltóval és így adattak ki. A szakértők véleménye azonban maga mondja, *hogy új váltó adatott,* tehát tényleg üzletszerűen prolongáltatott és kicseréltetett.

Még alaptalanabb, sőt mondhatni megfoghatlan azon következtetés, mit a vád ezen körülményhez fűz.

A szakértők maguk ezen incriminált *prolongálást csak egy-két Rumbach-féle váltónál constatálják.*

Már hogy ezen egy-két váltó rögtöni be nem perlésének és azutáni prolongásnak azon óriási hatása lehetne és volna hogy egy 4—5 millió évi forgalommal bíró intézetet romba döntsön, teljesen megfoghatlan.

Szinte ezen megfoghatlanságok közé tartozik, hogy a csalást megállapító körülménynek vétetik azon adat, hogy betéti könyvekért, melyek után 6% kamatot fizetett az intézet egyes igazgatótanácsok váltóikat adták, melyek után ők viszont 6% kamatot fizettek az intézetnek.

A vád ezen műveletnél is a bűnösséget csak abban látja, hogy az intézetnek a kamatláb egyenlősége által *kamatban kára volt.*

Hogy azonban ezen műveletnél ezen *kár csalás*

által okoztatott volna, azt nem állítja; azt sem, hogy ezen művelet csalási cselekmények által éretett el bárkinek is megtévesztésével.

Nem akarom állítani, hogy ezen művelet üzleti szempontból mindig correct, de merem állítani, hogy criminálitás benne nincs.

Ha a betéti művelet rendszerint és természete szerint eszközöltetik, úgy igaz betéti könyv csak az ellenében volna kiszolgáltatandó, hogy *készpénz betétetik*. De változtat-e a dolog lényegén, ha a készpénz nem közvetlenül, hanem közvetve jut a pénztárba.

Nézetem szerint nem, mert lényeges az, hogy hason *ellenérték* adassék az intézetnek a betéti könyvvel.

Már pedig, ha pénz helyett valaki csak egyszerűen váltóját adja az intézetnek, oly váltót, mely akkor, midőn benyujtva lőn, teljesen fizetésképes embertől származik, úgy az illető határozottan ellenértéket adott a betéti könyvért.

De a fenforgó esetben még világosabb és correctebb volt az eljárás. *A betevő váltóját escomptirozta az intézet, mely azért magának a 6%-kamatot meg is fizettette, de a leszámítolt váltóösszeget nem adta ki készpénzben, hanem elhelyezte magánál betétként, és erről kiadta a váltóbenyujtónak a könyvet.*

Ezen ügylet tehát egyszerü escomptüzlet volt, csak azon különbséggel, hogy a váltóbenyujtó *nem*

készpénzben kapta ki pénzét, hanem beleegyezett, miszerint neki a váltóért járandó pénzt a társulat tartsa meg betétként és adja neki csupán a könyvecskét.

Ez tehát könnyítés, előny volt, melyet az igazgatók a társulatnak szereztek.

Mert ezáltal lehetősítették, hogy az intézet *minden készpénz nélkül oly váltók birtokába jött, melyek akkor a lehető legjobbak közé tartozván, az intézet azokat reescomptiroztathatta,* és így ezen reescomptirozás által egyenesen, vagy az azáltal nyert pénzen ismét nyerhetett az intézet, ha azon magasabb kamatlábbal váltókat escomptirozott.

Kárról sem lehet tehát szó ezen műveletnél, mert tekintve, hogy az így kapott váltókat az intézet reescomptirozta, azokért pénz folyt be, ezen pénzen ismét váltókat leszámított és pedig *magasabb kamatlábbal mint* 6%, *így ezen kamatdifferencia ép javára esett az intézetnek.* Az pedig, hogy ezen váltók magasabb kamat mellett reescomptiroztattak, vagy hogy az ezáltal nyert pénzzel kevesebb kamattal escomptiroztatott volna azután, idegen váltó nem állíttatik és nem igazoltatott.

Már pedig csak ezáltal származott volna kár é műveletből.

A betevő igazgatók ezen műveletnél azonban *semmi szín alatt nem nyerhettek.* Mert hisz ők 6% kamatot fizettek escomptirozott váltókért, és 6% kamat számíttatott nekik javukra a könyv után.

A midőn tehát ők e műveletet tették, melyből rájuk haszon egyáltalán nem, hanem csak az intézetre hárulhatott, *jóhiszeműségük jelét tanusították legjobban.*

Igen különös módon van a vád által feltüntetve az úgynevezett „*Varga*"-féle *consortium* keletkezésének indoka és czélja azon vonatkozással, hogy ez is egy alapul szolgáljon a csalás megállapítására.

Ez irányban több igen lényeges téves felfogás és előadásra találunk.

Először valótlan az, hogy ezen ügylet egyáltalán az intézet ügyleteként szerepelt. Azok, kik a «Varga»-féle consortium részesei voltak, határozottan azt, *mint a maguk üzletét* tekintették olykép, hogy *annak veszélyeit ők viselik, ellenben a haszon az intézetre szálljon.*

Ezen ügyletnek indoka nem az volt, hogy speculáljanak és tőzsdejátékot űzzenek a résztvevők, hanem *határozottan és igazoltan az, hogy az intézet részvényei ára a tőzsdén kelletén túl az árban ne nyomassék.*

Minden új intézetnél mintegy szükség, hogy akár nyiltan, akár titkosan egy consortium alakíttassék, mely kezdetben a *részvények árát regulázza.*

Ugyanis a részvényaláírás alkalmával számos egyes vagy csekély számú részvény íratik alá oly egyének által, kik csak mától holnapra tartják azo-

kat, és egy csekély agiót bevárva, azután túladnak a részvényeken.

Ily módon flottiroz a részvények egy része egyes darabokban *örökös vándorlásban* egyik kézből a másikba. De ez nagy veszélyt rejt az illető intézetre. Mert ezen eladások a tőzsdén történvén, a tőzsde bizalmatlankodik ily intézetek ellen, melynek sok darabja a vásárra jön és ezáltal nagy kinálat támadván, gyakran teljesen *indokolatlanúl mélyen alászáll* a részvények ára. Ha pedig valamely intézet részvényei árban alant állanak, azon intézet hitele is csökken ezzel, a bizalom fogy és így megakasztatik már csírában az intézet fejlődése. Nem egy különben életképes intézet jutott tönkre egy tőzsdei panique folytán a bizalomnak *ilymódon* hirtelen megfogyása által.

Másrészt oly intézet, melynek részvényei nem annyira kaphatók, nem oly mozgékonyak, hanem consolidálva és concentrálva vannak, bizalommal és támogatással találkozik.

Ezt tudván az ilető igazgató tanácsosok félvén attól, hogy a nagy reménynyel életbe léptetett intézet, mely mint *baloldali emberek által inkább politikai czélokból lőn alapítva,* amúgy is ellenségeskedésnek volt kitéve — két módon akadályozhatták meg ezen tőzsdei manoeuvreket, *vagy hogy egyenesen az intézet* pénzével annak javára, de annak kárára is vásároltatnak össze bizonyos részvényeket, *vagy saját fele-*

lősségök, saját kötelezettségük mellett, de az intézet javára.

Az illető consortium tagjai *ez utóbbi útat* választották.

Választották tehát azon útat, melynél *ők saját váltóik által* az intézet *érdekében eszközlött ügylet egész risicóját magukra vállalták;* mi által bármi lett légyen is ezen ügylet eredménye, az *egész összeg elvesztének veszélye csak őket érte.* Hisz annak erejéig váltóikat adták. És mi több, hogy az intézet az egyesek ezen kötelezettségei irányában még biztosítva is legyen, hogy tehát teljes érdektelenségüket mutassák az igazgatók, ezen a saját váltóikon vásárolt részvényeiket mint Depôt-ot — biztosítékot — *az intézetnél helyezték el!* Másrészt azonban az intézet *csak hasznot* húzhatott belőle, mert először a váltókért adott pénz után kamatot kapott, de másodszor reá háromlott azon czélba vett haszon. Mert daczára minden ellenségeskedésnek, daczára a kezdet nehézségeinek, részvényei jó árban voltak a tőzsdén, a bizalom az intézet iránt és üzletköre évről-évre növekedett, mi a periratokhoz csatolt kimutatásból és az általam e végtárgyalás alkalmával csatolt tőzsdei árfolyamból kitűnik.

De hogy ezen *művelet* az intézet javára szolgáljon, nem is lehetett és nem volt szabad ezen művelet számláját *sem az intézet nevén, sem az egyes igazgatók nevén hagyni.* Mert akár az egyik, akár a

másik történik, az elérendő czél dugába dől. Akkor a hivatalnokok megtudják, hogy a részvényeket az intézet vagy az igazgatók vásárolják; ez természetszerűleg transpirál a tőzsdei körökbe, és ezáltal a contremine, mely az árakat csak nyomni akarja, még erősebben nyomná azokat, vagy pedig az eladók elérhetlen pillanatnyi magasságra csigáznák fel az árakat, hogy azután annál mohóbban leszálljanak.

Kellett tehát — az intézet alábbrendelt hivatalnokai előtt egy indifferens nevet választani ezen művelet contójának. És ezt Vidacs „*Varga*“ nevezet alatt tette.

Hogy ily eset számtalan volt és még most is van más intézeteknél, az kétségtelen. A végtárgyalás során hit alatt kihallgatott biróségi szakértő *Német* és a többi kettő *Rapoch* és *Kainrath* egybehangzólag vallják: „*hogy aféle művelet, hogy betűk vagy álnév alatt az intézet érdekében könyveltetnek követelések, majd minden intézetnél előfordúl*“.

Ha azonban a biróság mindezt nem tartaná elegendőnek annak igazolására, hogy az igazgatóság a legjobb hiszemben kezdeményezte ezen műveletet, ha az sem győzné meg, hogy ők ezen 500 db részvényért váltóikon önmaguk vállaltak kötelezettséget az intézet irányában, míg ezt tehették volna, direct az intézet nevében s pénzéért személyes kötelezettségük nélkül, — úgy kell, hogy meggyőzze a tek. biróságot e következő két körülmény:

Először a *consortium tagjai közt még* 1871. decz. 29-kén *létrejött szerződés*, mely a periratok közt van.

Nem hiszi kétségkívül a biróság, hogy ezen szerződés megállapításánál — 1871-ben — a consortium tagjai hitték vagy hihették volna, hogy valaha ez ügyben vád alatt fognak állani 1877-ben. *Nem mondhatni tehát, hogy tekintettel erre lőn az fogalmazva.*

Annak tartalma tehát a részvényvásárlás *indoka és czélja tekintetében mint valót el kell fogadnunk,* ha az igazság elveitől eltérni nem akarunk.

Ezen szerződés szerint tehát — már 1871-ben — nemcsak határozottan az intézetnek általam *jelzett haszna van indokúl és czélúl* kitűzve, hanem egyúttal kimondva, hogy a részesek *„személyes költségén és veszélyén“*, *„az egyéni érdekre való tekintet nélkül“* szereztettek meg.

Másodszor teljesen bizonyítja a részvényvásárlók önérdeknélküliségét azon körülmény, hogy ők ezen szerződésben ép azért, hogy ezen 500 db részvény ne vándoroljon egyes kezekből egyes kezekbe a tőzsdén, s hogy így az ár ne nyomassék, megállapodtak, *hogy a részvényeket a consortium egyes tagjai 1873-dik év ápril 2-ka előtt ki nem vehetik, el nem adhatják.*

1873. áprilisban a végtárgyalási jkvhez csatolt tőzsdei kimutatás szerint — pedig az *intézet*

részvényei csaknem 50—60 frttal magasabban állottak, mint azok vásárlási ára.

És mit tettek e tagok? Tán mohón siettek a határnap megérkeztekor a részvényeket kivenni, azokat az óriási haszonnal a tőzsdére vetni, eladni és zsebre dugni ama nagy hasznot, mint a speculáns teszi?

Nem; hanem a tagok, félve épen attól, hogy ily nagy mennyiségű részvénynek a tőzsdén való megjelenése óriási módon lenyomná az árt, és így a tagok által személyes áldozatok árán nagy nehezen elért czél önmaguk által leromboltatott volna, *lemondtak inkább amaz igen tetemes nyereségről, továbbra is viselték az értékcsökkenés veszélyét és együtt tartották a részvényeket!*

Csak két tag, Buzzi és Reinitz, kik kiléptek az igazgatóságból, léptek ki egyúttal a consortiumból.

Így rosszhiszemű *speculáns nem cselekszik;* erre csak *az intézetért buzgó emberek képesek.*

Ha pedig ezt akkor teszik, mit tenniök jogukban állott, beváltják nem csak váltóikat az intézetnél, de még dúsos nyereséggel is térnek haza.

Egészen más színben tűnik tehát fel ezen «Varga»-féle consortium, ha azt *elfogulatlanúl,* a viszonyok természetéhez képest és az akkori időkhöz mérten szemléljük.

A csalás tárgyi tényálladékához adatként azon

további körülmény hozatik fel, *hogy az elnökök az alapszabályok 77. §-a ellenére hitelt vettek igénybe.*

Ha tekintetbe veszszük, hogy ez a választmányban meg lett vitatva, a mint azt *Krajcsik tanu és a vádlottak egybehangzólag igazolják,* s hogy a hiteladás egyszerűen a 77. §. tán téves magyarázatából eredt, miután az úgy magyaráztatott, hogy *személyesen* az elnökök hitelt nem vehetnek ugyan, de czégük *mint társas czég* igen, úgy ezen művelet elveszíti azon mérges élét, melyet a vád neki criminalisticus szempontból adni jónak lát.

Mutatja ez, hogy maguk az elnökök ez irányban provocáltak határozatot, és tekintve, hogy az intézet jogtanácsosa, *Krajcsik Ferencz ügyvéd, mint jogász, a 77. §. ezen interpretatióját is elfogadhatónak, sőt megengedettnek tekinté,* hol rejlik benne a rosszhiszeműség?

Egy felette scrupulosus interpretatio tán a czéget is kizárta volna a hitel használatából, de az akkori idő tudvalevőleg kevésbé scrupulosus volt.

Elvégre a hitelmegszavazás *nyiltan* a választmányban történt; arról tudomással bírt a nagy választmány, mely havonként scontrirozta az intézet portefeuillét; tudomással bírtak a részvényesek számvizsgálóik által, kik évenként a könyveket, activákat és passivákat revideálták, és még sem szólalt fel ellene senki éveken át.

Sőt ha tekintetbe vétetik, hogy Vidacs és társa

és Kanitz M. és A. társas czégek akkortájt azon czégekhez tartoztak, melyeknek váltóit a nemzeti bank — az iratokhoz csatolt átirata szerint — is elfogadta, s ők ott hitellel bírtak, s másrészt a *szakértők szerint váltóik a nemzeti bank kamatlába felett mindig legalább 1%-kal magasabban escomptiroztattak* az intézetnél — az elnököknek nyújtott hitel inkább *áldozatnak tűnik fel részükről,* mit az intézetnek hoztak, mint előny, mit ők élveztek.

Hogy az intézet összeroskadása által önmaguk is csődbe jutván, váltóik rosszakká lettek, ez *későbbi esemény,* mely *előbbi* cselekményekre *befolyást azért sem gyakorolhat,* mert hisz ők ezen eseményt nem okolták. Ha ők csődbe nem jutnak, ha így váltóikat beválthatják, kétségkívül e hitelezés még bírói figyelembe sem vétetik. Ebből világos, hogy a vád nem a hitelezést veszi büntetőjogi momentumnak, hanem a *nem fizetést.* Ez pedig *egy maga* különösen, mint későbbi tény, nem változtatja át az előbbi hitelezést criminalisticussá.

A legcsodálatosabb vádpont az igazgatók ellen az, hogy ők tetemes összegek erejéig már 1873. január havában *szívességből elfogadványokat adtak az intézetnek.*

Mi a szívességbőli elfogadvány?

Hitelnyujtás minden ellenérték nélkül.

Az igazgatók tehát személyes hitelöket ajánlották fel az intézetnek *minden haszon* és *előny nélkül,*

és nem csekély összeg erejéig, mert egy maga Kanitz 60—80.000 frt erejéig tevé ezt, sőt volt idő, midőn 100.000 frton felül volt kötelezésben.

Ez kettőt igazol, mint a napfény oly világosat.

Vagy tartották az igazgatók oly jónak az intézetet, hogy veszély nélkül ily tetemes összegek erejéig érte kötelezettségeket vállalhatnak és ezért adtak oly nagy összegű szívességbeli elfogadványt, — *akkor ők maguk is tévedésben voltak az üzlet virágzása felett*; és így nekik nem lobbantható szemükre, hogy ők tudták az intézet hanyatlását;

vagy *tartották az intézetet valóban hanyatlónak*, akkor azon tettök, hogy daczára annak oly tetemes összegek erejéig szívességből érte lekötelezték magukat, *az érdektelenség, a jóhiszemű áldozatkészség valóban eclatáns példái előtt állunk.*

Harmadik alternativa nem létezik.

És a midőn ezen óriási, szívességbőli kötelezéseket vállalták, mind *ép, meg nem támadt hitelű czégek voltak!*

Hisz ezen szívességbőli váltókat az intézet mind visszleszámitoltathatta más intézeteknél, s pénzt szerzett magának.

Nem csekély tévedésben van tehát a vád, midőn ezen körülményt terhelő körülményül rója fel az igazgatóknak.

Ép oly nagy a tévedés, a midőn azt hiszi, hogy azon körülmény, miszerint az intézet már 1873.

januárban *szívességbőli elfogadrányokra szorúlt, jele annak,* hogy *hanyatló állapotban volt.*

Ez jele csak annak, hogy akkorában *pénzszükiben* volt. De ha valamely intézet pénzszűkiben van, abból legkevésbé sem következik, hogy már hanyatlik.

A *nemzeti bank* — az iratoknál fekvő átiratában — mondja, hogy néha az intézet váltóit azért nem visszleszámitolta, mert *pénzszűkiben volt.* Az anyaintézet Bécsben csak egy bizonyos összegű dotatióval látja el a pesti fiókot. Ha ez ki van merítve, akkor a nemzeti bank is addig, míg visszafizetések történnek, pénzszűken van.

Lehetne-e ezen körülményből következtetni, *hogy a nemzeti bank hanyatló félben van ?*

Az első hazai takarékpénztáron történt 1 év előtt, hogy a tőzsdén azon hír terjedt el, hogy igen tetemes defraudatio történt nála. Ennek folytán le is szökött részvényök ára.

Ha ekkor egy tömeg betevő felmondja vagy kiveszi betéteit, a *hazai takarékpénztár pénzszűkiben* lesz. Mondhatná valaki, hogy ezért hanyatló félben van a hazai takarékpénztár ?

A pénzszűkség különösen mozgalmas időkben, mint minő az 1873. év eleje volt, közvetlen a májusban kiütött óriási pénz- és hitelválság előtt, mit «krach»-nak neveztek el, oly rohamosan jön, oly annyira változékony, hogy tartama gyakran egy vagy több nap, gyakran hónapok.

A *pénzszükség oly sok esélytől függ,* hogy abból következtetést az illető intézet virágzó vagy hanyatló állapotára vonni nem lehet.

Hogy különben nem hanyatló állapot volt az oka annak, hogy a ferencz- és józsefvárosi takarékpénztár 1873. január végével pénzszűkiben volt, mutatja fényesen az, hogy még a bécsi krachot is csaknem 3 hónappal túlélte, pedig ez sokat sepert el; s hogy különösen *részvényei 1873. januáriusban s tovább egész a csődnyitás napjáig még mindig 30—40%-kal a névleges értéken fölül állottak a tőzsdén* — a mint ezt az iratoknál lévő árfolyam-jegyzék igazol.

A tőzsde pedig — higyje el a tek. tvszék — *részvényeket* állandólag *hónapokon át magas árban* nem tart, ha azon intézet csak a legtávolabbról is *insolid* vagy *hanyatló félben* van.

A mint tehát egyáltalán nem jele a virágzásnak vagy hanyatlásnak az, hogy időlegesen 1873. január havában pénzszűkiben volt az intézet, ép oly alaptalan, sőt mondhatni megczáfolva van azon további állítás, hogy az intézetnek 1873. januárban a pénzszükség által állítólag beállt fizetési nehézségei, — mik hogy léteztek volna sehol sem igazoltatott — a vádban előadott eljárás eredményei voltak.

Ez iránt csak arra utalok, hogy az igazgatók által igénybe vett hitelek, a könyvek és a szakértők *szerint későbbi keletűek, mint 1873. január,* tehát hogy lehetnek azok *egy előbbi* állapot teremtő okai?

Elvégre indokul a csalás tárgyi tényálladék megállapítására felhozatik, hogy *nagyobb osztalék lett* az 1872. évi *mérleg alapján kiszolgáltatva*, mintsem járt volna. Kiemeltetik, hogy ezt az által érte el az igazgatóság, hogy

először az *intézeti ház értékét* 20.000 forinttal felemelte,

és másodszor, hogy a *hitelegyleti tagokra* 7892 frt 41 krt vetett ki, mely összeg bár csak 1873. évben volna befolyandó, mégis az 1872. évi mérlegbe fölvétetett.

Az igazolt tény, hogy a mérleg szerint 15% osztalék lett kiosztva, az is igazolt tény, hogy mielőtt a mérleg végleges összeállítása eszközöltetett az összes igazgatóság által, az első redactió alkalmával, mely az irodafőnök Löb által előterjesztetett, tiszta nyereségként $9^{15}/_{26}$% mutatkozott.

Ezen ügy megértésére ismernünk kell azon módot és eljárást, mely szerint mérlegek készíttetnek.

Előre bocsájtom, hogy nagyobb intézeteknél, valamint kiterjedt üzletű egyes kereskedőknél is physicailag lehetetlen, hogy stricte az *év végével* készítessék el a *mérleg*.

Ismeretes dolog, hogy az egyes contók véglegezése, a számos segédkönyvből az átvitel a főkönyvbe, az egyes követelések s tartozások kiegyenlítése, tekintettel mindig az illető év végső napjára, azt

okozza, hogy rendesen csak a jövő év *február-márczius* havában szokták a mérleg készítését befejezni.

Innét van, hogy az intézeteknél a közgyülések, melyek a mérlegeket helybehagyják vagy rectificálják, mindig az *elmult évre a következő év első felében* tartatnak.

Milyen most már az eljárás a mérleg elkészítésénél.

Az *irodafőnök* összeállítja az úgynevezett *„nyers mérleget“* az egyes contók alapján, és beterjeszti ezt az igazgatóságnak. Az *igazgatóság* ezt tételenként megvizsgálja és a mennyiben különösen az *activák becslését* ő végzi, ez alapon rectificálja és megállapítja saját belátása szerint a mérleget. Az ily módon megállapított mérleg azután a *nagy választmánynak* terjesztetett be helybenhagyás végett.

Ha ez megtörtént, revideálja a részvényesek által kiküldött *számvizsgáló bizottmány*, mely azt helyesnek találván vagy elvetvén, megjegyzéseivel együtt beterjeszti a *közgyülésnek végleges* helybenhagyás végett.

Ezen többszöri retortán megy minden intézet mérlege keresztül és ment a vádlottak intézetéé is.

De ép azért, mert a közgyülés az utolsó forum, mely a mérleget vagy változtatja, vagy véglegesen helybenhagyja, *az illető intézet könyvei a közgyülés megtartása időpontjáig le nem zárolhatók,* mert hisz az egyes activák számszerű becslése csak akkor he-

lyes, csak akkor *könyvelhető, ha azt a közgyűlés helyben hagyja.*

Csak ha a mérleg egyes tételei helybenhagyvák a közgyűlés által, akkor *utána* elkönyveltetnek azok azon megjegyzéssel, hogy az elmult év *deczember* 31-iki keletre vonatkoznak.

Így történt ezen intézetnél is.

Löb irodafőnök 1873. év február havában elkészítvén a nyers mérleget, benyujtá azt az igazgatóságnak.

Az ő számításai és becslései alapján a mérleg $9^{15}/_{26}$% osztalékot helyezett kilátásba.

Az igazgatóságban vizsgálat tárgyává tétetvén Löb munkálata, — az ő és az összes vádlottak, de *Kuncz* és *Eisler* vallomásai szerint is, *Vidacs* elnök felvetvén a kérdést, hogy az intézeti ház csekélyre van becsülve. Igaz ugyan, hogy 150.000 frtért lőn vásárolva, de tekintve, hogy az 13.000 frt *tiszta jövedelmet* hoz, mi 6% kamat mellett 200,000 frtnak felel meg; tekintve, hogy neki vevője van *200.000 frtra,* mit Dötzer, ki építőmester, támogatott — a ház értéke átlagosan 172.000 frtra vehető; — így szólott Vidacs az ülésben.

Az egész jelen volt igazgatótanács elfogadta Vidacsnak — ki szelleme és lelke volt az intézetnek — ezen nézetét, annál is inkább, mert a ház vétele alkalmával *Jordán Karoly,* akkori igazgató — *jelenleg feljelentő* — maga állítá, hogy a *telek* maga

150.000 frtot megér. Hol marad tehát még a három emeletes ház?

Így lőn az *egész* igazgatótanács határozatával a nyers mérleg azon tétele, mely a házra vonatkozik, *a házbér, a becsű, a tett vételi ajánlat,* az akkori *rózsás és túlhajtó viszonyok* nyomása alatt 20.000 frttal emelve.

És kérdem a tek. bíróságot — mely, ha igazságos akar lenni, mint fog kétségkívül lenni, tartozik visszahelyezkedni az akkori időbe; nem-e áll előtte naponta azon példa, hogy ama vérmes években, melyekről szó van, vásárolt ingatlanok mai napság potom áron kelnek el. Nem-e látjuk, hogy ingatlanok, melyek mai napság 20—30.000 frtért se vétetnek, akkor időtájt 70.000—90.000 frtért vásároltattak mohón, mintha még ezeken is százezrek lettek volna nyerhetők. Csak egy példát hozok fel, mely ismeretes.

A Franco-bank a Nákó-féle házat *1.200.000* frtért vette tudtommal az ép említett időkben. Most a kormánynyal alkudozásban van és szívesen oda adná *600,000* frtért!

Kérdem ily időben, midőn válságos őrültség fogta el a legjózanabb emberek elméit, maguk s mások vagyona értékének becslésében, *nem-e mérsékletnek, sőt solid üzleti gondolkozásnak tünik-e fel az intézet igazgatósaga részéről, ha 150.000 frtért vásárlott ingatlant* akkoriban *csak* 20.000 frtnyi értékemeléssel vett mérlegbe?

Valóban. tek. bíróság? ha igazságosak akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy 150,000 frtnál egy 20.000 frtnyi értékemelés akkori időben igen mérsékelt; hogy tehát ezen értékemelés semmi föltünőt, *semmi gyanuokot* nem képezhet.

Kérdés lehet csak, vajjon ez *értékemelésnek mint nyereségnek való tekintés, s elosztás* correct és helyeselhető volt-e?

Ez a kérdés.

Ennek megítélésénél két körülményt kell tekintetbe vennünk, mely mindenki előtt, ki azon időket ismeri, kétségkívüli.

Az első körülmény az, hogy akkorában ép azon túlhajtás minden életviszony tekintetében azon természetszerű eredményt is okozta, hogy túlhajtották az osztalékok mértékét is, és hogy *minden intézet minél nagyobb osztalékok kiosztását, habár későbbi áldozatok árán, tekintette feladatának.*

Ezen törekvés az összes nem csupán hazai, de a lajtántúli részvénytársulatoknak akkori mérlegeiben észlelhető.

Ez kifolyása volt egy kóros felfogású kornak.

A második körülmény, mely sokkal fontosabb, az, hogy akkorában a *nagy közönség nem csupán, hanem jogászok is tájékozatlanok voltak* — positiv törvény hiányában — a felett, hogy mi tekintessék «nyereség»-nek, mi legyen kiosztható e czímen.

Ily körülmények között mérvadónak kell előt-

tünk lenni annak, mily eljárást szentesített akkortájt a *kereskedői szokás és fölfogás.*

Ez irányban igen jellemző a szakértők véleménye.

A vizsgálat során kihallgatott szakértők ezen 20.000 frtnak nyereségkép felosztását teljesen incorrectnek mondák, és állíták, hogy ezen értékemelés az intézet «tőke» contójára lett volna mint vagyonemelés irandó.

Ez oly flagrans ellentétben áll minden kereskedői és jogi fogalommal, hogy annak enunciatiója szakértő részéről vagy tudatlanságot vagy elfogultságot árul el.

És pedig azért, mert részvénytársaságnál egyáltalán *más tőke, illetve tőkecontó nem létezik, mint a részvénytőke. Ezt szaporítani mással nem lehet, mint uj részvények kibocsájtásával.*

Hogy lehetett volna tehát ezen értékemelést a tőkecontóra írni?

Részvénytársaságnál egyáltalán minden vagyonszaporodás, mely fölülmulja a részvénytőkét. ezen részvénytőke nyereségből származhatott csak; tehát *nyereség*. Már pedig *nyereség* bárhonnan és bármi által származzék, *szétosztható.*

Ép mert ezen pont felette fontos, hivatkoztam a végtárgyalás során a vizsgálati szakértők ellenében új szakértőkre, annak igazolása, mi volt azon kor fölfogása ez ügyben. Az eljáró bíróságban is

fel-feltámadhatott ama szakértők kétes értékű és értelmű véleménye iránt a kétely *és elrendelte az általam kért ellenszakértők kihallgatását, kirendelvén hozzájuk* a törvényszék részéről *Német Titusz* szakértőt.

Ezen három meghitelt szakértő *teljesen desavouálta a vizsgálati szakértőket,* a mennyiben a végtárgyalásnál határozottan állították, *hogy ezen értékemelés valóságos nyeremény, és mint ilyen szétosztható.* Csak könyvelési szempontból helytelenitéк ezen értékemelésnek a kamatcontóra lett kitüntetését, a mennyiben ez a házcontón lett volna kitüntetendő. De megjegyzik, hogy ez csak *formai dolog,* mely az eredményt, mint olyat, nem változtatja meg.

De ha a szakértők szerint helyes a 20.000 frt szétosztása, positiv törvény hiányában az akkori időben a kereskedői szokás s felfogás szempontjából, helyesnek tünik az fel az újabb-törvény szempontjából is.

Ugyanis az 1875. XXXVII. t. cz. 199. §. 1. pontja szerint, részvénytársaságok a mérleg felállításánál a vagyon azon *értékbe veendő* fel, melylyel az egyes tárgyak az üzleti év utolsó napján bírtgk; a 6. pont szerint pedig *„nyereség“* az, mi a *cselekvő és szenvedő állapot összehasonlításából ered;* a 165. §. szerint pedig a részvényesek közt az osztatik fel mint osztalék, a mi az *évi mérleg szerint mint tiszta nyereség megmarad.*

A törvény tehát azt szentesíti, mit az előbb

kereskedői szokás már szentesített, és az intézet azt tette, mit a kereskedői szokás szentesített.

Az intézet megbecsülte a mérleg összeállítása szempontjából az intézeti házat, és azt találta, hogy az, mely 150.000 frtba — átíratással legalább 156 ezer frtba — került, tekintve 13.000 frtnyi évi tiszta házbérét, tekintve az akkoriban uralkodó viszonyokat 172.000 frtot megér magának. Hogy ez nem volt — eltekintve minden mástól — vérmes becsű, mutatja azon körülmény, hogy mint az iratoknál *fekvő csődleltár mutatja, ezen ház az intézet csődkiütése után,* tehát már a májusi krach után is, tehát mintegy 6 hónappal a mérleg felállitása után, a *leltározáskor megejtett birói becsü alkalmával is 161.000 frtra lett becsülve.*

Az intézet ezen 20.000 frtnyi értékemelést a *törvény szerint köteles* lenne tehát ma is a mérlegbe fölvenni és azt cselekvő állapotába helyezni. Ha már most a szenvedő oldalt a mérlegben a cselekvőből levonta, kénytelen és köteles volna *ma is ezen értékemelést elosztani.*

Hihető-e tehát tek. biróság, hogy a mit *1875-ben egy törvény világosan kötelességgé tesz az igazgatóságnak, az 1873-ban bűntény legyen.*

Már pedig így állana a dolog, ha ama 20.000 frtnyi értékemelés felosztását bűnténynek veszi a törvényszék.

Hozzáteszem még, hogy *Eisler és Krajcsik* hit

alatt kihallgatott tanuk e végtárgyalásnál határozottan állítják, miszerint a *közgyűlésen ezen 20.000 frt-ról s felosztásáról szó volt*, és csak akkor vétetett végleg be a mérlegbe, illetve akkor osztatott ki a 15% osztalék, midőn a *közgyűlés ezen felosztást helyeselte.*

A mérlegbe továbbá felvétetett szintén mint activa, a *hitelegyleti tagoktól utólagosan beszedett* 7892 frt 41 kr.

Ezt incriminálja a vád azért, mert erre jogosítva nem volt az igazgatóság, mert veszteség a hitelegyleti üzletnél nem volt, és mert azt a hitelegylet csak 1873-ban tartott közgyűlésén állapítván meg, az 1872-ik évre átvihető mint nyereség nem volt.

Ez teljes félreismerését jelzi a hitelegyleti intézménynek.

Mi a hitelegylet valamely intézet kebelében, és mely viszonyban áll az intézet hozzá?

Minden bankintézet váltókat escomptiroz. Ez irányban clienteléja nagyon eshetőleges és változó.

Az intézetek tehát a czélból, hogy állandó clientelát szerezzenek maguknak, kik mintegy kötelezik magukat váltóikat az illető intézetnél leszámítoltatni, hitelegyletet alakítanak keblökben.

Ez olykép történik, hogy összeáll egy határozatlan számú hitelt szükséglő egyén és alapszabályilag kötelezi magát, hogy váltóit az intézetnél

fogja escomptiroztatni. Ezen egylet körében az összes egyleti tagok *egyetemlegesen* szavatolnak minden egyes tagnak nyujtott hitelért, s megállapítva maguk közt, hogy kiki maximiliter *mily összeg* erejéig bírjon hitellel, kinek kinek részvényesnek kell lenni és egy bizonyos összeget, taksált hitele arányában biztosítékúl letenni.

Ezen hitelegyleti váltók bírálatát ép az egyetemleges kötelezettségnél fogva maga az *egylet kebeléből* kiküldött biráló bizottság végzi, és nem az intézet, mely bizottságot az *egylet különálló közgyűlése* választja meg.

Az intézetnek ily egylet alakításából azon előnye van, hogy *állandó clienteléja van;* az egyletnek az az előnye, hogy *tagjai bizton számíthatnak,* miszerint nem is bankszerű aláírással ellátott *váltóikra az intézettől* pénzt kapnak bizonyos megállapított kamatláb mellett, *tekintet nélkül a pénzpiacz különböző variatiójára.*

Ezen előnyért az egylet nemcsak a rendes leszámítolási kamatot tartozik fizetni az intézetnek, hanem tekintve, hogy az egylet miatt az intézetnek külön könyvelése van és külön hivatalnok serege, mely az egylet teendőit ellátja, még *regie-költség* fejében is egy közösen az igazgatóság és az egylet közgyűlése által megállapítandó *járulékot.*

Ez év végével ezenkívül megállapíttatván a veszteség, mely az egyes tagok fizetésképtelensége

folytán beállt, az repartiroztatik fejenkint vagy hitelük 100—100 frtja után bizonyos járuléki quotában.

Az intézet tehát a hitelegylettel szemben nem más, mint pénzadó bankárja, és az egylet összesen véve nem egyéb, mint egyszerű váltóadósa az intézetnek.

A bankár tehát az 1872. évi mérleg összeállításánál 1873 elején azt találta, hogy az adósával lefolytatott üzletnél ugyan nem veszített semmit, de nem is kapott valami sokat, mert rendes kamatait kapta csak pénze után. Pedig igazolva van, hogy ezen kamatláb meglehetős olcsó volt. Szólt tehát adósához, lám, te jó üzletet csináltál 1872-ben, mert olcsó pénzt kaptál tőlem és coulans módon; nem vagy ugyan *utánfizetésre kötelezve,* de tekintve, hogy én is coulans voltam, másrészt az ügylet nagy kiterjedést nyervén, éretted hivatalnokaimat szaporítani, az irodai helyiséget is nagyobbítani kellett, pótold meg tehát az általad több millióra igénybe vett hiteled után a költséget 7892 frt 41 krral. Az adós egylet ezt közgyűlés elé rendesen beterjesztvén, a *közgyűlés ezen pótlás fizetését egyhangúlag elfogadta* a mint ezt *Simonyi* Antal tanu, az egylet elnöke és többi tagjai igazolják.

A hitelező tehát pótlékot kért rendes igényén felül adósától: ez önként megadta azt, kinek lehet tehát ehez szava?

Vagy lehet valakinek szava ahoz, ha a bank ezt

egyes váltóadósával szemben teszi, és ezen egyes adós a kivánt pótlékot megfizeti?

És történik-e jogilag változás azáltal, hogy az adós nem *egy személy,* hanem *több együttvéve,* a midőn ez törvényes közege a közgyűlés által nyilvánítja akaratát? A 7892 frt 41 kr. kivetése tehát teljesen correct.

Kérdés lehet azonban, hogy fel volt-e vehető ezen 7892 frt 41 kr. mint nyereség az 1872. évre, a midőn az csak 1873-ban kéretett és engedélyeztetett.

Nézetünk szerint igen.

Ezen pótlék egyenesen az *1872. évben az egylettel eszközölt ügyletek után lett kivetve:* tehát követelés volt, mely mintegy függött az elmult év üzletén; tehát haszon volt, mely directe az 1872. évi üzletből resultált.

Az *érvényesítése ezen követelésnek történt tehát csak* 1873-ban: *de élt már* 1872-ben, illetve akkor, midőn ama ügyletek megköttettek.

De ilynemű követelések előbb nem is követelhetők, mint mikor a mérlegek készíttetnek, mert hisz be kell várni az illető üzleti év végét és utolsó napját, hogy *az üzletek után* meg lehessen tudni, hogy az egylet eredménye milyen.

Tehát természetszerűleg 1872. *év utolsó napja után,* illetve 1873. *évben* lehetett physicailag is ezen követelést érvényesíteni.

Helytelen lett volna tehát az igazgatóság eljá-

rása akkor, ha ezen 7892 frtot az 1873. évi nyereségbe teszi, miután az tényleg 1872. év utolsó napjával az ezen évben kötött ügyletek eredménye volt.

Az ellenszakértők is hit alatt teljesen helyesnek nyilvánították ezen eljárást, és én, még további elővigyázatból becsatoltam a *pesti kereskedelmi bank* 1876. évi utolsó mérlegét, melyet 1877. márczius havában terjesztetett elő közgyűlésének, s melyben «Hitelegylet» czímén egy több mint 20.000 frtnyi összeg van az activák közt 1876. évre fölvéve, *bár ezen összeg is csak* 1877-ben lett az egylet által megállapítva.

A *pesti keresk. bank* pedig az ország egyik elismert *solid intézetei* közé tartozik.

A vád, fájdalom, nem akarja ily természetszerűnek látni e dolgot, hanem azt állítja, hogy a mérlegnek ilyetén összeállítása csak azért történt, hogy az igazgatótanács *több tantiémet* és több *osztalékot* kapjon.

Azonban ezen állítás alaptalansága is azonnal szembe tűnik, ha a dolog velejére térünk és nem csak külsejéből indulunk ki.

A vád csak abból indulhat ki, hogy ama nagyobb osztalék kiosztása azért helytelen, mert *nem nyereség* az, mi ily módon kiosztatott. Ha nem nyereség úgy az, mi kiosztatott, a részvénytőke rovására megy, ezt pedig kiosztani nyereség czímén tilos. Azon arányban, melyben a részvénytőke csökkente-

tik, csökken a részvény értéke is, mert hisz ez vagyonrészt képvisel.

Gondolható-e már, hogy az igazgatóság azért, hogy egy ízben minden részvény után 4 frttal *több osztalékot kapjon, s hogy* tán 2—300 frttal *több tantiémet kapjon, megrontsa részvényeinek értékét?* Hisz ő maga is alapszabály szerint és tetemes részvénymennyiséggel kell hogy bírt legyen.

Hisz minél nagyobb igazolatlan osztalékot húz, azon arányban, sőt még nagyobban csökkenti *saját részvényei* értékét?

Ez az előtt, ki érti a dolgot, oly valószínűtlen, oly minden gyakorlati haszon nélküli, sőt egyenesen káros, hogy fel se lehet tenni, hogy valaki ezt tegye azért, hogy egyszer egy kis hasznot húzzon belőle.

Ez annyit tenne, mint nemcsak azt veszíteni a réven, mit a vámon nyert, hanem többet, sokkal többet. Akármi lett legyen tehát indoka a mérlegnek oly módon felállítására, mint történt, tény az, hogy lényegileg a két kifogásolt tétel t. i. a 20.000 frtnyi házemelés és a 7892 frt hitelegyleti tétel *helyesen lett az activák közé felvéve és végeredményben mint nyereség szétosztva.*

De hogy jóhiszeműleg járt el az igazgatóság ezen mérleg összeállításánál, s hogy nem azon potom Judásbér, mit osztalékban többet nyertek, volt oka annak, hogy a két incriminált tételt felvették,

mutatja a mérleg *„Passivái“ közt „Transitorische Zinsen“ czímén felvett* 15.860 frt.

A mérlegnek decz. végével mutatkozó üzleti állapotot kell feltüntetni. Azon váltók után eső és kifizetett kamat, melyek decz. *utolsó napja előtt számítoltattak le, de csak decz. utolsó napja után a jövő üzleti évben járnak le,* jogosan számíttathatik az elmult év nyeresége közé. Ez világos, mert hisz ezen kamatot tényleg az elmult üzleti évben percipiálták s az a pénztárba folyt.

Azonban elővigyázó kereskedő és intézet daczára ennek nem írja az egész kamatot az elmúlt év javára, hanem tekintve, hogy az illető váltó az új évben jár csak le, kamatvisszapótlást könyvel el az új év contójára tartozásként.

Ezen kamatvisszatérítés tehát tartozásként szerepel a *mérlegben 15.860 frttal és ez által természetesen az activákból ez levonandó lévén, ezen összeggel csökkenti a nyereséget.*

Ha tehát az igazgatóság rosszhiszeműleg akar eljárni a mérleg összeállításánál, ha czélja csakugyan csak az lett volna, hogy minél nagyobb osztalékot húzzon, úgy ezt a *legegyszerűbb és legkevébé feltünő módon teszi, ha ezen 15.860 frtot nem veszi be tartozásként a mérlegbe* és így a nyereség «Gewinn» tétel alatt nem 87.957 frt 83 krt, hanem 103.817 frt 83 krt tett volna, *mi által még nagyobb osztalék éretett volna el.*

A «Transitorische Zinsen» tétel kihagyása pedig gáncs és kifogás tárgyát nem is képezte volna, mert ezen czím alatti fölvételek a mérlegbe egészen az illető intézet fölfogásától és kényétől függnek.

Méltán kérdhetni mindezek után, hogy miben áll tehát a csalás tényálladéka?

Ezen *egyes* felsorolt ténykedések *önmagukban véve nem csalási tettek.*

Ha tehát ezen egyes ténykedések nem involválnak önmagukban csalást, hogy eredményezhetnek azok *összeségükben csalást?*

Ezen kérdés merül fel mindenki előtt, ki e fölött véleményt adni hivatva van.

A vád érezvén annak a legyőzhetlen nehézségét, hogy az egyes tényeket csalásnak minősítse, elállt ezen kisérlettől, mely amúgy is hajótörést szenvedett volna, mert egyike sem ezen tényeknek nem üti meg ezen sarkalatos kellékeket, mik a csalás megállapitására szükségesek.

A vád ezt mellőzve, tehát azon eljáráshoz folyamodott, hogy megkisérté a csalást az igazgatóság összes üzleti ténykedéséből levonni, tehát az egész üzleti eljárás által mint végeredményt, a csalást megállapítani,

és pedig következő érveléssel.

Kiindúl abból, hogy *részvényes* és *betevő* azon *bizalommal* bizta pénzét az igazgatóságra, hogy az nekik vissza fog fizettetni. De az igazgatóság az ed-

dig ecsetelt eljárása által az lehetleníté nemcsak, a mennyiben annak egy részét maga javára fordítá, hanem tévedésben tartá a részvényeseket és betevőket az által, hogy a mérlegbe fictiv vagyont vett fel, és bár tudta az intézet beteg állapotát, virágzó színben tüntette fel azt.

Ezen «tény» a csaláshoz szükséges megtévesztést tartalmazza!

De *melyik* legyen azon tény, arra határozottan felelni adós maradt a vád.

Nem lehet azonban ezen tény az, hogy virágzónak tüntette fel az igazgatóság az intézetet a két kifogásolt tétel felvétele által, mert még nagyon megmagyarázandó, mit ért valaki virágzó állapot alatt. Az egyik tán virágzó állapot alatt azt érti, hogy pénze után 6% kamatot, a másik, hogy többet kapjon.

Ez oly subjectiv fölfogás, hogy azt, ha valaki ezen subjectiv fölfogásában csalatkozik, büntetőjogi csalást meg nem állapíthat.

De ha a tek. biróság elhagyja is a mérlegből a két kifogásolt tételt, összesen mintegy 27,000 frttal, és ezt levonja a mérlegben kitüntetett 87.000 frtnyi nyereségből, úgy marad még mindig 67.000 frt *évi nyereség*, mely, miután az sem a vizsgálat, sem a végtárgyalás során nem kifogásoltatott, *valóságos megtámadhatlan nyereséget* tüntet fel.

Nem-e mondható virágzónak oly intézet, mely

400.000 frtnyi tőkével évenkint 67.000 frtnyi nyereséget ér el?

Vagy az által már nem virágzó az intézet, mert 87.000 frt helyett csak 67.000 frtot nyert?

Tovább megyek és kérdem, mi által van igazolva, hogy akár a betevők, akár a részvényesek *az által indíttattak részvényeket vásárolni és pénzeket betenni, mert az 1872. mérleg 67.000 frt helyett 87.000 frtot mutat ki nyereségül?*

Igazolva van-e egyáltalán az, hogy részvényeket vett bárki is az osztalék kiosztása *után?*

Ha azon eszményi, testnélküli bizalom, melylyel *betevő* az intézet iránt bír, azáltal vétetik megsértettnek, és azáltal a csalás megállapítottnak, hogy az intézet egy közbejött csőd miatt fizetéseit beszüntette, úgy kérdem, miért hagyjuk ki a többi hitelezőket?

Hát a váltóhitelező, a könyvbeli hitelező és egy általán, minden hitelező nem azért hitelez-e adósának, mert bízik abban, hogy meg fogja fizetni tartozását? Micsoda különbség van betevő-hitelező és más czímen lett hitelező között?

Végre gondolható-e is csak, hogy részvénytársaságoknál lehető eltitkolni vagy «takargatni» *valóságos, igazi* hanyatlást?

Ott, hol *száz meg száz* ember jár-kel az intézetben; hivatalnok, igazgató, választmányi tagokkal érintkezik; hol *havi kimutatást* a pénzforgalomról

közzétesznek, hol havonként *revideálnak*, évenként *közgyűlést* tartanak, melyről hírlapok jó- és rosszakarattal *közléseket* hoznak; oly intézetnél, melynek részvényei a tőzsdén adás-vétel, *speculátió tárgyai*, melyhez tehát a tőzsde emberei száz meg száz kötelékkel vannak érdekük által fűzve: ott tek. tvszék nem mondhatni, hogy *titkolódzás történhetik*, *titkolódzás különösen az intézet hanyatlása vagy virágzása iránt.*

Tessék meghinni tek. tvszék, ha titkolni való lett volna az intézetben, ha csakugyan úgy állana a dolog, mint a t. ügyész úr hiszi, úgy a *concurrentia* csakhamar kifürkészte volna, úgy a *tőzsde megszaglászta* volna csakhamar, és nem állottak volna az *intézet részvényei* 50—60% *a névleges értéken felül a csőd napján.*

Tévesztést büntetőjogi értelemben tehát találni az igazgatóság eljárásában nem lehet.

De mondhatni nyugodtan és minden kételyt kizárólag, hogy az igazgatóság azon ténye által, mely megtévesztőnek neveztetik, okoztatott volna a kár?

Miben áll a *kár* ez esetben?

Áll a *részvényesekre* azon összegben, mit ők részvényeiken a csőd megszünte és a hitelezők kielégítése után veszíteni fognak;

áll a *hitelezőknél* abban, mit ők esetleg a csődtömegből követeléseikre veszítendnek.

Miben áll a vád szerint a tévesztés?

Abban, hogy 27.000 frt több nyereség bevételezése által a mérlegbe úgy tüntették fel az intézetet, mint virágzót.

Ha el is tekintünk attól, hogy ezen összeget le is vonva, még mindig maradt 60.000 frtnyi nyereség, tehát igenis volt virágzásban az intézet; méltán kérdezhetni, *hol van azon causális nexus ezen 27.000 frtnak a mérlegbe való betétele és a csőd által a részvényeseken és betevőkön esett kár között?*

Mondható-e megnyugtatólag, hogy ama kár *ezen* tény által okoztatott: de mondható-e csak az is, hogy *ezáltal* a csőd lett előidézve.

Sőt mi eredetiebb ép ezen tény által a részvényesek kárt *nem is* szenvedtek, mert hisz *ők ennek czímén* 4%-*nál több osztalékot nyertek.*

Azt pedig, hogy az intézet bukása ezen tény által lett előidézve, határozottan állítani talán a vád is átallotta. Nemkülönben azt sem fogja állíthatni, hogy azon esetleges kárt, mit részvényes és betevő tán szenved, *az igazgatóság javára szolgált.* Hisz ezen kár akkor állott be a csőd kiütése *után,* midőn már igazgatóság nem létezett.

De tek. tvszék, a midőn az intézet csődbejutásának okát fürkészszük, kell-e oly *valószínütlen* és *lehetetlen* dolgokhoz folyamodni, mint a vád teszi, és nem kell-e ha igazságosak akarunk lenni, tekintetbe venni azon *általános* okot, mely ezen intézetnek bukását ép úgy okozta — és pedig természet-

szerűleg, mint száz másét, mely akkorában eltünt az élők sorából?

Krajcsik Ferencz hit alatti tanú, *Kalliwoda* tanú és az összes vádlottak — még *azok is, kik felmentetni indítványoztattak* — azt vallják, hogy az intézet bukása onnét eredt, mert *Jordán Károly* előbbi igazgató egy versenyintézetet állított fel, — minduntalan a legrosszabb híreket híresztelte előbbi intézetéről, hogy *Rumbach Géza* és más elbocsájtott hivatalnokok Jordán Károly által az ő intézetéhez felfogadva, csaknem házról-házra jártak a betevőknél és uszították őket, hogy vegyék ki betéteiket.

Ehez járult az 1873-ban kitört *krach,* mely megfélemlíté az embereket; és így történt, hogy tömegesen megrohanták a betevők az intézetet, kiknek kívánságának *az* eleget tenni képes nem volt.

Becsatoltam a végtárgyalásnál a *„Pesti Napló“* kimutatását több rendbeli hazai pénztárakról, mely szerint egy némelyik 60—70.000 frtnyi alaptőkével *százezrekre és milliókra* menő betéti üzlettel bír.

Álljon csak be oly catastrófa, mint az 1873-iki volt, tessék megrohanni az intézeteket a betevőknek és méltóztassék azután meggyőződni, hogy a vihar után el *lesz söpörve* az intézetek legjava.

De tessék tovább menni. Méltóztassék a *hazai takarékpénztart* megrohanni tömeges betét kivételekkel, — és ezen óriás, két nap alatt kell, hogy leterülve legyen.

E fölött, hogy jellemezem azon időt, becsatoltam a *„Pester Lloyd“* szerkesztősége által kiadott és az 1873. évi gazdászati pusztításokra vonatkozó kimutatást, melyből kitünik, hogy az 1873. *évi catastrófa Budapesten egymagában* — ha jól emlékszem — *mintegy 34 millió frtnyi alaptőkéjü részvénytársaságokat juttatott tönkre.* Ez csak hozzávetőleg áll a már tényleg akkor közvetlen megbukottakról, hol van még azok száma, melyek 1874, 1875 évben ama irtózatos idő utóhatása alatt — de kihúzva kissé nyomorgó életét — tönkre ment.

Hisz *Neuwirth*, bécsi kitünő nemzetgazdász *„Speculationscrisis“* czímű híres munkájában 1500 *millióra* teszi azon veszteséget, melyet Austria-Magyarország az 1873. évi crisis által szenvedett.

És szemben *ily* körülményekkel hiheti-e komolyan valaki, hogy a ferencz-józsefvárosi takarékpénztár azért bukott meg, mert 20.000 frttal több nyereség lett kiosztva, vagy mert talán 1—2% kevesebb kamattal lett az egyik-másik váltó leszámítolva?

Ily elementáris, a legbüszkébb intézeteket romba döntő hatalom pusztításai mellett, melynek keletkezési okai fölött világszerte tudósok törték és törik fejüket, és eme problemát meg nem oldották, hihető-e, hogy egyszerűen az igazgatók eljárása okolták az intézet bukását.

Ha azt mondja régi kor regéje, hogy a *„Justitia“* bekötött szemmel ítél, úgy ez csak az irányban

lehet igaz, hogy *se ide, se oda nem néz, hanem csak az igazságot;* de veszélyes volna mindenha, és isten mentsen meg attól, hogy oly értelmezést akarjunk adni ezen regének, hogy a «Justitia» — — *egyáltalán a leglényegesebb, a legdöntőbb dolgokat se lássa* és szemet hunyjon előttük.

A ferencz- és józsefvárosi takarékpénztár egyszerűen azon okból bukott el, *mint elbukott ama száz meg száz intézet 1873-ban;* elbukott azon okból, melyből elbukik és összezúzatik száz meg száz erős fa is — *egy óriási viharban.*

Őket csalás nem terheli, és csalás nem azon tény, mely miatt az intézet bukása által kár támadt.

Hiányzik tehát minden törvényes alap a csalás tárgyi tényálladék megállapítására.

Ezzel szemben tartózkodhatnám ugyan annak czáfolatától, hogy mennyiben helyes az, hogy a vád Kanitz Mórt bűnszerzőnek tekinti a csalásban, a többi igazgatót pedig bűnrészesnek, míg ismét egy része iránt elejti a vádat.

Azonban a vád ez irányban is annyira távol áll tiszta jogi álláspontoktól, annyira mellőzi a valódi tényállást, hogy kötelességem czáfolat nélkül ezen részt sem hagyni.

Mielőtt ezt tenném azonban, egy téves fölfogásra kell reflectálnom általánosságban.

A vád azon, mondhatni idealistikus és azért hamis felfogásból indul ki, hogy valamely takarékpénz-

tár egy klastrom, melynek más feladata nincs, mint jótékonyságot gyakorolni, imádkozni és a betevőknek betételeik után kamatot fizetni.

Ily takarékpénztár mint részvénytársaság nem létezik.

A *takarékpénztár*, ha részvénytársaság, *közkereseti társaság, melynek haszonszerzés a czélja.*

Ezen haszonszerzésnek, illetve ezen czél elérésére a *betevő ép oly eszköz,* mint minden más hitelező, ki bármily czímen pénzt kölcsönöz a részvénytársaságnak.

Mert ezen pénzen és a részvénytőkealappal a takarékpénztár váltókat leszámol, üzleteket csinál és ezen üzletek eredményezik a hasznot.

Ha a takarékpénztárak czélja az volna, hogy a betevőknek kamatot fizessen, úgy *kérdem: miből fizethetné ezt, ha az üzlet és ezen pénz forgatása által haszonra szert nem tenne?*

Szem elől tehát nem tévesztendő, hogy a *betevő semmiben sem különbözik más hitelezőtől,* s hogy az ő érdeke sem több, sem kevesebb fontossággal nem bír egy takarékpénztárnál, mint más hitelezőé.

Ő is oly eszköz, mint más hitelező azon czélra, hogy a részvényesnek osztalék fizettessék.

Ezen felfogás levonja ugyan a takarékpénztárokról azon eszményi mennyei mezet, melyet a vád rá öltött, de azon előnynyel bír, — *hogy az életnek s valóságnak megfelel.*

Áttérve immár a vád azon részére, mely az egyes vádlottak, illetve *Kanitz Mór* iránt a csalás alanyi tényálladékát megállapítottnak veszi, azon jogos kérdés merül fel előttem, hogy mik voltak azon indokok, melyek alapján a vád *Kanitz Mórt egyenes bűnszerzőnek*, egy másik részét az elítélteknek pedig csak mint *bűnrészeseknek*, egy másik részét pedig végleg ártatlanoknak indítványozza nyilvánítani. Kanitz Mór bűnszerzőségének megállapítására mindent megmagyarázó eszköz az ő *czíme.*

Ő *alelnök volt.* Ez elég. *Azért ő bűnszerző.*

Ő az elnökkel *együtt* vezette állítólag az intézetet, helyettesként pedig *önállólag.* Ebből következik, hogy a többi igazgató, mind figuráns volt, melyek ismét osztályozva vannak a vádban, öntudatos figuráns, ki bűnösnek mondatott és öntudatlan figuráns, ki iránt ezért a vád elejtetett.

Veszélyes mindig, midőn puszta czímek és szók után indul az ember. Veszélyes különösen ha a büntető biróság tenné ezt. Mert ennek nem szabad kiindulni abból, hogy valakit czíme vagy állása mire *jogosít,* hanem hogy *mire kötelezi,* abból különösen, hogy az illető czímviselő, *mit tett,* — mi büntetőjogi megbirálás alá eshetik.

Minden intézetnél az egyes functionáriusok hatásköre *alapszabályaiban* van körülírva.

Nincs jogosítva, tehát a büntető biróság más hatáskört imputálni valamely intézeti közegnek, mint

azt, *melyet az alapszabály ad neki,* hacsak igazolva nincs, hogy ő az *alapszabály hatáskörén* kívül cselekedett.

A midőn tehát Kanitz Mór ténykedését akarjuk megítélni, megvizsgálandó

először, hogy mily hatásköre volt *alapszabályilag;*

másodszor, hogy mit tett az incriminált cselekmények körűl *alapszabályon kívül.*

Az alapszabály 77. §. szerint az alelnök csak *helyettese* az elnöknek; működésbe lép tehát *csak akkor* elnöki teendők tekintetében is, *ha az elnök akadályozva van.*

Teljesen alaptalan tehát azon indokolatlan fölfogás, hogy az elnök és alelnök *együtt* volt hivatva vezetni az intézetet.

Általában tehát véve igazolni kellett volna azt, hogy azon ténykedések teljesítésénél, melyek teherűl rovatnak és felhozatnak a csalás tárgyi tényálladékának megállapítására, Vidacs akadályozva volt, s azokat Kanitz parancsolta vagy eszközölte.

De megfelel-e az alapszabálynak, hogy az elnökök egyáltalán *vezetői* legyenek az intézetnek?

Nem. Mert az alapsz. 69. §. világosan mondja, hogy az *igazgató választmány intézi* el a tárgyakat, a 76. §. pedig mondja, hogy az elnök csak *végrehajtja ezen határozatokat.* Már pedig ez az intéző a vezető, a végrehajtó pedig csak közeg.

Alapszabályilag tehát *Kanitz* hatásköre nem más, mint más igazgató tagé, csakhogy az elnök akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

Azonban még állítva sincs, hogy Vidacs elnök, akár az egyik, akár a másik esetben akadályozva lett volna, s így hogy *Kanitz egyáltalán azon helyzetbe jutott, hogy ő elnöki teendőket végezzen.*

Nézzük azonban, vajjon nem arrogál-e magának Kanitz a gyakorlatban az életben elnöki jogokat Vidacs elnöksége és akadálytalan működése mellett is?

Eziránt teljesen kimerítő és hiteles bizonyítékok lettek a vizsgálat és a végtárgyalás során ép az *ellenkezőről* fölhozva.

Tekintsük az *összes vádlottakat* — azokat is, kik iránt a vád elejtetett, mit vallanak egybehangzólag a vizsgálat s végtárgyalás során?

Vallják egybehangzólag, hogy *Vidacs mindig délelőtt és délután az intézetnél* volt; ő volt az, ki a 20.000 frt értékemelést indítványozta és motiválta a a házbérrel és a neki tett 200.000 frtig terjedő vételajánlattal; ő volt az, ki Lőbnek mondá, miként a mérleget e szerint kelljen megállapítani; ő volt, ki a részvények vásárlását Horváthnak meghagyta; ő volt, ki a váltók prolongatióját, beperlését eszközöltette; ő volt a birálatoknál az elöülő; ő volt, ki a revisiókat eszközlé, *szóval ő volt lelke, mozgató szelleme kitartással és ügybuzgósággal az intézetnek.*

Mit vallanak a *tanuk?*

Simonyi Antal szerint ő Vidacscsal érintkezett mindig, *Krajcsik* szerint a váltók s más követelések iránt teendő birói lépések iránt csak Vidacs adott mindig utasítást; *Kallivoda* és *Kuncz* pénztárnokok szerint is csak Vidacs volt az intéző; *Eisler* és *Arky* számvizsgálók Vidacstól nyerték a mérleg iránt szükséges fölvilágositásokat, *Wellisch* szerint üzleti összeköttetését Vidacs eszközlé — szóval ezek is mind az elnököt említik az intézet minden *belkezelési és üzleti* viszonyaiban.

És a ki a boldogult Vidacsot ismerte, nem tagadhatja meg, hogy *energikus, lelkiismeretes, ügybuzgó egyén* volt, ki mellett más hatáskörrel nem is bírhatott, mert ügybuzgósága nemcsak azt karolta föl, mi alapszabályilag hozzá utalva volt, hanem többet is.

Miért nincs mindenütt szó Kanitzról, és mikor és miben ténykedett tehát ő önállólag elnökileg oly ügyben, *melyben a többi igazgatók is nem vettek hasonló módon részt?*

Egy körülmény az, melyet ő végzett, mit a többiek nem végeztek, t. i. *szerkesztette a német szövegét a mérleg jelentésének.*

De hát mi azon jelentés más, mint nehány phrasis és fölsorolása annak, mi a mérlegben számszerüleg kitüntetve van?

Nincs tehát sem alapszabály, sem az üzlet veze-

tése körül tett tapasztalatok által igazolva, hogy Kanitz csak egy hajszálnyival más állással bírt, mást tett volna, mint a többi igazgató.

Honnét magyarázzam meg tehát azon feltünő körülményt, hogy daczára ennek *Kanitz nem csak bűnszerzőnek állíttatik oda ugyanazon tettekért, mikért mások csak bűnrészeseknek nyilváníttattak, de melyekért mások iránt — egyenesen a vád elejtetik.*

Kiváncsi lehet az ember, hogy hol fekszik a bűnszerzői szerep azon körülményben, hogy Kanitz czége is, mint a többi igazgató, hitelt nyert; hitelt nyert azon tán téves magyarázat alapján, hogy az alapszabályok 78. §. nem az elnökök czégét — melylyel elvégre más egyén áll társaságban — hanem csak az elnökökét egyénileg vette ki.

Hisz ha ez bűntény, úgy az csak az által létesíttethetett, hogy az megszavaztatott. *Mindazok, kik megszavazták azt, tehát bűnrészesek.*

Miért lett ezeknek nagy része ellen a vád elejtve?

A vád őket — az igaz — egyszerű figuransoknak vette.

De hát csak azt nem fogja maga a vád se állítani, hogy férfiak, mint Frank, nem tudták, hogy Kanitz M. és A. czégnek szavaznak hitelt, a midőn megszavazták; sőt azt is tudták, hogy az alapszabályok szerint *egyénileg* az elnök hitelt nem vehet, de

ők is elfogadták a magyarázatot, hogy a *társas czég* ezt veheti.

Daczára ennek — ők egyszerű figuransok, és ellenök a vád elejtendő.

Helyreigazítanom kell még e helyütt azon téves állítást, mintha Kanitz Mór azon váltókon is, hol ő elfogadóként szerepel, az intézettől hitelt vett volna.

Ez lehetetlen. Mert nem az elfogadó a váltóbenyujtó és hitelélvező, hanem a váltókibocsájtó vagy utolsó forgató.

Ha tehát Kanitznak elfogadványai is vannak tartozásai közt, úgy ezek csak úgy juthattak az intézethez, hogy mások által mint kibocsájtók vagy forgatók által benyujtattak.

A hitelt élvezők tehát ezen benyujtók voltak.

Kanitz mint benyujtó csak azon váltókon élvezett hitelt, melyeken ő kibocsájtó vagy forgatóként szerepel, mi által azon állítás, hogy Kanitz oly nagy hitelt élvezett volna, tetemesen leszállíttatik.

Azon állítás tekintetében, hogy Kanitz váltói *„rendszerint"* kisebb kamatlábbal számíttattak le, mint másokéi, csak azt jegyzem meg, hogy először ez csak *rendszerint,* tehát nem mindig történt, miből következik, hogy voltak okok, melyből az egyik, melyből a másik történt.

Annyi a szakértők által igazolva van, hogy Kanitz mindig legalább 1% többet fizetett, mint a

nemzeti bank kamatlába; másrészt már fent kiemeltem, hogy az, mily kamatlábot fizet valaki, czége bonitásától függ. Így például igazolva van, hogy A. Nagy István igazgató 10% fizetett, bár *idegenek* ugyanazon időben, mert elismert czégek voltak, 6—8% fizettek.

Mindez azonban adat lehet tán a hitelezés minőségére, de nem tudom megmagyarázni, mikent szolgáljon ez a csalás alanyi tényálladékának megállapítására.

Ép így áll azon további adat, hogy Kanitz egy bizonyos Reinitz által lombardirozás végett benyujtott értékpapirokra 9000 frtot kölcsönzött, bár az alapszabályok értelmében azok 3/4 értékeig, tehát csak 7695 frtot lehetett adni.

Ez Kanitznak bűnül rovatik fel, mert a szakértők constatálták, hogy a kölcsönjegy Kanitz által van aláirva.

Kanitz ugyan azzal védekezik, hogy ő egyáltalán nem is érintkezett soha Reinitz-al, és igazolva van, hogy ily — mint más ügyleteket is — harmadik személyekkel Vidacs hajtott végre, az igazgatóság határozata alapján.

Aláirása tán úgy került oda, hogy Vidacs el lévén foglalva, megkérte, hogy irja helyette alá.

De föltéve, hogy valóban Kanitz eszközölte ezen egész ügyletet, kérdem, miben fekszik itt a csalás; van-e egyáltalán igazolva, hogy ő ezt csa-

lási szándékkal tette, van-e igazolva, hogy ő ebből hasznot húzott, vagy csak ebben érdekelve volt, és van-e e kár igazolva ezen művelet által?

A kölcsönügylet is csak igazgatósági határozat folytán volt véglegezhető. Ő tehát legjobb esetben végrehajtója volt.

A Varga-féle contóra vonatkozólag Kanitz ügyködése úgy tüntetik fel, mintha *ő lett* volna ezen egész ügynek mozgatója. Történik mindez azért, hogy az ő bűnszerzői minősége igazolva legyen.

Ezen bűnszerzőséget következő módon indokolja a vád: *Kanitz tagja volt a consortiumnak.* De hát *csak* Kanitz volt tagja ezen consortiumnak?

Hisz az iratoknál fekvő 1871. decz. 29-iki szerződés szerint *tagjai voltak mindazok is,* kik ellen a vád elejtetett. Ezek tehát ez ügyben tagságuk által nemcsak hogy bűnszerzőkké, de még bűnrészesekké sem váltak.

Tagja volt *Jordán Károly* volt igazgató is; neve alá van irva a szerződésen.

Ha már a tagság a bűnösséget megállapítja, hogy van az, hogy Jordán Károly ellen még *vizsgálat se lett elrendelve?*

Vagy elég mentség rá, hogy ő később kilépett az igazgatóság és a consortiumból.

Ha azonban ezen consortium alakítása bűntény, úgy az már bűntény volt a *keletkezésnél,* és a részes csak nem menekedhetik azért, mert később

kilépett. Hisz kilépésekor már alakítva volt a consortium, már vásárolva volt a szerződés szerint az 500 darab részvény, *tehát consummálva volt* a bűntény ?

Kanitz bűnszerzőségének megállapítására az hozatik fel továbbá, hogy neki, mint alelnöknek, tudni kellett ezen *alapszabályellenes* művelet eredetét és czélját.

Az igaz, hogy tudta eredetét és czélját e műveletnek, ezt nem is tagadta, de nem mint alelnök, hanem mint oly tag, ki mint a *többi aláírt tagoknak okvetlenül a szerződés tartalmáról* tudomással bírniok kellett.

Valami *különös* tudata Kanitznak se volt, mely nem lett volna a többi tagnak is. Legalább ily különös, titkos tudat Kanitznál nem állíttatik.

Különben az összes a többször érintett szerződésen aláírt igazgatók beismerték, hogy tudták ezen művelet czélját — mindnyájuknál meg volt, sőt azt irásbelileg is megerősíték a szerződésben, miért bír tehát ezen mindnyájuknál meg volt tudat Kanitznál azon hatással, hogy őt bűnszerzővé, az egyik résznél, hogy őket csak bűnrészessé bélyegezze, míg más részvevőt ismét teljesen bűntelenné tegyen, míg végre két résztvevőre nézve ezen tudat oly csekély jogi hátránynyal bírt, hogy még őket vizsgálat *alá se vették* — mint ezt *Jordán* és *Reinitz* consortiális tagok példája igazolja.

Kanitz bűnszerzői minőségének megállapítására az is hozatik fel; hogy beismerte, miszerint ezen konsortiális részvényeket mások nevére iratta. Azt nem ismerte, hogy ő iratta, hanem *annyit ismert be, mint az összes többi igazgatók, hogy Vidacs utasítása folytán átirattak.*

Különben mind Buchta, mind Layerez tanuk vallják, hogy ezen művelet Vidacs utasításából Kuncz könyvelő által történt.

Kanitz Mórnak e műveletnél, valamint a többi igazgatóknak egyáltalán semmi ténykedése nem volt. Igazoltan csak Vidacs és Horváth igazgatók folytak be.

Ép oly kevésbé helyes a vád érve, hogy Kanitz *megengedte,* hogy akár a részvények vásároltassanak — akár, hogy az átiratási díj a részvények után a Varga contóra irassanak.

Nem indokolt azért, mert az ő *megengedése* ép olyan természetszerű volt, mint a többi igazgatóé. Neki mint alelnöknek akkor, midőn Vidacs működött, semmi különös megengedő vagy tiltó joga nem volt.

Ezen kifejezések mind oda irányulnak, hogy Kanitz ténykedését ezen consortium körül úgy tüntessék föl, mintha ő volt az egésznek indító oka. Ép ez lett azonban megczáfolva.

A legcsodálatosabb ez akkor, midőn mind a vizsgálat, mind a végtárgyalás során kihallgatott

vádlottak és tanuk mondják: *„hogy ezen részvények egész műveletét és vásárlását Vidacs és Horváth igazgatók vitték,* sőt ezt *Horváth* a végtárgyalásnál *maga* is őszintén bevallá. Kanitz *egyáltalán* bele sem vegyült ezen műveletbe.

Hogy mondhatni különben, miszerint Kanitz, valamint a többi részesek *ingyen* szerezték meg a részvényeket, a midőn a részvények az egyes tagok *váltóinak az intézet által történt escomptirozásából* befolyt pénzből szereztettek meg — azt nem értem? Hogy ezen váltók, melyek az intézetnél vannak — később néhány tag csődbejutása által rosszak lettek, ez *későbbi* tény, mely semmi jogi kapocsban a részvények előbbi megszerzésével nem áll.

Vagy képes-e azon felhozott további tény, hogy Kanitz 1873. julius 23-án 2 lejárt váltóját egy 9600 frtos intézeti takarékpénztári könyvecskével beváltott, illetve compensált Kanitz bűnszerzőségét igazolni azon csalásban, mely abban állt volna, hogy az intézet virágzónak tüntettetett föl, míg tényleg az nem volt.

Egyáltalán mily kapcsolatban áll ezen compensationális ügy az intézet virágzó vagy hanyatló voltával, és miként szolgálhat tehát ezen compensatió akár az egyik, akár a másik állapot feltüntetésére.

De vegyük tartalmilag ezen tényt.

Egy adósnak tartozása van valamely intézet irányában, de egyuttal vagy pénztári jegye vagy be-

téti könyvbeli követelése is van azon intézet ellen. Mi természetesebb, hogy a helyett, hogy az intézet a kamatot a könyvecske után még továbbra is fizesse, másrészt, nehogy az adós tartozzék magának pénzt szerezni, és így két műveletet eszközölni tartozzék, egyszerűsitik a dolgot, s a kölcsönös tartozás és követelés compensáltatik.

Hol lehet ebben akár rosszhiszeműséget, akár csak kárt is találni?

A vád azt hiszi ugyan, hogy ezen compensatió által az intézet kárt szenvedett, mert míg Kanitz a takarékkönyvet *egész* értékben számította be, addig a betéti könyvecskék birtokosai betétek után az intézet csődbejutása által 20—25% *veszítenek.*

Ez a legcsodálatosabb érvelés. Az tény, hogy akkor, midőn e compensatió történt, a betéti könyvecske annyinak volt veendő, a mennyiről szólt, mert az intézet fennállt. Tehet-e azért Kanitz, *hogy 3 esztendő után a közbenjött csőd miatt a csődtömegből csak* 80% *esik a betevőre?*

Ezen kár nem a compensatió idejében, nem a compensatió által, hanem 3 esztendő után az a *csőd által* lett előidézve. Ezért Kanitz volna felelős?

De vizsgáljuk meg az állapotot, ha Kanitz nem compensál. Kanitz tudvalevőleg maga is kénytelen volt egy hónappal az intézet csődje után az érette vállalt szívességbőli elfogadványai miatt csődbe menni.

Ezen csődből a váltóhitelezők legjobb esetben 20—30% kapandnak.

Ha a compensatió nem történik, úgy Kanitz váltója be nem váltathatván, azáltal az intézet Kanitz csődtömege ellenében 9600 frtos váltókövetelésére 2—3000 forintot nyert volna; ellenben Kanitz csődtömege mint a 9600 frtos betéti könyvecske birtokosa, miután a betéteknél csak 20—25% veszett el, kapott volna 75—80%; mely kamatquota megfelel 6—7000 frtnak.

A compensatió által tehát az intézet csődtömege 4—5000 frtot *nyert* tényleg.

Hogy ez csak esetlegesség, az való, de ép oly való, hogy akár nyert, akár veszített az intézet a *későbbi viszonyok* által, ezt visszavonatkoztatni a compensatió idejére nem lehet.

Elvégre bátor vagyok figyelmeztetni arra, hogy *Frank Jakab* vádlott szintén ugyanaz *napon mint Kanitz szintén az intézetnél lévő* 6000 frtnyi *váltóját — mely még lejárt se volt,* — az *intézet betéti könyvecskéjével compensálta* — és Frank Jakabot nem bűnszerzőség, nem is bűnrészesség miatt vádolandónak, hanem *teljesen* felmentendőnek indítványozta az ügyészség.

Kétségkívül azonban a legcsodálatosabb indok Kanitz bűnösségének megállapítására az, hogy ő már 1873-ban január 31-én *szivességbőli elfogadványával* támogatta az intézetet, mi mutatja, hogy az

intézetnek 1873-ban pénzszorultságai voltak, s miket Kanitz tudva, mégis az 1872-ki mérleget rózsásan tüntette fel.

Ismételten óvást kell tennem azon mindig megujuló állítás ellen, hogy Kanitz készítette s állította fel az 1872. évi mérleget. Ez meg van czáfolva.

Kifogást kell azon fölfogás ellen is tennem, mintha egy időleges pénzszükség már az illető intézet halálos állapotát jelezné.

Ezt kifejtém bővebben fent.

De eltekintve ettől, nem veszi-e a vád maga is észre, hogy maga mondja, miszerint a szívességbőli áldozat Kanitz részéről 1873 január 31-én hozatott, hogy tehát, ha ez tán hanyatlást is jelezne az intézet részéről, ezen hanyatlás legfölebb *1873 január 31-én* vehető beálltnak, míg az 1872-ki mérleg az üzlet állapotát *1872. évre tünteti fel.*

Azért, hogy 1873-ban hanyatlani kezdett tán az intézet, nem lehetett-e jó az 1872-ki üzletév? És szabad volt volna-e azért az 1872. évre terjedő üzletek mérlegét módositani azon körülmények után, mik csak 1873-ban álltak be.

Ha ezt tenni kellett az igazgatóságnak, úgy szabadna azt is tenni, hogy ha az 1873. évi folyamán valamely intézet kitünő üzleteket kötött, ezen nyereség egy részét visszaszármaztassa az 1872. évi mérleg nyeresége számlájára.

De kiegészítenem kell azon állitást annyiban,

hogy Kanitz Mór igazoltan az intézetért a catastrófa megakadályozása czéljából csaknem 80.000 frtnyi szivességbőli váltót fogadott el, — és ő *akkor fennálló jó czég volt.*

Ily áldozatkészség azt mutatja, hogy *Kanitz önmaga kitűnőnek tartotta az intézet vagyoni állapotát* még közvetlen a catastrófa előtt is.

Ha pedig ez azt mutatná, hogy Kanitz tudta, miszerint rossz az intézet, úgy ez *érdeknélküliségnek és becsületes áldozatkészségnek* az intézet iránt oly jele, mely minden irányban mentesíti őt.

Az nem von le semmit ezen tény méltánylásánál, hogy az intézet kénytelen volt fedezet és biztosításkép Kanitznak ama 6000 frtnyi szivességbőli elfogadványáért egy hasonmagasságú betéti könyvecskét adni, mert azon körülmény, hogy Kanitz fedezetűl elfogadta e könyvecskét, mutatja, hogy Kanitz az intézetet és adóssági elismervényt — minő elvégre a betéti könyv — teljesen jónak és fizetésképesnek tartá, mert csak *fel nem tehető, hogy valaki egy fedezetet fogadjon el, melyről tudja, hogy mit sem ér.*

Mindezen előadottakból azon okszerű következtetés foly, hogy azon adatok e ténykedések alapján, melyeket a vád a szakértői vélemény alapján elősorol, sem *csalási szándékot,* se *megtévesztést,* se jogellenes *önhasznot,* se *csalárd cselekményt,* se ebből okszerűleg folyó *gonosz károsítást* nem igazolnak,

miből következik, hogy se tárgyilag csalás nem létezik, se alanyilag Kanitz Mór csalást el nem követett.

Mit igazolnak tehát mégis ezen adatok?

Igazolják, hogy az intézet *belkezelése zavart, ellenőrködése hiányos*, a benne uralkodó üzleti *eljárás felületes*, és az akkori idők szülte vérmesség folytán, tán *kevésbé óvatos* volt.

Igazolják ezen ténykedések azt, mit akkor idő-tájt a legcsekélyebb kivétellel, *összes akkori részvénytársaságaink* gyakoroltak, és ép ezen általánosság miatt még a szigorú morál szempontjából is menthető.

Egészen más volna, ha ezen ténykedések valamelyike is határozottan csalást, tehát bűntényt foglalna magában.

De mutathatni ezen ténykedésekben csak *egyetlenegy* tényt is, mely határozottan a csalás kellékeit kimerítené vagy csak megközelítené is?

És nem-e kénytelenült ennek tudatában a vád is azon eljáráshoz folyamodni, hogy mérsékelt módon a büntetőjogi legsarkalatosb elvek halomra döntésével az egész üzleti kezelés criminalizálása által a csalás oly fogalmát állítsa fel, melyet — bátran mondjuk — *a világ egyetlenegy büntető törvénykönyvében sem találhatni.*

Csak egy törvénykönyv van, mely a kezelés minőségéből kiindulva, egy speciális bűntényt alkotott.

Ez a német birodalmi büntetőtörvény, mely a 266. §-ban megállapítja az „*Untreue*“ — hűtlen kezelés bűntényét.

De ezt is csak bizonyos *hivatalos jelleggel ellátott* vagyongondnokokra szorítja, részvénytársasági képviselőket nem említ azok közt, kik e bűntényt elkövethetik.

Másrészt azonban ez oly speciális bűntény, hogy annak megállapítására nem elegendő az egyszerű csalási szándék, hanem a legjobb commentárok szerint *speciális egyenesen és határozottan az illető gondnokolt vagyon megkárosítására czélzó* jogellenes *cselekmény* szükségeltetik; föltéve tehát, hogy az eljáró biróságnak szeme előtt fogna lebegni tán ezen különleges német törvény által teremtett «hűtlen kezelési» törvény, azt alkalmazni nálunk nem lehetne és szabadna azért, mert:

először a németeknél sem adnak ezen törvénynek *kiterjesztő hatályt* részvénytársaságokra;

másodszor, mert az igazgatóság egyes fölsorolt ténykedéseiben és egyáltalán az egész eljárásban csalási szándék, annál kevésbé az intézet, vagy bárki más megcsalására határozottan czélzó csalárd szándék nem lett igazolva;

s mert végre *nálunk* a hűtlen kezelés bűntényét ez értelemben *nem ismeri a törvény.*

Már pedig veszélyes volna minden határozott törvény nélkül bizonyos cselekményeket bűntényekké

qualificálni, mert ez nemcsak megsértené azon szent elvet, *hogy büntetni mindenkit csak azon tettért lehet, melyet a tett elkövetése előtt a törvény határozottan bünténynek qualificál,* hanem megrendítené a jogbiztonságot s megsértené a jogérzetet.

A midőn tehát a vád az egész *üzleti kezelést* minősiti csalásnak, oly bűntényt állapít meg, mely nem létezik nemcsak nálunk, de nem létezik sehol.

De nem csak ezt teszi a vád, hanem tovább megy és védenczemet a csalás által okozott kár megtéritésében is kéri marasztalni. Természetesen.

Azonban hát *kin követtetett el a csalás, kinek tartozzék tehát az elitélendő kártérítéssel?* Tán a részvényeseknek és a betevőknek?

De a kárnak okozatos összefüggésben kell állni a csalási ténynyel, ha a bűnös annak megtérítésére marasztaltathassék. Miután pedig a vád szerint a csalás az által követtetett volna el, hogy az üzleti kezelés által az igazgatók rózsásnak festették az intézetet, míg valóban az nem volt, úgy büntető jogilag csakis *ezen* ténykedés által okozott kárba volna marasztalható Kanitz s vádlott társai.

Kicsoda az, ki akár azt megmondhatná, hogy *ki* szenvedett ezen testnélküli tény által kárt, vagy hogy miként szenvedett kárt ez által, és minő kár az?

Mert ily módon azon kár, mit a részvényesek és betevők az intézet csődje, annak óriási tömeggondnoki, perügyelői költségei, az activ vagyonnak

a csődben devalválása s más csődkörülmények által szenvedtek, nem tekintethetik csak mint okozatos következmény azon incriminált testnélküli tényből, hogy az igazgatók a társulat állapotát kedvezőnek tüntették fel, hanem ezen kár kizárólagosan csak a csődnek lehet következménye.

Már pedig a kár tényleg a csőd által s annak folyamán állt be.

Ily határozatlanságok a vádban mindig be fognak állani, valahányszor az eltér a bűntények *törvényhozásilag* és *tudományilag* világszterte divó felfogásától, a midőn az csalást akar megállapítani oly valami megfoghatlan, *testnéküli tény* által, hogy az igazgatók virágzóbbnak tüntették föl az intézetet, mint volt; a midőn továbbá oly szakértői véleményt fogad el alapúl, melyben *sem szakértelem, sem elfogulatlan vélemény* nem található. Hogy mennyi hitelt lehessen tulajdonítani ezen szakértői véleménynek — elég utalnom azon valóságos *ellenségeskedő vádlói hangulatra,* mely azt átlengi; elég utalnom azon körülményre, hogy azon két esetben, melyben e végtárgyalás során meg lett engedve *külön szakértők kihallgatása, ezek mindenben egyenesen és határozottan desavouálták azok véleményét!*

Nem-e fekszik közel azon feltevés, hogy ha a biróság megengedi az *egész szakértői véleményt elfogulatlan ellenszakértők által megvizsgáltatni,* hogy akkor ép úgy, mint a két felemlített sarkalatos tételre

történt, történik, az *egész vélemény tartalmára,* hogy t. i. az egész desavouáltatik.

Nem értem én a könyvekből szedett számszerű adatokat, hanem azon *következtetéseket,* miket azokból vontak.

És ily *megbízhatlan részben lerombolt alapot vett* az egész vád kiindulási pontul a csalás súlyos bűntényének megállapítására!

Végül engedje meg a tekintetes Törvényszék, hogy még egy körülményre hijjam fel becses figyelmét.

Köztudomású dolog, hogy az 1873. évi válság után világszerte megkezdődtek, az összeroskadt részvénytársulatok *vezetői ellen a bűnfenyítő perek.*

És ha azokat párhuzamba helyezzük ezen fenforgó perrel, mit látunk?

Látjuk azon csodálatos tüneményt, hogy míg másutt *millionáriusok* ültek a vádlottak padján, kik az általános catastrófa által önvagyonukban meg sem rendítve, jólét és gazdagságban maradtak;

itt koldusok ülnek, kik az általuk vezetett intézet bukása által önmaguk is nemcsak előbbi jólétből a nyomor örvényébe, de még az elitéltetés szégyenpadjára is sodortattak.

És ezek az intézet bukása előtt mind jómódúak és tiszteltek voltak!

A csaló, a lelkiismeretlen harácsoló nem koldusbotot ment meg magának egy általa vezetett pénzintézet hajótöréséből, hanem csengő aranyzacskót!

És hogy mily becsülésben részesül *Kanitz,* daczára az ellene elrendelt bűnfenyítő pernek, mutatja azon körülmény, hogy érte, a tönkrementért, — a leggaládabb bűnténynyel vádoltért a *budapesti kereskedelmi kar legkiválóbbjai* szabadlábra helyezése alkalmával 50.000 frtnyi biztosítékot tettek le.

Méltóztassék a letevők névjegyzékét átolvasni és találni fog neveket, melyeket a kereskedői köztisztelet, kamaráiban, tiszteleti állomásain a legmagasabb polczokra emelt.

De ezen becsülést nem csupán a kereskedői kar kiválóbb része tanusította *Kanitz Mór* iránt, hanem tanusította Csődbírósága, a bpesti keresk. és váltótszék, a midőn őt az intézet által előidézett *bukásában minden vétség alól is fölmentendőnek mondta és csődjét vétlennek declarálta,* a mint ez az iratoknál fekvő, a bpesti keresk. s váltótszéknek 1875. év julius 20-án kelt 64.540. sz. végzéséből kitűnik. Mindezek után Nagy Istvánért külön védelem fölösleges.

Ezek után védelmemet azon találó útmutatással zárom, melyet *Wahlberg,* a híres bécsi criminalista, ezen ügyekről és ezen nemű bűnperek megindításáról nem rég egy értekezésben írt:

„*Némelyek a criminalisticus özönvizet feltétlenül felszabadítani és abba a társulatok összes rendellenességeit példás büntető megtorlás által belefojtani akarják, — történjék ez bár a jog és erkölcs megkü-*

lönböztetésének, a magánjogi és büntethető jogtalanság eddig fáradságosan felépített határvonalainak lerombolásával"

„Azt mondják ezek, hogy ezen kihágások criminalisátiója, törvényhozási szükség és az erélyes büntetés terrorismusa, — mentő tény."

De hozzá teszi, hogy így eljárni nem igazságos, és nem szabad *„föláldoznunk a polgári és büntetőjog beszámítás nagyoknak és helyeseknek talált szabványait, egy pillanatnyi volt szükségletért!"*

Mindezek alapján én Kanitz Mór és Nagy A. István felmentését kérem a *csalás tárgyi tényálladékinak hiányából* a tek. kir. törvényszéktől.

*

Az első biróság Nagy igazgatót felmentette, de Kanitz alelnököt bűnösnek találta. A legfelsőbb biróság azonban utóbbit is büntethető tényálladék hiányából felmentette.

PÁRBAJÜGY.

1877.

A RÁKOS-PALOTAI erdőben 1877. szeptember 26-án *Wagner László*, műegyetemi tanár és Perczel Béla akkori miniszter fia, *Perczel Aurél* budapesti ügyvéd között párviadal vívatott, melynek utóbbi áldozatúl esett. Egyrészt a párbajvívók társadalmi állása és köztiszteletűsége, másrészt a párbaj indokának titokszerű, és ép ezért érdekes volta, nemkülönben a párbaj gyászos kimenetele valóságos izgalomba hozta a főváros minden körét, a midőn a párbajnak megtörténte tudomásra jött. Az ügy a pestvidéki törvényszék előtt került vizsgálat alá, és az ugyanaz évi deczember 17-kén megtartott végtárgyaláson *Wagner László* «a párviadal bűntettével», *Szüry Dénes, Leővey Sándor, Ivánka Oszkár* és *Szitányi Ödön* mint segédek az abban való «bűnrészességgel» lettek vádolva.

Ivánka Oszkárért következő védbeszéd mondatott ez alkalommal:

Tekintetes Törvényszék!

Bármily igazak és magasztosak legyenek is azon eszmék, melyeket tisztelt védőtársaim a párbaj körül, annak társadalmi jelentősége és az európai törvényhozások szempontjából hangoztattak, tartanom kell attól, hogy azok gyakorlati érvényesítése ezen megrendítő párbajügyben aligha lesz eszközölhető. Állandó *törvényszéki gyakorlatunk* egészen más útakon járt, és parancsoló *törvény* hozataláig alig van remény, hogy biróságaink a hazai gyakorlat megszokott ösvényeiről le fognának térni külföldi törvények vagy bár jogosaknak állított társadalmi exigentiánk kedveért.

A midőn azonban a törvényszéki gyakorlat uralmát elismerem és előtte meghajlok, mert benne biróságunk bölcseségét látom megtestesedve, nem zárkozhatom el azon észlelet előtt, hogy ezen birói bölcseség sem maradt *változatlanul* mindig ugyanaz.

És csakugyan, a mi a birói bölcseség előtt rövid évek előtt még jelentőségteljes szabály volt, az ma már értelemnélküli korlát, a mit nem rég a közbéke nélkülözhetlen garantiájának tartott, ma már minden erejét vesztett puszta forma.

Jellemzője tehát a «birói bölcs belátásnak» és a törvényszéki gyakorlatnak, hogy változzék, változzék a szerint, a mint a jog és igazság körüli eszmék időnkint változnak és fejlődnek.

Oly országban különösen, mint a mienk, mely-

ben még számos joganyag tekintetében törvény nincs, vagy a létező már elavult, a birói gyakorlat mintegy a törvényhozás szerepét vállalja át. És azért a törvényhozás kötelességei átháramlanak a bíróságokra, a mennyiben a valódi bölcs törvényhozás alkalmazkodni fog mindig az illető törvényhozási anyag körül kifejlett eszmékhez.

És csakugyan érvényesülni látjuk törvényszéki gyakorlatunkban is nyomról-nyomra e felfogást. Mert volna-e bátorsága bármelyik biróságnak is jelenleg alkalmazni akarni *Mária Terézia* párbaj-rendeletét — bár megszüntetve nincs, — mely *halált* mondott párbaj-vívó és segédre egyaránt; vagy helyt engedni azon felfogásnak, melyet a birói gyakorlat még csak a 30—40-es években helyeselt a párbaj körül.

Bár sem törvényhozási kényszer, sem valamely más hatalmi meghagyás nem terelte el biráinkat ama rendelet parancsolta szigortól, az eszmék haladásának minden fordúlóját kifejezve találjuk a párbaj körüli birói gyakorlatban, míg ez eljutott a mostani tisztultabb és emberiebb felfogáshoz.

A büntetőjogi eszmék ilyen fordulóján állunk most is.

Tán csak rövid hónapok választanak el attól, hogy büntető törvényszéki gyakorlatunk, mely eddigelé csak a *„birói bölcs belátástól“* nyerte útmutatásait, immár egy részletesen rendelkező *törvény*-ből

fogja meríthetni directiváit. A magyar büntetőtörvénykönyv kész, és csak törvényhozási szentesítésre vár.

Nem kell-e ily körülmények közt a birói bölcs belátásnak mintegy Janus arczczal birni, mely midőn egyrészt a *multba* pillant, másrészt a közel *jövőbe* is kell tekintenie? Nem-e feladata ilyenkor a biróságnak — mert még hatalma van rá — hogy a régi *avuló* és az új *támadó* felfogás közt tátongó űr áthidalását kisértse meg itéleteivel.

És uraim, ily űr létezik tényleg a *párbaj-segédek* tekintetében a mostani gyakorlat és az új büntetőtörvény között.

Eddig a párbajsegéd büntettetett pusztán azon ténye által, hogy segédként részt vett valamely párbajban. A segéd ténykedésének *egyénisítése* annyira nem mehetett a mostani törvényszéki gyakorlat szerint, hogy a büntetés alól mentesíttessék. Az új büntetőtörvény *ezen* rideg formalistikus álláspontot teljesen elhagyta, és mentességet biztosít annak, ki bármint *segéd* tevékeny részt vett is valamely párbajban, de a *párbajt megakadályozni* törekedett.

Ha önök már most a jelen esetben kislelkűen bezárkóznak az eddigi gyakorlat igazság- és elvnélküli felfogásában, ha nincs bátorságuk rést törni rajta és útat engedni az igazság fuvallatának, mely önök birói meggyőződésére termékenyítőleg tör elő az új büntetőtörvénykönyvnek említett intézkedésé-

ből, úgy megeshetik, hogy mit önök itéletökben *ma* mint «bűntettet» büntetendőnek declarálnak, *holnap* mint közömbös cselekmény, minden büntetés alól mentnek fog nyilváníttatni.

Ily itélet azonban sem önök, sem a jogkereső közönség lelkiismeretét nem nyugtathatná meg, és nem háríthatná el önökről a vádat, hogy *hatalmukban* állt igazságosaknak lenni, de hatalmukkal *élni nem tudtak*.

De mert hiszem a birói gyakorlat és bölcseség fejlődését és alkalmazkodását az idők eszméihez, védenczem ténykedését ezen szívrendítő tragödiában ez új idők eszméinek nyomán fogom önök előtt feltüntetni és megitélését önöktől kérni.

Védenczem párbajsegédje volt néhai Perczel Aurelnak; segédje, ki az ügyben a felek érdekében mindent elkövetett, hogy lehetőleg a párbaj kikerültessék, és ki, midőn ez mellőzhető már nem volt, oda törekedett, hogy azt legalább veszélytelen kimenetelűvé tegye.

Az imént lefolytatott végtárgyalás védenczem ezen ténykedését minden phásisában igazolja. Hogy elejéről kezdjem, a vizsgálat adataiból tudjuk, hogy midőn Perczel Aurel 1877. szept. 25-kén védenczemet a Vadászkürtben ebédnél fölkereste és fölkérte, hogy segédje legyen, — ez mintegy balsejtelmektől üldözve — és mert határozottan őt kivánta segédjének, — a segédséget elfogadni vonakodott, vélvén,

hogy ez által tán megnehezítené a párbaj létrejöttét.

Később, az igaz, midőn Perczel Aurel védenczem *baráti* érzelmeire apellált, midőn másrészt védenczemet a *becsület* parancsszava is inté, hogy párbajra komolyan elszánt, a bánásmód minden varázsával biró szeretett barátját, ezen életére döntő válságú perczében el ne hagyja, védenczem ekkor a legszentebb érzéseknek ezen kettős nyomása alatt engedett és elfogadta a segédséget.

De kinek lehetett volna ily körülmények közt ellentállni ezen kérelemnek, kinek szabadott volna megtagadni e kivánságot? Hisz a segéd ily perczben, ily komoly indokú és jellegű véres harcz előtt valóságos gyóntató, kinek támogatása a válságos út előtt valódi megnyugvást nyujt a háborgó kedélynek. *Ezen* lépés nemcsak mentséget nem, de még magyarázatot sem igényel önök előtt.

Miként viselkedett azonban Ivánka Oszkár úr azután, hogy a segédséget elfogadta? Ez a kérdés. Mert ez fogná csak mutatni vajjon *komolyan* törekedett megakadályozni eme végzetes tragödia fejlődését.

Ez irányban első lépésére utalok, melyet mint segéd tett, a midőn Szüry Dénessel, mint az ellenfél segédjével, első izben érintkezett, és mely alkalommal az ügy *békés, lovagias kiegyenlítését* kisérté meg, Wagner segédjei azonban határozott utasításukhoz

képest minden felvilágosítást megtagadandónak és az ügy békés kiegyenlítését ennek folytán *lehetlennek* mondák.

Mindezt Wagner segédei, — *Szüry* és *Lövey* urak — e végtárgyalás során határozottan vallották.

A midőn minden törekvés, hogy az ügy loyalis, lovagias módon, békésen kiegyenlíttessék a feleknek végzetszerűen állhatatos elhatározása folytán meghiusult és a párbaj elkerülhetlenné vált, védenczemnek nem maradt más hátra, minthogy az ügy lebonyolítását is eddigi békéltető szerepe szellemében hajtassa végre. Kiszorítva positióiból, melyekkel egy szeretett barát élete fölötti féltében a párbajt megakadályozni törekedett, nem maradt számára más, mint immár mindent megtenni az ellenfél segédjeivel karöltve, kik hason érzelmektől vezéreltetvék saját felök iránt, mi a már bizonyosan megtörténendő párbajnak veszélytelenebbé való tételét eszközölni képes.

Fölötte jellemző, mily előrelátó gondossággal járt el ez irányban védenczem, és a mit e réven cselekedett, valóban csak egy nemes emberszerető szív sugallata lehet.

Wagner segédeinek vallomása kétségen kívül helyezi, hogy védenczem a párbaj föltételeinek megállapításánál oly álláspontot foglalt el, mely teljesen igazolja fönti állításomat, és mely

álláspontot azután sikerült az ellenfél segédeivel is elfogadtatni.

Ugyanis Szüry Dénes önvallomása szerint, ő, mint Wagner megbizottja, a párbajvívásnál *három golyóváltást* kért; védenczemnek sikerült elfogadtatni *egy lövést*. Három lövés közt a találás valószínűsége természetesen nagyobb lévén, a golyóváltás ilynemű megszorításának indoka bővebb magyarázatot nem igényel.

A *lőtávolságnak* megállapításánál szintén védenczem határozott kivánságára a *20 lépésnyi* távolság lett az ajánlott *15 lépés* helyett elfogadva. Azt fölösleges kiemelnem, hogy a találás valószínüsége a távolság nagyobb voltával csökken.

Midőn a *pisztolyok* megszerzésére került a sor, — egyetértőleg Szüryvel — védenczem a lehető legbizonytalanabb lövésüeket kereste. Találtak is szerencsésen elvégre olyanokat, melyeknél az iratoknál elfekvő *szakértői vélemény* azt állítja gondos megvizsgálásuk után, hogy azokkal *csak az találhat, ki előbb többször már lőtt velök,* és lőtávolságukat már ismeri; mit a párbajvívók egyikéről sem lehet állítani.

Végre kiértek a felek, a segédek a végzetes helyre, a párbaj színhelyére. Itt már csak a *lőtávolság kimérése* és a *pisztolyok megtöltése* volt hátra, hogy azután az élet-halál viadal utolsó, véres felvonása legördüljön.

És miként végezték itt a párbajsegédek és köztük védenczem, ezen teendőiket?

A lőtávolság kimérésénél a megállapitott 20 lépést oly dusásan mérték ki, hogy *23—24 lépés* lett belőle, és a pisztolyok töltése, mely védenczemre volt bízva, oly módon végeztetett általa, hogy ebből is kilátszik a határozott szándék, hogy a párbaj veszélyes kimenetelének esélyei csökkentessenek. Mert bizonyított ténynek vehető immár, hogy a pisztolyok oly erősen voltak töltve, hogy az elsütésnél ez által okozott *rugásnak* okvetlenül bizonytalanná kellett tenni a lövést, még a legjobb czélozás mellett is; de bizonyított ténynek kell venni azt is, hogy mindezt szándékosan tette védenczem, és pedig az érintett indokból.

Mindent megtettek tehát a segédek és ezek közt kiválólag védenczem, mi a párbajt elkerülhetővé, és midőn ez lehetetlen volt, legalább veszélytelen kimenetelüvé tenni alkalmas és képes. A halálos golyó vakröptében mind e nemes törekvést iszonyatos módon csuffá tette.

Ha ily segédek is bűnösök, akkor nem létezik különbség a között, ki valamely bűntettet előmozdít és a között, ki minden tevékenységével azt akadályozni törekedik.

Ezen különbséget ignorálni azonban annyit tenne, mint lerontani azon nagy elveket, melyeket a beszámítás tekintetében a büntetőjog- s igazság-

szolgáltatás ismer, mit önök — mint birák — semmi esetre nem akarhatnak. Miért is vádlott fölmentését kérem.

*

Vádlott a többi párbajsegéddel együtt a *„párviadal büntettébeni bünrészességben“* *„bünösnek“* mondatott ki. — Később e párbaj részvevői mind megkegyelmeztettek.

EGY BŰNÜGYI IDYLL.

1879.

A BUDAPESTI „*iparosok általános takarék és hitel-egylete*“ 1869. évben alapíttatván, különösen a kisiparosok körében vezérintézeti szerepre tett szert. Igen nagy üzletkört nyert és kezdetben meglehetős virágzásnak indult. Azonban csakhamar a legkülönfélébb vállalatokba bocsátkozott, melyek voltaképen egy bank körébe alig tartoztak; minek folytán a hetvenes években beállt gazdászati válság alatt erősen szenvedett. Ez azonban nem adta volna meg neki a haláldöfést. De 1875-ben Keller Armin igazgató kinyilatkoztatta az igazgatóság előtt, hogy ő tetemes összegeket használt fel a bank pénzéből tőzsdei játékára, miket a tőzsdén el is veszített, minek folytán a bank óriási kárt szenvedvén, részvényei rohamosan értékben alább szálltak.

Az igazgatóság Keller ellen fenyítő feljelentést tevén a budapesti fenyítő törvényszék előtt, a megindított bűnvizsgálat mind nagyobb mérveket öltött, úgy hogy azután még egy igazgatósági tag jogerejü-

leg a csalás és Kellernek egyik sógora, *Kaufmann Ede* pedig a csalási bűnrészesség miatt vád alá helyeztettek.

Különösen Kaufmann Ede azzal lett vádolva, hogy ő az intézetnél nagy hitelt bírt, melyet csalárd módon és csak a Kellerrel való rokonság felhasználásával szerzett meg, hogy ő bár szegény, 25,000 frtnyi adóssággal van terhelve az intézetnél, miből következik, hogy ő voltaképen csak Kellernek előtérbe tolt bábja.

A végtárgyalás ezen nagy és roppant bonyolult bűnperben, melyben az intézetnek összes üzleti kezelése képezte a vizsgálat tárgyát 1879. évben ápril hó 28-kán kezdődött és csak május hó 8-kán fejeztetett be.

Ezen egész időn át az egész tárgyalás csakis a főszemélyek, t. i. Keller és a vádolt igazgató tanácstag sáfárkodása körül pontosult össze, és Kaufmannal, ki elleni vád amúgy is nagyon lazán függött csak össze a főszereplők vádjával, se biróság, se ügyészség természetesen nem is törődött. Ezért valóságos komikus benyomást tett mindenkire, midőn csaknem 12 napon át, míg a tárgyalás tartott, minden nap őt a törvényszéken egész pontosan megjelenni és naphosszant a vádlottak padján ülve *szundikálni* látták, míg vádlott társai élethalálra küzdöttek a vád adatai ellen. Egész szereplése ezen *nagy* bűnperben abban állott, hogy a tárgyalás *első*

napján a szokásos kérdésekre, neve, állása stb. iránt a feleletet megadta, és hogy a *tizenkettedik* napon megint egy pár kérdésre felelt a 25.000 frt adósság keletkezésére. Különben hallgatott és szunnyadozott. A vádlottak padjának 12 napon át ezen szorgalmas látogatása után, az ügyész végre *vádját is elejtette* ellene.

Még fokoztatott azonban a benyomás komikuma, azon ellentét által, mely közötte, mint az egyszerű észjárású, alig írni, olvasni tudó szatócs és feleletei és vádlott társai, mint a volt hatalmas bankigazgató és a szakavatott igazgató-tanácsos és körmönfont védekezései közt létezett, és kiket mégis a sors szeszélye egy nagy sensatiós bűnperben, mint munkatársakat, összehozott a vádlottak padján.

Az ő érdekében lett az alábbi védbeszéd elmondva:

Tekintetes törvényszék!

Ha a tek. törvényszék *kötve* volna az ügyész által tett felmentési indítványhoz, úgy az én szerepem most, a végtárgyalás *után*, ugyan az volna, mely volt védenczemé az egész végtárgyalás *alatt*, i. i. hogy *hallgassak*. De miután eljárásunk értelmében a törvényszék függetlenül itél a vádinditványtól és védenczem a törvényszék által jogerejűleg csalási bűnrészesség miatt vád alá helyeztetett, kénytelen vagyok védencem érdekében formális védbeszédet mondani.

Shakespeare halhatatlan tragédiáiban rendesen a darab oszlopos alakjaival párhuzamosan oly alakokat is szerepeltet, melyek voltaképen a főcselekménynyel szervesen össze nem függnek és azért oda nem is valók volnának, de melyeket mégis azért állít oda, hogy eredeti humoros lényük által a nagy szenvedélyek és érdekek komor harczában a csendes *vidámító elemet* képviseljék. Csendes *idyllek* ezek, melyeken a nagy tusában elfásult kedélyek megnyugodni és újra felépülni szoktak.

Körülbelül ilyen alakot teremtett a vád mesteri keze, midőn Kaufmann Edét belevonta ezen *nagy bűnügyi drámába*. Hogyan és miként került ezen *ó-testamentomi* egyszerű alak üdítő *tudatlanságával* aziránt, mi banküzletekhez csak *konyít* is, a vádlottak padjára, egy *hírneves* mindenható *bankigazgató*, egy elelmes, *routinirozott banktanácsos* mellé; — ennek csak az isten a megmondhatója. Tény az, hogy *ez* az *egyedüli* problema ezen egész nagy és bonyolult bűnperben, melynek megoldásán mind én, mind védenczem az egész tárgyalás során törjük kölcsönösen és egyetértőleg fejünket, — a nélkül, hogy megnyugtató eredményre jutottunk volna.

Hiába keresem ama számtalan *üzleti manipulatiókban*, ama szemkápráztató százezres *pénzügyi operatiókban* és ama rejtélyes *könyvelési műveletekben*, melyeknek képei e tárgyalás során szemeink előtt változatosan elosontak, *ama lánczszemet*, mely

összekapcsolná Kaufmann Ede cselekményeit azokkal. Látom, hogy ő is a vádlottak padjához fűzve van, de nem láthatom a hurkot, mely őt visszatartja.

Vádlott eddigi *előéletének* a végtárgyalás által földerített gyér adataiban sem vagyok képes fölvilágosítást nyerni.

Ő is, mint sok más helybeli hitsorsosa, ki itt nagy úr lett, *Ó-Budáról* vonult át a Dunán, hogy itt megbirkózzék a szerencsével. Ott szerény *fűszerkereskedést* űzött, közben-közben, — mint előadá maga — el-eljárt *árverésekre, ide és tova apróbb pénzoperatiókat* végzett, szóval *„ősi foglalkozásokat“* űzött, mi mind azonban, mint látszik, mégis sokkal kevesebbet hajtott neki, mint egy *halott nagybátyja*, kit szerencsés volt nemcsak *eltemetni*, de annak tetemes vagyonát *örökölni* is. Ez a hetvenes évek elején volt.

Keller, védenczemnek sógora, ekkor már bankigazgatói hatalmának tetőpontján állott. Igazgatótanácstársainak irígység és *érdeknélküli* kegye őt a banknak csaknem *korlátlan urává* tették. Minden *ellenőrködés* nélkül kezelte ő az akkor vezérszerepet játszó intézet pénzét, adott, vett szabadon az intézet javaiból, és kezének mozdulatától ezrek existenciája függött, a kiknek *hitelt adott*, vagy a kiktől *hitelt megvont.*

Híre természetesen eljutott Ó-Budára is, védenczem szerény hajlékába. Mozogni kezdett őbenne is a nagyravágyás dämona, mert mint Franczia-

ország utolsó közkatonája tarisznyájában hordja a marsalli vezénybotot, úgy tudvalevőleg védenczem minden *hitsorsosában egy jövendő millionárius rejlik.* Átjött tehát ő is Pestre, melynek különösen az egyik részében, a *tőzsde környékén* akkorában köztudomásilag a *milliomok dudva módra* burjánoztak ki a földből. Kaufmann Ede is kezdé járni a kábító tánczot a tőzsdejáték aranyborjuja körül, és midőn itt neszét vették, hogy *„gazdag örökös“*, hogy egy vezérlő bankintézet igazgatójának közeli *„rokona“*, — csakhamar körülrajongta a tőzsdei ügynökök egész csapata, kik immár beavatni kezdék a *„Kostgeschäft“* veszélyes és nagy összegeket igénylő üzelmeibe, úgy hogy mind nagyobb és nagyobb kiterjedést nyert üzlete, és hogy midőn saját vagyona elégségesnek nem mutatkozott, hitelt kezdett igénybe venni az általános takarék- és hitelegyletnél. Az üzlet mind nagyobb-nagyobb mérveket öltött, és ezzel egyaránt *nőtt adóssága* az intézet irányában. Rövid másfél év alatt a tárgyalásnál bemutatott társulati könyvek szerint mintegy 150.000 frtot vett váltóelfogadványaira hitelbe, mit 25.000 frtig mind kifizetett.

Igy lett Kaufmann Ede az egyszerű füszerkereskedő *nagy tőzsdei ember,* hires «Kostnehmer».

De a pünkösdi királyság csakhamar véget ért.

Már az 1875. év elején recsegni kezdettek mindenfelé a tőzsdei alkotások alapjaikban. Ama számtalan tarka eredetű részvények, melyeket egy féke-

vesztett speculatió buja alkotási vágyában megteremtett, hullani kezdettek egymás után a tőzsdei árjegyzék magaslatairúl. Kaufmann Ede azonban nem csakhogy *észre nem vette* ezen idő közeledtét, de azt se tudta és értette meg, mint látszik, hogy *már itt is van.* Így *ő* csak egyre tartogatta a nála zálogban levő részvényeket, és mialatt ő fénylő, csillámló aranyat vélt birtokában tartani, addig az értéktelen, hitvány *salakká* változott. Egy szép reggelen elvégre derengni kezde a megváltozott világ felismerése Kaufmann Ede elméjében is, és midőn ekkor körültekinte maga körül, hogy megtalálja azokat, kik cserébe hagyták nála mosolygó pénzeért ezt az undok, értéktelen részvény-halmazt, mélyen el kelle szomorodnia, mert azt tapasztalta, mint e végtárgyalás során meggyőzőleg előadta, hogy az *egyik* már jó régen neszelve a bekövetkezendő eseményeket, *Amerikába* tette át állandó lakhelyét, a *másik* egy előtte még *ismeretlenebb világrészbe* ment — spekulálni, a *többiek* pedig visszavonultak időközben ama szent és hozzáférhetlen *menedékhelyre,* melyet a legjobb törvény mellett is — a *szegénység* biztosít.

Mindent elveszített, a mit *maga* bírt, sőt elveszítette a mit *más* is bírt; — nem maradt semmije, mint — 25.000 frtnyi *adóssága* a panaszló intézet irányában. De megmaradt rendíthetlen *hite,* hogy ezen adósságát majdan minden bizonynyal vissza-

fizetendi, tán még mérsékelt hamattal együtt is, — ha a *jó Isten megsegíti.*

Így lett Kaufmann Ede megint *csendes, szegény ember!*

Kérdem, ezen egyszerű életpályában és lefolyásában találhatni-e támpontot bármi irányban arra nézve, mivel terhelve van?

Nem.

De a vádhatározat szerint igenis bűnös Kaufmann Ede a csalásban, mint részes, mert szegény létére, oly óriási hitelt élvezett és *vett igénybe,* és mert ezt csak Kellerrel való *rokonsága felhasználásával* szerezte meg magának.

Annyi tény, tekintetes törvényszék, hogy Kaufmann Ede *most* szegény ember, mert becsületes ember létére különben már rég kiegyenlítette volna a hátralékos 25.000 frtot ép úgy, mint törlesztette a tartozás oroszlánrészét, a 125.000 frtot. De vajjon *akkor,* midőn ezen váltótartozásokat contrahálta a panaszos intézetnél, szegény volt-e, azt megállapítani valóban nem nehéz. Igaz ugyan, hogy védenczemet tényleg üldözni látszik a sors e per során; mert midőn *bizonyítani* kellett volna, hogy tényleg a tőzsdei üzletek miatt *elszegényedett* és azt a töménytelen pénzt elveszíté, tanúi, kiknél veszíté pénzét, mint elbeszélé, megoldották a kereket és Amerikába mentek. Most pedig, hogy *volt gazdagságát* kellene igazolnia, megint csak egy halott nagy-

bátyára hivatkozhatik, ki neki a vagyont hátrahagyta. De habár az élő tanú nem *akar*, a halott tanú pedig nem *tud* Kaufmann Ede mellett bizonyságot tenni, feltámadt neki egy hatalmas tanúbizonysága, — *orit ex ossibus ultor,* — mely egy szóval teljes hitelt érdemlőleg világossrgot derített e homályos pontra, és ezen tanúbizonyság nem más, mint a tisztelt ügyészség által a vádlottak terhére felhívott *birói szakértők*. Azon — e végtárgyalás során általuk a panaszos intézet könyvei nyomán bizonyított tény, hogy védenczem tényleg és valóban 150.000 frtnyi váltókölcsönből rövid *egy év* alatt mintegy 125.000 frtot visszafizetett az intézetnek, sokkal meggyőzőbben beszél, mint ha itt élő tanúk igazolnák Kaufmann Edének volt fényes vagyoni viszonyait. A gazdagság ugyan vajmi határozottan viszonylagos fogalom. Az egyik a *gazdagságot* alant a tízezresektől, a másik csak a százezresektől, és pedig csak *többes számban*, kezdi számítgatni. És miután ez igen tisztelt ügyészségnek ez iránt való nézeteit meghallani szerencsénk nem volt, nem tudhatom, hogy hanyadik zerusnál kezdődik ő nála a vagyonosság scáláján a gazdagság.

Nem habozom azonban *én egyéni* nézetemkint kijelenteni azt, hogy a ki *egy* évecske alatt 125.000 frtot hitelezőjének visszafizetni képes, azt szegénynek nevezni alig lehetend.

Kaufmann Edének a vád által terhére rótt

szegénysége tehát olyan volt, mely után sok gazdagnak állított ember méltán kivánkozik, és így a vád ezen gyanúja merőben alaptalannak bizonyult.

Ha pedig ez elesik, úgy összedől azon egész, ez alapra állított épület, melyet a vádhatározat emelt.

Akkor azon további *gyanúok*, hogy e hitelt szegénysége daczára csak *azért* élvezte, mert rokoni viszonyát Kellerhez felhasználta volna, szintén elesik, és megszűnik Kaufmann Edére bűnjel vagy gyanúok lenni, hogy Keller Armin *20 év előtt beleszeretett Kaufmann Ede nővérébe.*

Védenczem, tek. törvényszék, nem bűnös, hanem csak szegény, és ha ez most bűn, úgy biztosíthatom a tek. törvényszéket, hogy *javulásképesebb* bűnöst, mint védenczemet, egyhamar alig találhatni.

Mindezeknél fogva védenczem fölmentését kérem, tárgyi tényálladék hiányában.

*

A biróság vádlottat *felmentette.*

